KONFUCIJUS

Apmąstymai ir pašnekesiai

KUNG FU-TZU
CONFUCIUS

Lun yu

KONFUCIJUS

Apmąstymai ir pašnekesiai

Iš vokiečių kalbos vertė
ZITA MAŽEIKAITĖ

VILNIUS „PRADAI" 1994

Versta iš:
Konfuzius. GESPRÄCHE (LUN YU)
Verlag Philipp Reclam jun. —
Leipzig, 1982

Mokslinis redaktorius
ANTANAS ANDRIJAUSKAS
Redaktorė
JADVYGA ŠAPARAUSKIENĖ

ISBN 9986-405-18-1

Žinios apie Konfucijų ir jo mokslą Vakaruose daugelį šimtmečių buvo fragmentiškos ir paviršutiniškos. 1687 m. jėzuitai vienuoliai Paryžiuje paskelbė pirmą jo gyvenimo ir filosofijos aprašymą bei „Lun yu" („Apmąstymai ir pašnekesiai") teksto fragmentus. Jie, pasak G. Hegelio, G. W. Leibnitz'o laikais sulaukė didžiulio pasisekimo. Konfucijaus idėjas plačiau komentavo švietėjai (L. Levailo, Voltaire, F. Kene), kurių įsitikinimu, Konfucijus įkūnija idealaus valdovo vaizdinį, jo filosofija —„gryną moralę", o Kinija — tobulesnės, negu „barbariškos" Europos šalys, civilizuotos valstybės modelį.

Nuoseklesnė pažintis su Konfucijaus idėjų pasauliu prasideda 1885 m., kai J. Legge pirmasis parengė pilną „Lun yu" teksto su moksliniais komentarais vertimą į anglų kalbą. Jis iki šiol laikomas klasikiniu. Jį 1895 m. į prancūzų kalbą išvertė S. Couvreur'as, 1910 m. į rusų kalbą — P. Popovas, 1925 m. į vokiečių kalbą — R. Wilhelmas. Ypač reikšmingi J. Legge, R. Wilhelmo, S. Couvreur'o, Waley, Lin Yutango, R. Moritz'o bei žymaus rusų orientalisto V. Aleksejevo pirmųjų trijų „Lun yu" skyrių su plačiais komentarais vertimai[1].

[1] The Sacred Books of China. The Texts of Confucianism / transl. by J. Legge.— Oxford, 1885; *Couvreur S.* Les Quatres livres: III. Entretiens de Confucius et de ses desciples.— Paris, 1895; Попов П. С. Изречения Конфуция, учеников его и других лиц.— СПб., 1910; *Wilhelm R.* Kung-tse. Leben und Werk.— Stuttgart, 1925; The

Susidomėjimas senovės Kinijos filosofija ir Konfucijaus kūrybiniu palikimu nepaprastai išaugo pastaraisiais dešimtmečiais. Kinijoje šį posūkį į nacionalinės filosofijos ištakas pirmiausia lėmė požiūris į kultūrinės revoliucijos nihilizmą bei gyvybingų impulsų šalies „ekonominiam ir kultūriniam šuoliui" ieškojimas praeities tradicijose[2]. Konfucijaus idėjų tyrinėjimu Kinijoje aktyviai užsiima „Kinų Konfucijaus fondas", 1984 m. pradėtas leisti solidus žurnalas „Konfucijaus tyrinėjimai", 1985 m. įsteigtas specialus Konfucijaus idėjų mokslinio tyrimo institutas. Šių ir kitų institucijų iniciatyva, ypač 1989 m. UNESCO paskelbtais jubiliejiniais Konfucijaus metais (2540), Kinijoje ir visame pasaulyje įvyko daug mokslinių konferencijų, simpoziumų, pasirodė šimtai įvairiausių leidinių, straipsnių.

Vakarų pasaulio susidomėjimą kinų filosofijos, kultūros, meno tradicijomis lemia postmodernistinės kultūros įsigalėjimas ir žymiausių jos ideologų orientacija į Rytų filosofijoje išplėtotus mąstymo principus. Iki šiolei išleista daugybė reikšmingų Konfucijaus kūrybinio palikimo tyrinėjimų ir studijų[3].

Analects of Confucius / transl. by A. Waley.— New York, 1938; The Wisdom of Confucius / Ed. and transl. by Lin Yutang.— New York, 1943; Konfuzius. Gespräche (Lun yu) / Übersetzt von R. Moritz.— Leipzig, 1982; *Алексеев В. М.* Китайская литература.— М., 1978.— С. 429—498.

[2] The East Asian Region. Confusian Heritage and its Modern Adaptation.— Princeton, 1991.— P. 3—5.

[3] *Dawson R.* Confucius.— Oxford, 1981; *Do-Dinh P.* Confucius et l'humanisme chinois.— Paris, 1979; *Etiemble R.* Confucius (Maître K'ung).— Paris, 1956; 1966; *Eul-Sou Youn L.* Confucius, sa vie, son oeuvre.— Paris, 1942; *Creel H. G.* Confucius. The Man and Myth.— London, 1951; *Gawlikowski K.* Nowa batalia o Konfucjusza.— Warszawa, 1976; *Gripenkoven J.* Confucius et son temps.— Bruxelles, 1955; *Hall D. L., Ames R. T.* Thinking thraugh

Lietuviška Konfucijaus pavardės transkripcija yra perimta iš lotyniškos jos formos *Confucius*. Tai iškreiptas kiniškojo *Kung Fu-tzu*, t. y. mokytojas *Kung* iš *Fu* vietovės variantas. (*Kung* — vardas, *Fu* — vietovė, kurioje gimė filosofas, o *tzu* — mokytojas). Pirmasis šio mąstytojo vardas yra *Chhiu*, antrasis — *Chung-Ni* (Chungni).

Svarbiausi žinių apie Konfucijaus gyvenimą ir filosofiją pažinimo šaltiniai yra ankstyvoji konfucianizmo rašytinė tradicija, kurioje pirmiausia reikia paminėti „Keturių knygų kanoną", į kurį įeina Konfucijaus mokinio Tseng Thseu traktatas valdininkams, filosofo anūko Thseu Sseu, arba K'ong Ki, veikalas „Aukso vidurys", filosofo mokinių užrašytas „Lun yu" tekstas ir šimtmetį po Konfucijaus mirties gyvenusio įtakingo jo idėjų sistemintojo Meng tzu (Menciaus) knyga „Meng tzu". Apie Konfucijaus gyvenimą ir mokymą daugiausia žinių teikia garsaus kinų istoriko Ssuma Chhien (Sima Cianio) kūrinys „Shih-chi" („Istorijos užrašai"), įtakingo taoizmo filosofo Chuang tzu knyga „Chuang tzu", konfucianizmo katekizmu vadinamas „Ta-Hsueh" („Didysis mokymas") ir keletas kitų. Iš visų šių minėtų veikalų svarbiausias Konfucijaus gyvenimo ir idėjų pažinimo šaltinis yra „Lun yu".

Biografija. Konfucijus gimė apie 551 m. pr. Kr. Lu karalystėje (dabartinėje Shantung provincijoje) kilmingo išeivio iš Sung karalystės šeimoje. Jo tė-

---

Confucius.— New York, 1987; *Needham J.* Science and civilisation in China.— Cambridge, 1956.— Vol. 1—2; *Rygaloff A.* Confucius.— Paris, 1946; Конфуцианство в Китае.— М., 1982; *Малявин В.* *Конфуций*.— М., 1992; *Переломов Л. С.* Конфуций: жизнь, учение, судьба.— М., 1993.

vui, garbingam kariui, tuomet buvo šešiasdešimt, o motinai — tik šešiolika metų. Šis neįprastas tėvų amžiaus skirtumas teikia daug peno Konfucijaus biografijos ir filosofijos interpretatoriams. Rašytiniai šaltiniai teigia, kad Konfucijaus tėvas kilęs iš garsaus karališkos giminės Kung klano. Jis buvo Sung karalystės valdovo Ming-kung vyriausiojo sūnaus, atsisakiusio karaliaus titulo, tiesioginis palikuonis. Daugelis Konfucijaus protėvių užėmė aukštus postus valstybės hierarchijoje. Filosofo prosenelis dėl rūmų intrigų praradęs turtus, skubiai paliko tėvynę ir išvyko į kaimyninę Lu karalystę ieškoti prieglobsčio.

Vaikystėje, mirus tėvui, būsimasis filosofas gyvena vargingai, vėliau dirba daugelį įvairių visuomeninių darbų. „Aš,— sako Konfucijus,— turėjau sunkią jaunystę. Todėl privalėjau išmokti daug paprastų dalykų, kuriais neverta žavėtis" (IX, 6)[4]. Jo paties prisipažinimu, sulaukęs penkiolikos metų jis pradeda rimtai mokytis ir mokosi iki gyvenimo pabaigos. Jau jaunystėje Konfucijus pasižymėjo nepaprastu smalsumu, darbštumu, atkakliu užsibrėžto tikslo siekimu. Jis — nepriklausomas, švelnus bendraudamas su žmonėmis ir kartu tvirtai ginantis savo principus. Kasdieniame gyvenime tenkinasi minimaliais poreikiais.

Konfucijus, kaip ir taoizmo ideologai, artima stoikams dvasia propaguoja paprastą maistą, šaltinio vandenį, miegą pasidėjus po galva alkūnę, o „įgyta garbė ir turtai,— sako jis,— man tėra debesys, slenkantys padange" (VII, 16). Toks asketiškas gyvenimo stilius jam teikia dvasinį pasitenkinimą. Konfucijus atvirai pripažindavo savo klaidas. Savikritiškumas ir kuklumas — tai būdingiausi jo charak-

[4] Po citatų skliausteliuose pažymėti romėniški ir arabiški skaičiai nurodo „Lun yu" teksto skyrių ir pastraipą.

terio bruožai. Pasakojama, kad, išgirdęs susižavėjimo kupiną atsiliepimą apie savo erudiciją, filosofas ironiškai pastebėdavęs: „Aš, matote, niekuomet netarnavau ir turėjau pakankamai laiko mokymuisi".

Dėl įgimtų gabumų ir pavydėtino atkaklumo Konfucijus greitai išgarsėja savo fenomenalia erudicija, mąstysenos originalumu. Anksti pradėjęs pedagoginę veiklą, trisdešimtaisiais savo gyvenimo metais jis įkuria pirmąją iš mums žinomų pasaulyje privačių filosofijos mokyklų, kurios šlovė ir įtaka greitai peržengia Lu karalystės ribas.

Rašytiniai šaltiniai teigia, kad, sulaukęs 50 metų, tapęs išminties simboliu, Konfucijus paskiriamas sostinės valdančiuoju administratoriumi, vėliau eina vyriausiojo teisėjo ir aukštas valdovo pirmojo patarėjo pareigas. Šiuose valstybiniuose postuose vengdamas radikalių priemonių, jis siekia įgyvendinti svarbias socialines ir politines reformas. Dėl stiprėjančių nesutarimų su valdovu ir rūmų aristokratija Konfucijus atsisako valstybinių postų ir 13 metų klajoja po daugelį Kinijos karalysčių, siekdamas praktiškai įgyvendinti savo skelbiamus idealus. Laikydamasis bekompromisinių pažiūrų, jis visur susiduria su sunkumais, neretai tremiamas, persekiojamas.

Po ilgų klajonių metų 484 m. pr. Kr. Konfucijus su grupe ištikimiausių mokinių sugrįžta į tėvynę, kur paskutiniuosius gyvenimo metus daug dėmesio skiria senųjų rašytinių šaltinių — „I ching" („Permainų knyga"), „Shih ching" („Poezijos knyga"; dar kitaip vadinama „Dainų knyga") „Shu ching" („Istorijos knyga"), „Li chi" („Ritualų knyga"), „Chhun chhu" („Pavasario ir rudens knyga") ir neišlikusios „Yo ching" („Muzikos knyga") — sisteminimui ir redagavimui. Konfucianizmo tradicija jam taip pat skiria kanoninės „Ta-Hsueh" ir filoso-

fiškiausios „I ching" komentuojamosios dalių „Sho kua" autorystę.

Tekstologinės problemos. Autoritetingi senovės Kinijos literatūrinių paminklų tyrinėtojai nenginčijamai įrodė, kad nei Konfucijus, nei jo vyresnysis amžininkas Lao tzu jiems priskiriamų knygų patys neraše. Šie tekstai buvo parengti jų mokinių, kurių noras išsaugoti ir autentiškai perteikti Mokytojo palikimą atsispindi „Lun yu" pavadinime, susidedančiame iš dviejų skirtingų sandų: *Lun* (apmąstymai, mintys, samprotavimai) ir *yu* (pašnekesiai, pokalbiai); šių dviejų komponentų sąveiką galima būtų versti į lietuvių kalbą kaip „Apmąstymus ir pašnekesius".

Taigi po Konfucijaus mirties mokiniai, siekdami išsaugoti vėlesnių kartų žmonėms didžiojo Mokytojo vaizdinį ir idėjas, V a. pr. Kr. palaipsniui formuoja pradinį „Lun yu" teksto korpusą, pretenduojantį autentiškai perteikti Konfucijaus mintis. Ankstyvųjų „Lun yu" redakcijų tekstai buvo parašyti skirtingais dialektais. III a. pr. Kr. Konfucijaus knyga buvo uždrausta ir sudeginta. Netrukus, Han epochoje, Konfucijus reabilituojamas. Tuo metu buvo išlikusios trys skirtingos „Lun yu" teksto redakcijos: pirmąją, seniausią, pasak legendų, surastą įmūrytą Konfucijaus namuose, sudaro 21 skyrius, antrąją iš Lu karalystės laikų — 20 skyrių ir trečiąją iš Ch'i karalystės laikų — 22 skyriai. Pirmasis iš šių tekstų gerokai skiriasi nuo kitų dviejų skyrių išdėstymu. Jis užrašytas senais hieroglifais, kurių yra 400 daugiau negu kituose tekstuose. Tekstas buvo perrašinėjamas ir redaguojamas daugelį kartų, siekiant suteikti jam nuoseklesnį pavidalą. Han epochos erų sandūroje pirmą kartą unifikuojami skirtingi teksto variantai, ir „Lun yu" kanonizuojamas, o T'ang epochoje jis iškalamas akmeninėse stelose.

Galutinai „Lun yu" tekstas kanonizuojamas ir apauga įvairiais komentarais Sung epochoje, klestint neokonfucianizmo ideologijai.

Kanonizuotas „Lun yu" tekstas yra nevienalytis. Jį sudaro 20 skirtingos apimties ir turinio skyrių, kuriuose perteikiamos Konfucijaus ir jo artimiausių mokinių mintys, dialogai.

Skaitytojams, pirmą kartą susidūrusiems su „Lun yu" ir kitų didžiųjų kinų išminties knygų—„I ching", „Tao te ching", „Chuang tzu"—tekstų vertimais į Europos kalbas ir nepažįstantiems kinų filosofinio mąstymo specifiškumo bei šių tekstų atsiradimo aplinkybių, neretai susidaro jų fragmentiškumo įspūdis. Mat verčiant kiniškus tekstus į Europos kalbas, išnyksta originaliam hieroglifiniam tekstui būdingas regimasis vaizdas, t. y. susiaurėja jo poveikio ir suvokimo daugiakanališkumas (silpnėja originale esantis vidinis paskirų hieroglifinių struktūrų ryšys).

Glaustą, tezinę „Lun yu", „Tao te ching" ir kitų senovės Kinijos knygų minčių dėstymo formą lemia ir tuometinės hieroglifinio teksto užrašymo galimybės bei kinų kalbos sugebėjimas perteikti sudėtingą filosofinių idėjų pasaulį. Didžioji kinų knyginė kultūra, išaukštinusi autoriaus individualybę, Konfucijaus ir Lao tzu gyvenimo laikais dar tik pradėjo skleistis. Raštas buvo išimtinai negausių aristokratų, intelektualų ir valdininkų privilegija. Knygos dar nebuvo rašomos tušu popieriuje, o raižomos bambuko plokštelėse specialiu graviravimo peiliu. Tekstų užrašymo techniniai sunkumai ir hieroglifinės rašomosios kalbos išsivystymo lygis paaiškina, kodėl tekstų rengėjai, užrašydami anksčiau gyvenusių autorių mintis, linko į maksimalų stiliaus lakoniškumą, tezinį idėjų perteikimą.

Gvildendami „Lun yu" „Tao te ching" tekstų specifiškumo problemas, pirmiausia turime žinoti, kad nei Konfucijus, nei Lao tzu nedėstė savo filosofinių pažiūrų sistemingai, o išsakydavo jas tiesioginių apmąstymų, dialogų forma, dažniausiai atsiliepdami į dienos aktualijas. Ši proginė, aforistinė, nesisteminga filosofavimo forma, susijusi su konkrečiais samprotavimais viena ar kita tema, kėlė nemažą problemų teksto rengėjams.

Kita vertus, Konfucijaus samprotavimai, jo minties posūkiai dialoguose neretai buvo netikėti, paradoksalūs, kupini ironijos, paslaptingumo, nutylėjimų. Taigi, nors Konfucijus yra laikomas vienu iš racionaliausių senovės Kinijos mąstytojų, tačiau išorinis „Lun yu" teksto racionalumas ir skaidrumas yra apgaulingi, ir daugelis jo fragmentų dėl jų maksimalaus kondensuotumo, polinkio į neišsakymą pasižymi principiniu daugiareikšmiškumu. Šalia aiškių, racionalių, tarsi nukaltų aforizmų čia neretai lygiagrečiai skleidžiasi ir kitas gelminis ezoterinis teksto lygmuo, priartinantis Konfucijaus mintis prie taoizmui būdingų iracionalių intonacijų.

Mokiniai, siekdami ainiams perteikti kondensuotus savo Mokytojų minčių paminklus, dėl konteksto užrašymo sunkumų buvo priversti daug ko, savaime suprantamo amžininkams, atsisakyti. Filosofų minčių „genėjimo" procesą tęsė ir daugelis vėlesnių perrašinėtojų bei komentatorių, siekusių paversti tekstus nuoseklesniais ir labiau prieinamais paprastam skaitytojui. Ilgainiui sudėtingas filosofinių diskursų pasaulis Konfucijaus ir Lao tzu mokinių bei jų sekėjų buvo suvestas į imlias lakoniškas kanonizuotas tezes, metaforas. Dėl to daugelis neišsakytų minčių atsidūrė už teksto ribų. Vėlesniuose tekstuose, pavyzdžiui „Meng tzu", tobulėjant filosofinei kalbai ir paprastėjant jos užrašymo priemonėms,

greta glaustų pagrindinio teksto tezių, atsiranda ir kitas plačių komentarų forma parašytas išplėstas jo variantas.

Labiau įsigilinus į „Lun yu" ir „Tao te ching" gvildenamų problemų visumą ir vertinant atskirus šių tekstų fragmentus kitų šalia esančių fragmentų, minčių, kategorijų kontekste, aiškėja, kad išsakomos mintys darniai jungiasi į vientisą pasaulėžiūrų sistemą. Šių fragmentų jungtys tarsi rekonstruoja pilnai neužrašyto teksto visumą.

Ilgainiui kanonizuotas „Lun yu" tekstas tampa savotiška kinų Biblija, kuri šimtmečiais formuoja idealios asmenybės tipą, nacionalinį charakterį ir daugelį esminių kinų kultūros bruožų. Jau jaunystėje kiekvienas išprusęs kinas išmokdavo atmintinai „Lun yu" tekstą ir vėliau vadovaudavosi jame skelbiamomis normomis. Taigi „Lun yu" įteisina kinų sąmonėje ypatingą mąstymo tipą ir gyvenimo filosofiją, kurios svarbiausi principai — tradiciškumas, praeities, protėvių kultas, humanizmo idealų skelbimas. Šio mąstymo tipo stabilumas grindžiamas ne tik Konfucijaus autoritetu, bet ir kondensuotu šešių senovės kinų išminties knygų kanonu. („I ching", „Shih ching", „Shu ching", „Li chi"; „Chhun chhu" ir „Yo ching").

Konfucijus ir Lao tzu. Konfucijaus idėjų specifiškumą ir jų vaidmenį kinų kultūros istorijoje galima teisingai suvokti tik per santykį su pagrindinio šio mąstytojo idėjinio antipodo ir savotiško *alter ego* — Lao tzu — skelbiamomis taoizmo idėjomis. Konfucianizmas ir taoizmas — tai tarsi du svarbiausi senovės Kinijos ideologijos poliai, kurių energetinėje erdvėje skleidžiasi didžioji kinų kultūra, filosofija, etika, estetika, menas.

Rašytiniai šaltiniai pasakoja apie legendomis apipintą jauno Konfucijaus susitikimą su senuoju iš-

minčiumi Lao tzu, kuriam, atskleisdamas savo slaptingas svajas apie harmonijos atkūrimą pasaulyje, jis nusiskundė visuotiniu moralės smukimu. Į tai didysis išminčius atsakė: „Būk atsargus vertindamas. Kiekvienas teisiantis neišvengiamai klysta". Per šį susitikimą Lao tzu, kreipdamasis į svečią, sakė: „Humaniškumas ir teisingumas, apie kurį tu kalbi, visai nereikalingi. Dangus ir žemė dėsningai gyvuoja, saulė ir mėnulis natūraliai šviečia, žvaigždės taip pat paklūsta natūraliai tvarkai, laukiniai paukščiai ir žvėrys gyvena savais instinktais, medžiai natūraliai auga. Tau irgi vertėtų prisilaikyti (natūralių) *tao* ir *te* įstatymų. Nebūtina aktyviai skleisti mokymą apie humaniškumą ir teisingumą. Tai, ką tu darai, primena žmogų, kuris muša į būgną prisišaukdamas nelaimes" [5].

Konfucijaus nuomone, svarbiausia žmogaus kaip visuomenės nario funkcija yra veikla. Todėl jis daug samprotauja apie valdymo principus, taisykles, asmenybės nukreiptumą į save ir išorines nuostatas kelyje į tobulumą. Lao tzu skelbia priešingas idėjas. Jis aukština *wu wei* (neveiklos) principą, kalba apie bet kokio įsibrovimo į natūralaus gyvenimo srautą neleistinumą. Kvietimas neveiklai yra atsisakymas nuo dirbtinai motyvuotos visuomeninės veiklos, bet kokių sugalvotų taisyklių ir normų. Taoizmo pradininkas nepripažįsta nei anarchizmo, nei prievartos, nei visiško pasyvumo, o tik natūralų *tao* kelią. Neveikla čia suvokiama kaip laisva veikla, atitinkanti natūralius gamtos ir socialinio gyvenimo dėsnius.

Aiškindamas savo mokymo esmę, Lao tzu sako, kad balandis baltas ne todėl, kad jis kasdien prau-

[5] Cituota iš: *Хин-Шун.* Древнекитайский философ Лао-цзы и его учение.— М. Л., 1950.— С. 37.

siasi, o varna juoda ne todėl, kad kapstosi purve. Žuvis gyvena vandenyje, o sausumoje žūsta. Ji negali palikti upės ar ežero vandens stichijos. Tai, kas natūralu, dėsninga — negalima pakeisti, o kas būtina — negalima išvengti. Laiko tėkmės neįmanoma sustabdyti, o *tao* kelio negalima užkirsti. Kas suvokia *tao* dėsnius, tas stengiasi elgtis natūraliai, o kas ne — tas juos pažeidžia.

Pernelyg socialiai aktyvi asmenybė, pasak Lao tzu, neišvengiamai nusižengia *tao* dėsniams ir pažeidžia kitų žmonių interesus. O išminčius veikia neveikdamas, moko be žodžių, niekuomet nesiveržia į priekį, tačiau yra visų priekyje. Jis kuria, bet nieko sau nereikalauja, atlieka žygdarbius, bet sau jų nepriskiria, o kai nieko neima, tai nieko ir nepraranda. Kadangi vadovaudamasis neveiklos principu išminčius nedaro nieko nereikalinga, vadinasi, jo veikla nekuria chaoso, netrikdo visuotinių natūralių gamtos ir socialinio gyvenimo dėsnių, o skatina jų raidą.

Universalaus neveiklos principo sritį Lao tzu perkelia į visas socialinio gyvenimo ir valstybės valdymo sritis. Geriausias valdovas, Lao tzu nuomone, yra tas, kuris valdo kitiems nepastebint (nes jo valdymo principai atitinka *tao* dėsnius), geras ir tas, kurį žmonės myli ir aukština, blogesnis tas, kurio bijo, o blogiausias — kurį niekina. Vadinasi, aukščiausia valdymo išmintis —„valdymo nebuvimas" ir paprastumo bei naturalumo principų įtvirtinimas. Nereikalingi norai, poreikiai, draudimai, apribojimai, perdėtas socialinis aktyvumas sukelia chaosą ir pažeidžia *tao* dėsnius.

Rašytiniuose šaltiniuose pasakojama, kad, Lao tzu, palydėdamas išvykstantį jauną Konfucijų, tarė: „Leiskite jums patarti: žmogus, linksmantis pastebėti kitų žmonių trūkumus, anksčiau ar vėliau susilau-

kia nelaimės, žmogų, atskleidžiantį kitų žmonių klaidas, tykoja pavojus, gerbiantis vyresniuosius nesiekia būti visų priekyje, taip pat elgiasi ir padorus pavaldinys".

Tikriausiai jokio kito didžiojo pasaulio mąstytojo koncepcijoje praeities „aukso amžiaus" aukštinimas neįgyja tokio universalaus vaidmens, apmąstant nūdienos problemas ir ateities perspektyvas, kaip Konfucijaus filosofijoje. Jis sukūrė stabilų didingos senovės vaizdinį ir pavertė jį gyva *filosofine-estetine konstrukcija*. Konfucijaus filosofija — tai pirmiausia didingos idealizuotos praeities aukštinimo filosofija. Svarbiausia Konfucijaus nuostata, sprendžiant iš „Lun yu" teksto, slypi ne naujo kūrime, o siekime perteikti ateities kartoms geriausias praeities tradicijas. „Aš tik perduodu,— sako jis,— aš nieko naujo nekuriu. Tikiu senove ir ją gerbiu" (VII, 1). Žymiausias kinų istorikas Ssuma Chhien savo „Shu ching" teigia, kad senatvėje Konfucijus taip atidžiai studijavo „I ching", jog net trūkinėjo knygos lapus jungę dirželiai. Neatsitiktinai „Lun yu" tekste randame tokį filosofo prisipažinimą: „Jeigu man dar bus skirti keleri metai, tai aš iki penkiasdešimties nagrinėsiu „I ching". Gal tada pavyks išvengti didesnių klaidų" (VII, 17). Taigi Konfucijus kinų kultūroje ir mąstysenoje ne tik suformuoja stabilų išaukštintos praeities kultą, tačiau ir orientuoja idealios ateities kultūros, mąstysenos, etikos, politikos, estetikos, meno ir valstybės modelius į didingą praeitį.

Konfucijaus mąstysenai, kaip ir vėlesniems jo sekėjams, būdingas demonstratyvus savęs menkinimas ir praeities tradicijų aukštinimas. Jis kukliai vertina savo filosofiją, laikydamas ją senovės išminčių idėjų retransliacija. Toks požiūris turi tiesos. Konfucijaus filosofijoje iš tiesų pastebime kokybiš-

kai naują amžiais besikristalizavusių socialinių, etinių, estetinių, politinių idėjų sintezę.

Skirtingai nuo Lao tzu, kuris savo filosofijoje daugiausia dėmesio skiria kosmogonijai, ontologijai, žmogaus ir gamtos santykiams, Konfucijus gilinasi į antropologinę, etinę, estetinę problematiką. Jį labiausiai domina žmogus kaip socialinė esybė, jo humanitarinė, estetinė kultūra, sąžinė, dorybė, trukumai, elgesio motyvacija. Jis atkakliai diegia etinę gyvenimo filosofiją, paremtą nuolatinio žmogaus elgesio tobulinimo nuostata, naujų asmenybės būties perspektyvų atskleidimu; tai turėjo visuomeninį gyvenimą pakylėti iki kosminės harmonijos lygmens.

Ontologija. Daugelis kinų filosofijos tyrinėtojų, susižavėję pernelyg tiesmukiška Konfucijaus ir Lao tzu idėjų priešprieša, pabrėždami ontologinę taoizmo orientaciją, ignoruoja sistemingą Konfucijaus požiūrį į ontologines problemas. Filosofo pasaulėžiūroje regime artimą taoizmui būties teoriją, atsispindinčią „Permainų knygoje" ir paženklintą nenutrūkstamos laiko tėkmės antspaudu. „Viskas,— sako stovėdamas prie upės kranto Konfucijus,— nuplaukia kaip šitas vanduo. Nesustabdysi nei dienos, nei nakties, nesustabdysi bėgančio laiko" (IX, 17).

Konfucijaus, kaip ir taoistų, veikaluose svarbus vaidmuo tenka universaliai *tao* kategorijai, kuri „Lun yu" tekste dažniausiai įgyja *Teisingo kelio, gyvenimo principo, būties dėsnių, idealių elgesio normų* prasmę. Su šia kategorija glaudžiai siejasi ir kita svarbi senovės kinų filosofijos sąvoka *te*, kuri taip pat aiškinama labai plačiai, dažniausiai kaip svarbiausių etinių normų, principų, ypač dorybingumo, išraiška. Daugelyje „Lun yu" teksto vietų ji vartojama kaip *moralės, dorybingumo, gėrio, teisingumo* sinonimas.

Konfucijus nemėgo abstrakčiai samprotauti apie

iracionalius, mistinius būties aspektus. Vienintelė metafizinė jo filosofijos kategorija yra *Dangaus* ir su juo glaudžiai susijusios *Dangaus valios, dangaus įsako, dangiškosios lemties* kategorijos. *Dangaus* kategorija „Lun yu" tekste aiškinama kaip aukščiausia sąmoninga kūrybinė būties jėga, reguliuojanti ir kontroliuojanti visus gamtoje ir visuomenėje vykstančius procesus. Kiekvieno konkretaus žmogaus gyvenimą, filosofo įsitikinimu, lemia likimas, o turtus ir kilmę — Dangaus valia. Mirtį jis laikė natūraliu vientiso ir nenutrūkstamo būties srauto pasireiškimu. „Viskas, kas gyva,— sakė jis,— turi mirti, o tai, kas mirė, privalo grįžti į žemę".

Antropologija. Skirtingai nuo taoistų koncepcijų, Konfucijaus filosofijoje daugiausia dėmesio kreipiama ne į visuotines būties problemas, o į konkretaus žmogaus gyvenimą. Šia antropologinė mąstysenos orientacija Vakarų filosofijos istorijoje Konfucijui artimas Sokratas. Abu jie atsisako kosmogoninių ir gamtos problemų tyrinėjimo, visą dėmesį skirdami žmogui. Svarbiausiu filosofijos tikslu jie skelbia žmogaus prigimties, jo veiklos ir elgesio motyvų pažinimą, siekia padėti žmogui suvokti, kas gera ir bloga, gražu ir bjauru, nubrėžti jo būties perspektyvas. *Žinoti* jiems pirmiausia reiškia *pažinti* žmones. Šių mąstytojų mokymai apie išmintingus ir moraliai tobulus žmones yra dvasiškai artimi.

Konfucijus ir Sokratas yra naujas moralizuojančio ir nuolat ieškančio tiesos filosofo tipas. Nė vienas iš jų nepaliko savo ranka rašytų veikalų. Tie kūriniai, kurie yra jiems priskiriami, parašyti jų atsidavusių mokinių, rūpestingai fiksavusių savo mokytojų mintis. Tikroji filosofavimo forma abiem yra tiesioginis mokytojo ir mokinių dialogas ieškant tiesos. Šiuos du mąstytojus sieja ir jų nepakartojama individualybė, mąstymo originalumas, vidinis

asmenybių žavesys, bekompromisiškumas, deklaruojamos filosofijos ir gyvenimo principų vieningumas, dvasios nepriklausomumas. Savo asmenybių traukos jėga, mąstysenos atvirumu jie tampa didžiaisiais Mokytojais, filosofijos reformatoriais, įtakingų filosofinių tradicijų įkvėpėjais.

Šiuos du didžiuosius mąstytojus taip pat sieja artimos epistemologijos, etikos, skepticizmo ir ironijos koncepcijos. Netgi mokydami kitus, jie niekados nesistengia atrodyti visažiniais. Konfucijaus požiūris į žinojimą labai panašus į Sokrato tezę: „Aš žinau tik tai, kad nieko nežinau". „Ar aš visažinis?"— klausia kinų išminčius savo mokinių ir atsako: „Visai ne!" Mokytojas, pasak Konfucijaus, skiriasi nuo mokinių ne žinių kiekiu, o tuo, kad geriau suvokia savo žinių ribotumą ir būtinybę tobulėti. Konfucijus ir Sokratas dažnai mėgsta sumenkinti save, naudodamiesi pokalbio forma išsako asmeninį požiūrį į oponentų mąstysenos ir elgesio trūkumus. Artimas ir jų ironijos tikslas. Ironizuodami jie siekia išjudinti žmogaus kūrybines galias, padėti rasti jam kelią į tiesą ir dvasinį tobulėjimą.

Konfucijus pirmasis pasaulinės filosofijos istorijoje pradėjo nuosekliai tyrinėti žmogų kaip veiklią, kūrybingą, o kartu ir socialinę esybę. Jis aukština šviesaus, humaniško žmogaus idealą, asmenybės, kuri, siekdama įprasminti autentišką gyvenimo kelią *tao*, vadovaujasi aukštais moralės principais ir vadinamomis „penkių pradų" kategorijomis, apimančiomis *jen* (žen; humaniškumą), i (teisingumą), *li* (etiketą, ritualus), *tchne* (žinojimą), *sin* (nuoširdumą).

Humanizmas. Svarbiausia Konfucijaus antropologinės filosofijos kategorija yra *jen*, t. y. humaniškumas asmenybės santykiuose su kitais visuomeniniais subjektais. Į klausimą „Kas yra humanišku-

mas?", Konfucijus pateikia skirtingus atsakymus: „Susilaikymas žodžiuose", „Tai, apie ką sunku kalbėti", „Sugebėjimas įveikti save ir remtis etiketu", „Nedaryti kitiems to, ko pats sau nelinkėtum". Visuose šiuose humaniškumo apibrėžimuose ryškėja svarbiausias asmenybės dvasinio tobulėjimo leitmotyvas, jos gebėjimas įveikti save ir vadovautis taisyklėmis, reguliuojančiomis žmogaus elgesį. Humanizmas čia skleidžiasi deklaruojamoje meilėje žmonėms, kuriuos, pasak filosofo, reikia mylėti tokius, kokie jie yra, nežeminti jų nei pabrėžtina globa, nei atsainiu abejingumu.

Humaniškumo savybę Konfucijus priskiria ne visiems, o tik išskirtinėms asmenybėms *chun-tzu* — išminčiams ir kilniems žmonėms. Savęs jis nelaikė nei išminčiumi, nei kilniu, nei įvaldžiusiu humaniškumo principus. „Žiniomis ir išprusimu aš neatsilieku nuo kitų žmonių,— kukliai prisipažįsta Konfucijus,— tačiau kasdieniame gyvenime dar nesugebu elgtis kaip kilnus žmogus" (VII, 33).

Žmogiškojo gyvenimo paskirtį Konfucijus sieja su dvasiniu asmenybės tobulėjimu, humanistinių, teisingumo idealų įtvirtinimu, humanitarinės ir estetinės kultūros plėtojimu, žmogaus ir jį supančio pasaulio harmonijos įteisinimu. Šis tikslas pasiekiamas jausmų ir aistrų valdymu, rimtimi, bendravimo kultūros modelių bei etiketo principų suvokimu. Iš čia išplaukia kita svarbi Konfucijaus filosofijos kategorija *li* („Lun yu" tekste ji paварtojama 75 kartus), kuri nusako teisingą elgesį, gyvenseną, etiketą, ritualus, atitinkančius visuomeninio gyvenimo normas. Šių gyvenimo normų sukūrimas — tai aukščiausio tipo žmonių — išminčių — veiklos ir gyvenimo rezultatas. Jų mintys, suformuluoti ritualai, etiketo, humaniškumo, gyvenimo principai išreiškia būties *tao* dėsnių pirmapradį objektyvumą.

Konfucijus ritualuose, etikete ir muzikoje įžvelgia ne tik priemones, padedančias humanizuoti žmonių santykius, veiksmus, mąstyseną, bet ir vieną pagrindinių savo mokymo elementų. Tradiciniams kinų ritualams, bendravimo etiketo, etinėms, teisingumo normoms jis suteikia naują humanistinį turinį. „Mandagumas, nesaistomas ritualo,— taikliai pažymi Konfucijus,— tampa įkyrus. Atsargumas be ritualo virsta baikštumu, o drąsa — maištingumu ir griovimu. Beatodairiškas atvirumas — užgaulus" (VIII, 2). Filosofas visuomet atsainiai vertino svetimus žmogaus prigimčiai, pernelyg iškilmingus ir nenatūralius ritualus, elgesio formas.

Epistemologija. Kita svarbi Konfucijaus mokymo dalis susijusi su epistemologija, t. y. mokymu apie žinojimą, kuris vaidina svarbų vaidmenį formuojant humanistinės asmenybės idealą. Konfucijus tapo pirmosios pasaulyje vientisos epistemologijos kūrėju. Jo mokyme pastebime savotišką žinojimo, vadinamosios knyginės kultūros, mokslinių žinių siekimo kultą. Jis mokė mylėti patį mokymosi ir pažinimo procesą dėl pažinimo džiaugsmo. Netgi „Lun yu" tekstas prasideda tokiu klausimu: „Kai mokaisi ir nuolatos tobulini save, argi tai nekelia pasitenkinimo?" (I, 1).

Didysis kelias į pažinimą ir išmintį, pasak Konfucijaus, prasideda nuo savęs, nes „kas pažįsta save, tas pažįsta ir kitus". Jis, kaip ir Sokratas, žinojimą pirmiausia sieja su žmogaus prigimties ir jo veiklos motyvų pažinimu. Aukščiausias žinojimas yra įgimtas, tačiau žmonių visuomenėje jis retai pasitaiko.

Žmogus, neturintis įgimto žinojimo, turi daug ir atkakliai dirbti, kritiškai vertinti savo laimėjimus. Vienam iš savo mokinių Konfucijus sako: „Suvok tai, ką žinai. O ko nežinai, pripažink. Tai ir

bus teisingas požiūris į žinias" (II, 17). Jis kviečia savo mokinius įdėmiai stebėti juos supantį pasaulį, žmones, jų elgesį poilsio valandomis, suvokti jų poelgių motyvus. Toks stebėjimas, paremtas analitine mąstymo galia, pasak filosofo, tampa patikimu pažinimo įrankiu. „Mokymasis be mąstymo,— sako jis,— beprasmis. Mąstymas be mokslo — kenksmingas" (II, 15). Todėl tas, kuris mokosi nesusimąstydamas, negali įgyti tikro žinojimo ir daiktų esmės pažinimo. Filosofas aukština ne tik išmanantį, išmintingą žmogų, tačiau ir sugebantį pažinimo teoriją ir savo žinias pritaikyti praktikoje. Jo epistemologija ir pedagoginė veikla ir siekia tai įgyvendinti. Skelbdamas žinojimo kultą, šis „dešimties tūkstančių kartų mokytojas" kviečia savo mokinius ir sekėjus atsisakyti menko žinojimo vardan didaus. Išmintį ir gebėjimą tikslingai naudotis pažinimo vaisiais Konfucijus laikė vienu svarbiausių kilnaus žmogaus bruožų. Mokslo žinių siekimas, jų tikslingas suvokimas ir išsimokslinimas, pasak Konfucijaus, atveria asmenybei kelią į beribį dvasinį tobulėjimą ir harmoniją.

Harmonijos, arba *aukso vidurio*, kategorija senovės kinų filosofijoje asocijuojasi ne tik su pažinimo džiaugsmu, gyvenimo išminties, būties vienatiškumo suvokimu, ko visą savo gyvenimą siekė Konfucijus, tačiau ir su *wen* kultūros principų pažinimu.

Pedagogika. Konfucijus — ne tik unikalios mokymo sistemos kūrėjas, bet ir pedagogikos mokslo pradininkas. „Lun yu" tekste randame daugybę vertingų žinių apie filosofo pedagogines idėjas mokymo ir bendravimo su mokiniais principus. Giminystės ryšiams jis priešpriešina dvasinius ryšius tarp artimų žmonių bei mokytojo ir mokinių, siekia savo mokiniams įdiegti ypatingo dvasinio bendrumo jaus-

mą, padedantį tarnauti kilniems idealams. Jis labai reikliai rinkosi mokinius į savąją mokyklą. Svarbiausias atrankos kriterijus jam buvo ne socialinė kilmė, o įgimti gabumai, aistringas žinių ir tiesos troškimas. Norėdamas mokyti efektyviai, Konfucijus įdėmiai stebėjo savo mokinius, siekė pažinti jų charakterius, polinkius ir kitus dvasinių savybių specifinius bruožus. Geriausiais mokiniais jis laikė tokius, kuriems pakanka tik užsiminti, ir jie jau supranta, „apie ką bus kalbama" (V, 15). „Lun yu" tekste aptinkame 22 mokinių vardus, nors Ssuma Chhien teigia, kad jų buvo daugiau negu 3000, iš kurių 72 „buvo įvaldę šešis menus".

Mokiniai, charakterizuodami savo mokytoją, sakė, kad jam visai nebūdingas išankstinis nusistatymas, bukas užsispyrimas, visažinystė, požiūrio į pasaulį siaurumas ir pasitenkinimas savimi. „Mokytojas buvo malonus, bet griežtas, orus, bet netūžmingas, sklidinas pagarbos ir vidinės ramybės" (VII, 38). Konfucijus visuomet savikritiškai žvelgė į savo laimėjimus ir nuolatos stengėsi tobulėti, semtis naujų žinių. Jo nuomone, mokytojas skiriasi nuo mokinių ne žinių kiekiu, o geresniu savo žinių ribotumo ir būtinybės tobulėti suvokimu. „Kas išsaugoja sena ir kartu sugeba įgyti naujų žinių, naujos patirties, tas gali būti žmonėms mokytojas ir pavyzdys" (II, 11). Mokytojo misiją Konfucijus suprato ne tik kaip praeities kultūros vertybių perėmimą, jų praturtinimą, perteikiamą vėlesnėms kartoms, bet pirmiausia naujų asmenybių, gebančių išsaugoti ir plėtoti kultūros vertybes, ugdymą.

Savo mokymo sistemoje jis daugiausia dėmesio kreipia ne į griežtą programos įgyvendinimą, akademines paskaitas, pedantiškas senųjų tekstų studijas, o į tiesioginį bendravimą su mokiniais, jų asmenybės, mąstysenos, dvasinės kultūros ugdymą

„Mokytojas.— prisimena mokiniai,— mokė keturių dalykų: suprasti senuosius raštus, teisingai elgtis, būti ištikimiems ir nepalaužiamiems, būti nuoširdiems ir teisingiems (VII, 25). Tai rodo, kad Konfucijui rūpėjo ne dalykai, o pati mokymo sistemos dvasia. Todėl daugiausia dėmesio buvo skiriama etikai, retorikai, politikai, literatūros ir muzikos pažinimui.

Svarbiausia Konfucijaus pedagogikos nuostata tampa asmeninis mokytojo pavyzdys. Jis neatskiria skelbiamo mokymo principų nuo savo asmenybės kasdienio gyvenimo rutinos, siekia išlikti mokytoju visose gyvenimo ir veiklos srityse, akivaizdžiai rodydamas, kaip reikia mąstyti ir elgtis kiekvieną gyvenimo akimirką. Ši gyvenimo filosofija, teikianti pirmenybę konkrečiai gyvenimiškai etikai ir elgesio principams abstrakčiai skelbiamų moralinių tiesų atžvilgiu, pasirodė itin efektyvi.

Konfucijus nuolat pabrėžia vidinio asmenybės apsisprendimo svarbą, siekia padėti mokiniams suprasti, kad kelias į išminties aukštumas, moralinį tobulumą, meninį meistriškumą prasideda nuo mažumės. Svarbiausiu dalyku kelyje į tobulumą ir išminties aukštumas jis laiko nuoseklų žmogiškų gabumų ugdymą ir trūkumų šalinimą. Šiame kelyje netgi didžiausi talentai ir gabumai praranda savo vertę, jei žmogus išpuikęs, tingus ir nepajėgia jų tikslingai panaudoti.

Sistemingas mokymasis, nuolatinis dvasinis augimas ir *wen* kultūros principų supratimas asmenybei atveria kelią į išmintį. „Kas pakyla virš vidutinybės,— sako filosofas,— su tuo galima kalbėti apie didžius dalykus. Kas žemiau vidutinybės, su tuo tokia kalba neįmanoma" (VI, 21). Išmintis čia siejama su žmogaus gebėjimu ne demonstruoti, o slėpti savąją išmintį. „Vykdyti pareigas, kurias jauti savo tautai, garbinti dvasias, bet prie jų nesiartinti — tai

ir bus išmintinga" (VI, 22). Išmintingam žmogui būdingas mąstysenos ir elgesio lankstumas, gebėjimas kritiškai žvelgti į save ir nuolat tobulėti. „Sutikęs išmintingą žmogų,— sako filosofas,— slenkis jam prilygti. Pamatęs nedorą, pažvelk į savo vidų, pasižiūrėk, koks tu esi?" (IV, 17).

Išmintingo žmogaus simboliu Konfucijaus filosofijoje yra *wen* tradicijų puoselėtojas mokslininkas, kurio svarbiausi bruožai — nuolatinis tobulumo siekimas, dvasios nepriklausomybė, elgesio tvirtumas ir kartu minkštumas, minties gelmė, pažiūrų platumas. Tokio tipo žmogus nenusižengia saviems principams netgi mirties akivaizdoje, visuomet remia, kiek leidžia jo išgalės, talentingus ir išmintingus žmones.

Wen kultūra. *Wen* terminas aptinkamas jau II tūkstantmečio pr. Kr. užrašuose ir savo etimologine prasme siejasi su hieroglifu *sin* (širdis, sąmonė, dvasia). Šis hieroglifas, sujungtas su sąvoka *žmogus*, reiškė taikingą, ramų žmogų. Vėlesnių laikotarpių rašytiniuose paminkluose šalia *wen* termino vartojamas ir kitas — *wenhua*, kurio antrasis komponentas *hua* reiškia *pasikeitimą, pokyčius, permainas*. Tokia prasme jis vartojamas „Permainų knygoje" bei kituose Chou epochos tekstuose. Juose *wenhua* reiškia *pasikeitimą wen dėka* arba, kitaip tariant, asmenybės pasikeitimą įvaldžius kultūros principus.

Vadinasi, asmenybė dėl socialinės komunikacijos ir *wen* kultūros principų įvaldymo evoliucionuoja nuo gamtinės į socialinę esybę. Toks *wenhua* termino traktavimas rodo senovės kinų požiūrį į civilizuotumo, kultūros reikšmę asmenybei ir paaiškina, kodėl svetimi kinų kultūros vertybėms žmonės buvo vadinami *wen-sin*, t. y. barbarais, turinčiais žmogaus išvaizdą ir gyvūno širdį. Barbariško pasaulio žmonių pakeitimą *wen* priemonėmis kinai laikė savo kultūrine misija.

Šis ekskursas į kinų kultūros istoriją padeda mums suprasti, kodėl Konfucijaus gyvenimo laikais *wen* sąvoka galutinai įgyja *žinių, mokslo, civilizuotumo, plačios humanitarinės kultūros*, pirmiausia įkūnytos žodyje (tačiau ne rašte), reikšmę. „Lun yu" tekste sakoma, kad *wen* yra tai, „ką žmogus įgyja mokydamasis", siekdamas praeities dvasinės kultūros pažinimo. Taigi *wen* sąvokoje čia įkūnijama tokia rafinuotų negamtinių žmogiškų savybių visuma (žinios, mokslas, civilizuotumas, aukšta humanitarinė ir estetinė kultūra), kuri būtina civilizuotam žmogui.

Vadinasi, kiekvienas žmogus dvasiškai tobulėdamas neišvengiamai susiduria su alternatyva. Jis gali išryškinti savo žmogiškąją prigimtį, pažindamas *wen* vertybes ir realizuodamas save kultūros formose, arba, nepajėgdamas to padaryti, lieka tamsių biologinių stichijų valdžioje. Žmogus iš tiesų yra biologinė esybė — gyvūnas, kuri, skęsdama gaivališkų instinktų siautulyje, nepajėgia suvokti savo ribotumo ir keisti savo gyvenimo principų. Čia slypi primityvaus žmogaus tamsaus stabilumo priežastis. Ir, priešingai, didžiai išmintinga asmenybė, įvaldžiusi *wen* vertybių arealą, t. y. humanitarinės kultūros „kodą" arba metakontekstą, tampa vientisa ir nekintama. Iš čia išplaukia garsioji Konfucijaus tezė: „Nesikeičia tik didieji išminčiai ir visiški kvailiai" (XVII, 3). Šį stabilumą pirmuoju atveju lemia didiesiems išminčiams būdingas pasaulio suvokimo visuotinumas, o antruoju — sąmonės inertiškumas ir gaivališko gamtinio prado pirmenybė *wen* kultūros atžvilgiu.

Aukščiausia žmogaus paskirtimi Konfucijus skelbia žmogiškos vertės suvokimą ir jo kūrybinės dvasios polėkiams pavaldžios realybės — kultūros — kūrimą. Formuodamas visuotinai priimtų žmogiškų

savybių ir moralinių normų sistemą, Konfucijus pasitelkia *chun-tzu* (kilnaus žmogaus) idealą, kurį priešpriešina jo antipodui — hsiao jen (prastam žmogui).

Kilnaus žmogaus koncepcija. Kilnus žmogus — tai pirmiausia idealus visuomenės narys, dvasios aristokratas, savotiška žmogiškosios giminės viršūnė. Tokių žmonių atsiradimą lemia ne jų socialinė kilmė, o išimtinai išsilavinimo ir išskirtinių moralinių savybių visuma, gebėjimas sąžiningai atlikti savo visuomenines pareigas. Todėl kilniu žmogumi gali tapti beveik kiekvienas, nes savo prigimtimi žmonės yra vienodi. Svarbiausiais kilnaus žmogaus bruožais tampa *wen* kultūros principų įvaldymas, t. y. civilizuotumas, humaniškumas, dvasios aristokratiškumas, teisingumas, kitų žmonių, o labiausiai savęs gerbimas, masinės psichologijos stereotipų ir normų atmetimas, mąstymo ir veiklos vieningumas. Jis nesiekia gyvenimo patogumų, elgiasi protingai, kalba apgalvotai, neleidžia, kad su juo elgtųsi kaip su įrankiu, visuomet siekia tobulumo ir žinojimo. Pareiga „yra jo elgesio pamatas" (XV, 18). Kilniam žmogui svetimas konformizmas, su juo sunku bendrauti, nes pažeidus ritualus, gero elgesio taisykles, *Tao* įstatymus, jis neslepia savo nepasitenkinimo. Svarbiu kilnaus žmogaus tapsmo akordu Konfucijaus filosofijoje tampa Chou aristokratijoje paplitusių menų, ypač poezijos ir muzikos įvaldymas. Konfucijui išorinė forma turi adekvačiai atitikti turinį.

Daugelis kilnaus žmogaus bruožų „Lun yu" tekste išsakomi priešinant juos *hsiao jen* (prasto žmogaus) savybėms. Kilnus žmogus stiebiasi aukštyn, jis atviras, dosnus, rūpinasi dvasinėmis vertybėmis, kitais žmonėmis, elgiasi remdamasis pareigos jausmu ir neužmiršdamas moralės reikalavimų, o prastas žmogus, atvirkščiai, linksta žemyn, yra pavydus, gobšus, siekia materialinės naudos, galvoja tik apie

save, kaip geriau sutvarkyti asmeninį gyvenimą. „Kilnus žmogus,— sako Konfucijus,— yra darnus, sklidinas vidinės ramybės, o prastas žmogus — tarsi traukulių tampomas, jis visada jaučia stygių ir baimę" (VII, 37). Skirtingai nuo kilnaus žmogaus, kuris yra dėmesingas Dangaus valiai, didžių žmonių ir išminčių žodžiams, prastas žmogus ignoruoja ir nebijo Dangaus valios, niekina didžius žmones, užimančius aukštą padėtį, nepaiso išminčių žodžių. „Kilnus žmogus nenutuokia apie mažus dalykus, tačiau jam galima patikėti didelius uždavinius. Prastas žmogus geriau išmano mažus dalykus, bet jam negalima patikėti didelių uždavinių" (XV, 34).

Taigi *prasto žmogaus* kategorija Konfucijaus filosofijoje įgyja negatyvų atspalvį. Daugelis „Lun yu" teksto tyrinėtojų pabrėžia skirtingus etinius, socialinius, ekonominius, politinius šios sąvokos aspektus ir supranta ją kaip reiškiančią niekingą, menką, žemų polinkių, smulkmenišką ir t. t. žmogų. Įsigilinę į prasto žmogaus charakteristikas, įsitikinsime, kad Konfucijus šią sąvoką taiko bet kurio socialinio sluoksnio atstovams, kuriems būdinga konkrečių, daugiausia etinių, savybių visuma.

Properša tarp kilnaus ir prasto žmogaus tipų Konfucijaus filosofijoje yra principinė ir neįveikiama. Ji gilinama ne tik jau minėtu etiniu (moralus — amoralus), tačiau ir daugeliu kitų opozicinių lygmenų: kultūriniu (išsilavinęs — tamsuolis), dvasiniu (dvasingas — merkantilus), iš dalies politiniu (valdantysis — pavaldinys), iš dalies ekonominiu (turtingas — vargšas) ir t. t. Užslėptas šios opozicinės priešpriešos tikslas — maksimaliai išaukštinti tokį kilnaus žmogaus idealą, kurį tarsi Aušrinę žvaigždę galima būtų patalpinti socialinės valstybės hierarchijos viršūnėje. Kita vertus, savo kilnaus žmogaus koncepcija Konfucijus pirmasis kinų filosofijos is-

torijoje pradėjo nuosekliai skelbti asmeninės moralinės atsakomybės ir aukštų etinių idealų svarbą, siekiant visuomenėje skirtingų žmonių interesų harmonijos. Svarbiausia kilnaus žmogaus gyvenimo ir veiklos paskirtis yra šios harmonijos priartinimas.

Etika. „Lun yu" tekste ryški etinių problemų suabsoliutinimo tendencija. Tačiau etinė problematika Konfucijaus pasaulėžiūroje užgožia kitų filosofinio mąstymo aspektų reikšmingumą. Jis įsitikinęs, kad etinės normos ir ritualai vaidina svarbų reguliuojantį vaidmenį visuomenės gyvenime, padeda išsaugoti jos stabilumą.

Etinių principų įsigalėjimą Konfucijus sieja su teisingu žmonių auklėjimu nuo vaikystės, nuo pagarbos tėvams ir vyresniesiems skiepijimo. „Pagarba tėvams, vyresniųjų brolių gerbimas — tai dorovės šaknys" (I, 2). Vadinasi, dorovinio tobulumo pamatai yra klojami šeimoje, ir jei jaunas žmogus neišmoksta gerbti vyresniųjų, nukrypsta nuo tėvų kelio, tuomet sunku iš jo reikalauti garbingo ir padoraus elgesio.

Savo etinėje teorijoje Konfucijus aukština pagarbą vyresniesiems ir ritualams, pareigai, dorybingumui, gerumui, išminčiai, nuoširdžiam kilnumui, mandagumui, stropumui ir kitoms savybėms. Jis kviečia vidines vertybes ir dorą vertinti daugiau, negu išorinį grožį. Žmogaus, pasirinkusio *tao* (teisingą kelią), idealu jis skelbia „gėrio siekimą, darymą to, kas jam pridera, ir mėgavimąsi menu". Jis pabrėžia universalią gėrio kategorijos reikšmę, vadina ją viena svarbiausių stabilių visą žmogaus gyvenimą reguliuojančių vertybių. Daugiau kaip 2000 m. anksčiau Konfucijus iškelia gerai mums pažįstamą, su I. Kanto vardu siejamą, etinį imperatyvą „Nedaryk kitiems to, ko nenori, kad tau darytų" (XV, 24).

Konfucijus kalba apie asmenybės „atvirumą" pasauliui, jos gebėjimą mobilizuoti valią dvasiniam tobulėjimui, savęs įveikimui. „Iš kariuomenės,— sako jis,— galima atimti jos vadą, o iš žmogaus jo valios neatimsi" (IX, 26). Doras elgesys neatsiejamas nuo asmenybės gebėjimo nugalėti save, įveikti savo norus ir troškimus, gebėjimo vadovautis padorumu, mandagumu ir gerais papročiais. Tikras dorovingumas atsiranda tuomet, kai „žmogus netrokšta valdžios, nėra pagyrūnas, godus ir niekam nejaučia neapykantos" (XIV, 1). Vieną svarbiausių žmogaus trūkumų Konfucijus įžvelgia atotrūkyje tarp kalbų ir darbų. Kita vertus, jis pažymi, kad gražiai kalbantys ir gražios išvaizdos žmonės retai būna humaniški. Jis kviečia įdėmiau įsižiūrėti į tuos žmones, kuriuos visi giria arba peikia.

Etiniai Konfucijaus apmąstymai yra nukreipti į harmoningos asmenybės idealo formavimą. Jos svarbiausios dorybės yra humaniškumas ir gebėjimas vadovautis ritualais visose gyvenimo ir veiklos srityse. Būdamas racionalistinės pasaulėžiūros šalininkas, jis skelbia žmogaus intelekto pirmenybę jo gamtinės prigimties ir jausmų atžvilgiu. Jis neatmeta jausmų svarbos, tik kviečia juos suvaldyti, harmonizuoti ritualais ir kartu nukreipti juos teigiama linkme. „Kas moka valdytis, tas rečiau suklysta" (IV, 23). Bendraujant su kitais žmonėmis, jis rekomenduoja taip elgtis, kad nekiltų ginčų.

Konfucijus taikliai pastebėjo, kad žmoguje vyraujant prigimčiai, o ne išprusimui gimsta laukinis, ir, priešingai, kai išsilavinimas užgožia natūralius žmogaus instinktus, jo prigimtį, tuomet kenčia pats žmogus, kuris virsta „sausa raštininko siela" arba „civilizuotu barbaru", praradusiu gebėjimą jausti, mylėti. „Tik tada žmogus yra kilnus, kai jo išprusimas ir prigimtis sudaro pusiausvyrą" (VI, 18).

Konfucijaus ieškojimas žmogaus harmonijos pasaulyje pabrėžia sintetinio idealo, apimančio ir gėrį, ir grožį, reikšmingumą. Tokia Konfucijaus mąstysenos orientacija lėmė svarbų estetinės problematikos vaidmenį jo filosofinių pažiūrų sistemoje. Tobulo grožio sąvoka jam yra neatsiejama nuo gėrio. Šiuo aspektu jo plėtojama grožio teorija yra artima graikiškajam *kalokogatijos* principui.

Estetika. Konfucijaus estetinis idealas, kaip ir visas jo mokymas, yra orientuotas į idealizuotą praeities kultūrą ir meną. Senovėje jis regi įsikūnijimą amžiais nusistovėjusių tobulų estetinių vertybių, kurios jam atrodo yra daug vertingesnės, negu chaotiški dabarties kūriniai. Todėl į praeities muziką, poeziją, dailę Konfucijus žvelgia kaip į neišsenkamo kūrybinio įkvėpimo aruodą, iš kurio galima nuolat semtis gyvybingų impulsų. Naujos estetinės ir meninės vertybės suvokiamos kaip senų vertybių atgaivinimas. Todėl ir menininko kūrybinė dvasia Konfucijaus estetikoje yra kreipiama ne į naujų vertybių kūrimą, o į naują amžiais nusistovėjusio vertybių repertuaro reinterpretaciją. Taip priartėjame prie pagrindinio Konfucijaus estetikos nervo apnuoginimo, t. y. prie suvokimo, kodėl šio mąstytojo estetinė teorija yra orientuota ne į „priekį", o „atgal", į „aukso amžiuje" susiformavusių estetinių ir meninių vertybių sistemą, lėmusią dviejų pagrindinių Konfucijaus estetikos principų — „tradicijų reikšmės" ir „senovės pamėgdžiojimo" — suabsoliutinimą.

Kita vertus, senovėje susiformavusių tradicijų reikšmingumo iškėlimas Konfucijaus estetikoje glaudžiai siejasi su kanono aukštinimu. Visas meno rūšis jis vertina atsižvelgdamas į jų atitikimą geriausioms praeityje susiformavusioms kanonizuotoms grožio formoms. Aukštindamas tobulus kanonizuotus

grožio idealus, įkūnytus senovės dainose, „Shih ching", Yao ir Shun epochų muzikoje Konfucijus griežtai pasisako prieš bet kokį kanonizuoto grožio, normos principų pažeidimą. Jam ypač svarbus harmonizuojantys ir nuosaikumo jausmus įtvirtinantys meno poveikio aspektai.

Menų pasaulis Konfucijui artimas ir gerai pažįstamas. Jis nuo jaunystės jautė didelę pagarbą ir meilę liaudies dainoms ir poezijai, pats daug muzikuodavo. „Kai Mokytojas sutikdavo gražiai dainuojantį žmogų,— prisimena mokiniai,— paprašydavo, kad jis pradėtų dainą iš pradžių. Tada ir pats pritardavo" (VII, 32). Konfucijus ne tik turėjo gražų balsą, bet ir pats puikiai grojo įvairiais muzikos instrumentais, ypač septynstyge liutnia. Muzikos paslapčių jis sėmėsi vadovaujamas garsių senovės muzikos žinovų ir pripažintų muzikantų. Muzika vaidino labai svarbų vaidmenį ir jo asmeniniame gyvenime, ir jo filosofinėje koncepcijoje. „Jei trejiems metams kilnus žmogus apleis muziką,— sako filosofas,— tuomet ji patirs nuopuolį" (XVII, 21).

Pasakojama, kad išklausęs Linjan muzikantų iš Chou dinastijos valdovų rūmų senovės muzikos koncertą, Konfucijus buvo sukrėstas šios muzikos grožio ir tris mėnesius nejautė mėsos skonio. „Nemaniau,— sakė jis,— kad muzika gali turėti tokį poveikį" (VII, 14).

Kalbėdamas apie *li* (ritualą), Konfucijus nepaprastai iškelia meno vaidmenį: muzikos, dainuojamosios poezijos, tapybos paskirtis — apeigoms sukurti estetinį foną. Konfucijaus menų sistemoje besąlygiškas prioritetas teikiamas muzikai ir dainuojamajai poezijai, darančioms didelį poveikį žmonėms ir dvasiniam asmenybės tobulėjimui. Jis nuolat pabrėžia esminį ritualų, ceremonijų ir *li* (etiketo) ryšį su muzikiniu garsų pasauliu. Ritualą, ceremoniją ir

etiketą jis siejo daugiau su reiškinių išore, jų forma, dekoru, o muziką — su substancialiąja reiškinių esme. Iš čia išplaukė konfucianizmui būdingas požiūris į muziką, kaip į savotišką instrumentą, padedantį diagnozuoti dvasinę ir kultūrinę situaciją valstybėje, nes muzikos smukimas, degradavimas tiesiogiai atspindi analogiškus reiškinius, vykstančius valstybėje.

Muzikoje regėdamas visatos kosminių ritmų ir harmonijos atspindį, Konfucijus tikėjo, kad ritmingas muzikinių garsų pasikartojimas pirmapradžiame būties chaose organizuoja tvarką ir harmoniją. Kita vertus, muziką jis laikė tobuliausiu ir jautriausiu žmogaus jausmų pasaulio reiškėju. Savo ritminėmis ir melodinėmis struktūromis būdama glaudžiai susijusi su dainuojamąja poezija, muzika tampa kulminaciniu idealios asmenybės tapsmo elementu. Konfucijaus mokyme muzikos principų įvaldymas tarsi vainikuoja sudėtingą dvasinės asmenybės raidos kelią į kilnų žmogų. Todėl ir minėdamas svarbiausius organizuojančius visatos ir asmenybės tapsmo elementus, Konfucijus pradeda nuo dainuojamosios poezijos, toliau kalba apie ritualą ir galiausiai apie muziką.

Tobuliausia muzikos forma, Konfucijaus manymu, yra ritualinė muzika, palydinti įvairias apeigų ceremonijas. Todėl Konfucijus daug kalba apie esminį ritualų ir ceremonijų ryšį su maloniais muzikos garsais, grožiu, estetiniu pasitenkinimu, t. y. tomis estetinėmis vertybėmis, kurios vadinamos *yueh* menine kultūra.

Be muzikos, Konfucijaus estetinėje teorijoje daug dėmesio skiriama dainoms ir poezijai. Kaip jau minėjome, Konfucijui priskiriamas garsiosios „Shih ching" redagavimas ir sudarymas. Ssuma Chhien „Shih-chi" rašo, kad iš daugiau kaip 3000 dainuoja-

mosios poezijos tekstų Konfucijus atrinko 305 geriausius ir etiniu aspektu vertingiausius kūrinius, atitinkančius *li* (ritualų) ir *i* (pareigos) reikalavimus. „Shih ching" poezija — tai pirmiausia dainuojamoji poezija, atsiskleidžianti per žodinių ir muzikinių struktūrų simbiozę. Joje poetinis vaizdinys susilieja su muzikinėmis ir ritminėmis struktūromis. Kinai pirmieji žmonijos istorijoje pradėjo kurti ritmo dėsniais paremtą poeziją, kurios kūrimo principai dar nebuvo žinomi nei senovės Indijoje, nei senovės Graikijoje. *Shih* hieroglifas kinų kalboje reiškia eilėraštį, dainą, lyrinę poeziją, ritmo dėsniams paklūstantį poetinį kūrinį, kuris senovės Kinijoje dažniausiai buvo atliekamas palydint akompanimentu, melodija ar net specifiniais ritualiniais šokio gestais. „Žodį *shih*,— rašo N. Konradas,— galima versti *eilėraštis*, nors tos eilės tuomet buvo ne skaitomos, o dainuojamos. Jau senovėje skyrė dainavimą ir žodžius, kurie dainuojami. <...> „Shu ching" sakoma: „*shih* — žodis apie siekius, *ke* — žodžių dainavimas. Kitaip tariant, *shih* — ne daina, o dainos žodžiai" [6]. Taigi „Shih ching" poezija, įkūnydama aukščiausius senovės Kinijos poezijos laimėjimus, organiškai jungia trijų skirtingų menų — poezijos, muzikos ir šokio — elementus ir kuria jų harmoniją. Joje faktiškai neįmanoma atskirti vieną nuo kito poetinį ir muzikinį pradus. Minėtoji simbiozė ir paties hieroglifo „shih" semantinis prasmių laukas paaiškina, kodėl „Shih ching" į Europos kalbas verčiama kaip „Poezijos knyga" ar „Dainų knyga". [„Shih ching", kaip kondensuotą aukščiausių senovės Kinijos estetinių vertybių simbolį, Konfucijus dažnai atsiremia ir „Lun yu" tekste. Šioje knygoje jis didžiai vertina asmenybę taurinančią este-

[6] *Конрад Н. И.* Избранные труды. Синология.— М., 1977.— С. 400—401.

linio poveikio galią, gebėjimą veikti žmonių sąmonę, jausmus, elgesio principus. Apgailestaudamas, kad jaunimas neįvertina poezijos reikšmės, jis kviečia sūnų ir mokinius skaityti senovės poeziją, semtis iš jos išminties, gėrio, gebėjimo giliau žvelgti į pasaulį, bendrauti, valdyti aistras. „Mokiniai,— sako jis,— kodėl jūs nesigilinate į „Shih ching"? Dainos lavina žmogų, aštrina jo žvilgsnį, stiprina santarvę, išsklaido liūdesį ir nepasitenkinimą. Dainos moko ir to, kas arti — pareigos tėvams, ir to, kas toli — pareigos valdovui. Jos suartina mus su paukščiais, žvėrimis, žole ir medžiais" (XVII, 9). Poezija čia aiškinama labai plačiai kaip liaudies, kultinė, lyrinė, anoniminė dainuojamoji poezija.

Savaime suprantama, kodėl Konfucijus savo auklėjimo teorijoje tiek dėmesio skiria estetinio auklėjimo problemoms. Išaukštinęs *wen* kultūros svarbą formuojant kilnų žmogų, Konfucijus estetinėse vertybėse mato patikimiausią priemonę savo idealams įgyvendinti. Muzika, poezija, dainos, vaizduojamoji dailė, literatūra tiesiogiai veikdami visa, kas gyva, ne tik suteikia žmonėms malonumą, apvalo jausmus, tobulina žmonių moralines savybes, bet ir kartu padeda valdyti valstybę.

Estetinio žmonių auklėjimo aspektu Konfucijus daug dėmesio skiria ir literatūrai, kurioje regi svarbų *wen* ir *yueh* kultūros principų įtvirtinimo komponentą. Literatūros, knyginės kultūros kultas Konfucijaus pamokymuose turėjo didžiulį poveikį jo idėjų sekėjams, ir konfucianizmo tradicijos mąstytojas pradeda asocijuotis su literatūros vertybių skleidėjo, knygininko, mokslininko, rašytojo asmenybe. Vėliau, viduramžiais, konfucianizmo ir jo propaguojamos *wen* ir *yueh* kultūros įtakoje Kinijoje susiformavo savotiškas poetinio žodžio, literatūros kultas. Tapyba Konfucijaus estetinėje teorijoje aiškinama

kaip estetinio skonio, dorovingumo principų įtvirtinimo priemonė. „Lun yu" tekste yra daug ginčų sukėlęs Konfucijaus ir jo mokinio Tzu-hsia dialogas apie tapybą: „Tzu-hsia klausia, ką reiškia tokia citata: *„Nuo vylingo juoko atsiranda žavios duobutės. / Jos paryškintų gražių akių spindesys yra nuostabus. / O koks skaistus jos veido baltumas, pagražintas įvairių spalvų audinio gama"?* Į šį klausimą Konfucijus atsako: „Tapyboje balta spalva padengiama paskutinė". Tuomet Tzu-hsia užduoda kitą klausimą: „Ar jūs galvojate, kad ritualai eina vėliau?" „Tzu-hsia pratęsė mano mintį,— atsakė Mokytojas,— su juo jau galima pradėti kalbą apie „Shih ching".

Šiame fragmente Konfucijaus mokinys, cituodamas „Shih ching" eiles, kreipiasi į Mokytoją, norėdamas patikrinti iškilusias abejones, koks grožis yra aukštesnis: ar paprastas, natūralus, ar pagražintas? Todėl jis ir kreipiasi į Mokytoją klausdamas, ką reiškia eilėse skambanti užuomina apie „natūralaus pirmapradžio" moters grožio paryškinimą „išorinėmis" kosmetinėmis spalvomis?

Konfucianistinės estetinės tradicijos šalininkai dažniausiai nelaiko savęs originaliais mąstytojais, siekiančiais sukurti savo koncepciją — jie visuomet suvokia save tradicijoje, kurioje regi pagrindinį imanentinį tikros estetikos plėtros principą, todėl ir savo skelbiamas idėjas pirmiausia supranta kaip pirmtakų idėjų tąsą.

Išpažindami tradicijų kultą, konfucianizmo estetikos šalininkai kviečia menininkus studijuoti geriausius praeities dailės pavyzdžius. Tradicijoje ir kūrybiškame praeities palikimo panaudojime jie mato svarbiausią autentiškos kūrybos, tikro meistriškumo prielaidą. Iš čia išplaukia konfucianizmo estetikos normatyvizmas, sudėtingų kanonizuotų reikala-

vimų ir rekomendacijų sistema, komplikuotos simbolinės konstrukcijos, schemos, į kurias orientuojasi menininkas. Laisvos menininko kūrybos galios apribojimas atskirais kinų kultūros raidos etapais, kai susilpnėdavo tradicionalizmo įtaka, menkino konfucianizmo estetikos poveikį įvairioms meno kryptims. Tačiau kritiniais konfucianizmo estetikos raidos periodais, kai jai iškyla dogmatizmo pavojus, kaip tai atsitiko neokonfucianizmui Sung epochos prieaušryje, konfucianizmas geba perimti, atrodo, visai priešingus taoizmo ir *ch'an* estetikos elementus. Toks plastiškumas, gebėjimas orientuotis į humanistinius kinų dvasinės kultūros pjūvius rodo konfucianizmo estetikos gyvybingumą.

Konfucijaus estetinėms pažiūroms būdingas iracionalumo, neapibrėžtumo, simboliškumo, fantastiškumo vengimas ir potraukis realiam, žemiškam, kasdieniškam žmogų supančių daiktų pasauliui lemia konfucianizmo estetikos įtakoje besiplėtojančios dailės polinkį į natūralizmą, tikslų tikrovės vaizdavimą. Toks menininko kūrybos procesas — racionaliais principais paremtas kūrybos aktas, kurio sunkumai aiškinami kaip grynai techniniai. Tai liudija dėmesys meninės raiškos priemonėms. Efektyviausia natūralistinės tikrovės iliuzijos perteikimo priemone tampa linija, tikslus grafinis piešinys. Menininkas siekia užpildyti paveikslo erdvę, jo potėpis yra tikslus, subalansuotas, peizažo detalės, žmonės ir kiti vaizduojamieji objektai nutapyti skrupulingai, realistiškai. Konfucianizmo estetikos įtakoje formavosi grafinis stilius, kuris suklestėjo Sung epochos akademinėje dailėje...

Socialinė ir politinė filosofija. Greta etinės ir estetinės problematikos, Konfucijaus mokyme svarbi vieta tenka socialinei filosofijai ir politinėms valstybės funkcionavimo, jos valdymo problemoms. Kon-

fucijus buvo didis socialinės ir politinės filosofijos pradininkas, subtilus politinės diplomatijos žinovas, kurio daugelis politinio gyvenimo diagnozių ir receptų aktualūs ir šiandien. Politika jam neatsiejama nuo gyvenimiškos realybės ir tapati etikai. Pagrindiniais politinės veiklos principais jis skelbia aukštą dorovingumą, asmenybės atsakomybę už savo veiksmus. Jis puikiausiai supranta, kad intelektualios ir kūrybingos asmenybės įsivėlimas į politinio gyvenimo verpetus gali atvesti prie jos deformacijos ir degradavimo. Savitikslė politinė kova dažnai apakina žmones, o politinių interesų susidūrimai grubiai pažeidžia etiketą ir kitų žmonių teises, sukelia žudynes. Aukštų etinių principų išpažinimas politikoje ir charakterio bekompromisiškumas paaiškina, kodėl Konfucijus, būdamas puikus politinio gyvenimo teoretikas, nepadarė politinės karjeros.

Kartais išplėšus iš konteksto paskiras Konfucijaus mintis, jo socialinėje filosofijoje ir politinių idėjų sistemoje įžvelgiamas teorinis despotinių valdymo formų pateisinimas. Tokio požiūrio šalininkai pamiršta, kad Konfucijus buvo pirmasis žmonijos istorijoje mąstytojas, kuris žmoguje įžvelgė žmogų ir išaukštino humanizmo principus. Visuomeninio gyvenimo pamatu, jo įsitikinimu, turi būti tai, kas slypi žmogaus prigimtyje, t. y. žmogiškumas, kuris privalo lemti svarbiausius visuomenės narių bendravimo principus. Šių principų esmė — nedaryti kitiems to, ko pats sau nelinkėtum.

Konfucijus visą gyvenimą nuosekliai kovojo prieš įvairias despotizmo ir savivalės apraiškas, jautriai reagavo į socialinės neteisybės faktus, pats praėjęs sudėtingą gyvenimo kelią gerai suvokė pagrindines skirtingų visuomenės sluoksnių problemas. Kita vertus, jis matė ir plačiųjų liaudies masių inertiškumą, konservatyvumą, priešiškumą naujoms idėjoms, jų

keliaklupsčiavimą prieš šlovinamus autoritetus ir laiko pripažintas vertybes. Liaudį jis laikė galinga inertiška mase, kurią, išmintingai elgiantis, galima priversti paklusti, tačiau kuriai sunku paaiškinti daugelio reiškinių priežastis ir tikslus.

Svajodamas apie idealių Chou epochos žmonių santykių atgaivinimą, Konfucijus ne tik sukuria išaukštintos praeities kultą, tačiau ir orientuoja būsimos idealios valstybės, valdovo, valdymo principų modelius į idealizuojamą „aukso amžių". Socialinių santykių organizuotumas, Konfucijaus nuomone, pasiekiamas kiekvieno visuomenės nario paklusimu tam tikroms visuomeninio gyvenimo normoms, kurios remiasi valdovo smulkesnės hierarchinės socialinės struktūros vado ir šeimos tėvo autoritetu. Kad pagrįstų savo požiūrį, jis cituoja „Istorijos užrašus", kuriuose pasakyta: „Gerbkite tėvus! Pagarbumas tėvams ir broliškas nuolankumas — šios dorybės veikia politiką. Kas šias dorybes puoselėja, tas prisideda prie valstybės ir visuomenės tvarkos" (II, 21). Visuomenė su visomis jos hierarchinėmis struktūromis čia traktuojama kaip didelė šeima, kurioje visi, neatsižvelgiant į socialinę padėtį, turi vienodai išgyventi gera ir bloga, džiaugsmus ir nepriteklius, laimę ir nelaimę.

Pagrindinių politinio ir visuomeninio gyvenimo reguliavimo priemonių Konfucijus ieško humaniškume ir praeityje išsikristalizavusiose moralės normose bei ritualuose, o ne suabsoliutintuose įstatymuose ir bausmėse, kaip tai darė legistai. Skeptiškai vertindamas legistų deklaruojamus įstatymus, draudimus, bausmes, jis teigia, kad bet kokia žmogaus prievarta sukelia tokį pat atoveiksmį arba baimę ir išorinį paklusnumą, nes žmonės tuomet nejaučia natūralaus pasibodėjimo negatyviais poelgiais. „Kai įstatymais siekiama paklusnumo, o bausmėmis tvarkos,— rašo

Konfucijus,– tada žmonės, mėgindami išvengti įstatymų ir bausmių, praranda bet kokį sąžinės jautrumą, o kai valdoma pagal dorovines nuostatas, kai tvarka pasiekiama laikantis ritualų ir teisingų elgesio normų, tada žmonės ne tik nepraranda sąžinės, bet darosi paklusnūs iš įsitikinimo" (II, 3). Kuo išmintingesnis valdovas, tuo geriau jis supranta, kad drausti yra lengviau negu auklėti ir todėl jis rečiau baudžia savo pavaldinius.

Taigi Konfucijus suprato, kad geriausia valdymo priemonė yra švietimas ir auklėjimas. Visuomenės tobulėjimas ir jos ydų gydymas prasideda nuo žmonių auklėjimo, o žmogaus — nuo savęs tobulinimo. Moralinis kilnaus ir išmintingo valdovo pavyzdys Konfucijui yra efektyvi auklėjimo priemonė. Doroviniais principais besiremiantį valdovą jis valzdžiai lygina su Šiaurine žvaigžde, kuri visuomet yra toje pačioje vietoje, apsupta kitų besisukančių apie ją žvaigždžių. Toks valdovas, pasak Konfucijaus, „valdo nevaldydamas". Pagrindinis jo valdymo principas — auklėti pavaldinius savo pavyzdžiu, kasdienėje veikloje remtis senovėje susiklosčiusiais ritualais ir taisyklėmis. Konfucijaus priesakas valdovams: „Jums tereikia siekti gėrio, tada ir žmonės pasidarys geresni" (XII, 19). Tačiau net išmintingiausias ir doriausias valdovas nepajėgus išvaduoti visuomenės nuo jos įsisenėjusių ligų. Valdant jam, turi pasikeisti visa karta, kad pasaulyje įsigalėtų žmoniškumas.

Būdamas blaivus racionalistas ir pragmatikas, Konfucijus atmeta melagingą egalitarizmą ir pripažįsta, kad teisingumas slypi ne išorinėje lygybėje, o tikslingame, efektyviame socialinių ir valdymo funkcijų pasiskirstyme. Kalbėdamas apie visuomenės hierarchinių struktūrų formavimąsi ir valstybės valdymą, jis pabrėžia kiekvieno visuomenės nario galimybių lygybę. Konfucijaus idealios, racionalaus

proto principais besiremiančios, visuomenės modelis susideda iš griežtai hierarchizuotos socialinės struktūros, kurioje kiekvienas šio organizmo narys turi besąlygiškai atlikti jo socialinį rangą, polinkius ir gabumus atitinkančias funkcijas. Vadinasi, gabiausi, išmintingiausi, sąžiningiausi ir autoritetingiausi nariai turi užimti jam priklausančias vadovaujančias vietas socialinėje hierarchijoje, o kiti — dirbti ir atlikti kitas mažiau reikšmingas socialines funkcijas.

Nepaisant ryškios hierarchinės visuomenės struktūros, griežtų subordinacijos reikalavimų, besąlygiško valdovo autoriteto, senovės Kinijoje pripažįstama ir kiekvieno žmogaus, netgi vergo, gyvenimo vertė. Toks požiūris į žmogų ir socialinę visuomenės struktūrą iš dalies išlieka ir Konfucijaus socialinėje filosofijoje, kurioje atsiranda daug naujų humanistinių ir racionalistinių elementų.

Konfucijaus valstybės valdymo teorijoje valdovui besąlygiškai turėjo paklusti visi jo pavaldiniai, tačiau ir valdovas savo ruožtu turėjo jausti atsakomybę savo pavaldiniams, tautai ir patenkinti jų siekius. Esminis nusižengimas Tao įstatymams, ritualams, destruktyvios tironijos apraiškos galėjo sukelti žmonių abejones valdovo dangiškosios misijos prasmingumu žemėje ir išklibinti karališkosios valdžios stabilumą. „Kai valstybė eina Teisingu keliu, reikia kalbėti atvirai, o veikti — ryžtingai ir drąsiai. Kai valstybė eina neteisingu keliu, reikia ryžtingai veikti, bet santūriai kalbėti" (XIV, 3).

Aukštindamas išmintingo valdovo idealą, Konfucijus kartu kvietė grįžti į „aukso amžiuje" nusistovėjusius laisvus valdovo rinkimus, teikiančius galimybę valdyti šalį gabiausiems ir išmintingiausiems žmonėms. O nesant tokiai galimybei, valdovai turėtų nusišalinti nuo valstybės valdymo funkcijų ir pavesti jas išmintingiausiems žmonėms. Pabrėždamas tokių žmonių iškėlimo valdymo struktūros svarbą,

Konfucijus savo idėjomis rengė dirvą naujo valdininkų elito, iškilusio savo talentu ir gabumais, atsiradimui. Jo valdymas turėtų būti efektyvesnis, negu kilmingosios aristokratijos, paveldinčios valstybinius postus. Išmintingo valdymo paslaptį filosofas sieja su valdovo gebėjimu „parinkti tarnybai sąžiningus žmones". Ssuma Chhien „Shih-chi" randame tokią Konfucijui priskiriamą mintį: „Kuomet visas pasaulis tampa chaotiškas ir susimaišo su purvais, tuomet ir išryškėja visiškai tyri žmonės. Ar ne todėl jie yra tokie, kad vertina [dorybingumą ir moralę] ir ignoruoja kitokias vertybes [turtą ir kilmingumą] [7].

Taigi suprasdamas, kad viršūnių pavyzdys stipriai veikia plačiąją visuomenę, o ši linkusi pamėgdžioti autoritetus, Konfucijus savo socialinėje filosofijoje pabrėžia gabių, teisingų ir sąžiningų žmonių iškėlimo svarbą. Jis rekomenduoja valdymo struktūrose esantiems žmonėms nuolat laikytis kilnaus elgesio taisyklių, nesikišti į kitų pareigas, neskubėti spręsti ir nepaskęsti smulkmenose. „Jei skubėsi, nespėsi įsiskverbti į daiktų esmę, paskendęs smulkmenose — nepajėgsi spręsti esminių problemų".

Gera vyriausybė pirmiausia „privalo užtikrinti žmonių pragyvenimą, ginkluotę priešams atremti ir turi siekti žmonių pasitikėjimo". Pasitikėjimas čia skelbiamas svarbiausia iš trijų minėtų veiksnių, jis yra sėkmingas valstybės gyvavimo ir valdymo pamatas. „Kai žmonės nepasitiki savo vyriausybe, valstybė nebegali gyvuoti" (XII, 7). Valdovas ir valstybei vadovaujantis elitas turi ne tik palaikyti nuolatinius ryšius su liaudimi, tačiau ir elgtis taip, kad liaudis patikėtų valdančiųjų politikos moralu-

[7] Древнекитайская философия. Эпоха Хань.— М., 1990.— С. 95.

mu. Siekdami užsitarnauti šį pasitikėjimą, valdantieji turi nuolat tobulėti, šalinti savo trūkumus, taisyti padarytas klaidas. Jei valdantieji „nepajėgia tobulinti savęs, kaip jie gali taisyti kitų elgesį"? Jei jie gerbs *li* principą, ritualus, bus klaidų taisymo pavyzdžiu, nepiktnaudžiaus gėrybėmis, tai tiesiogiai veiks pavaldinius, kurie laikysis dorovingų principų ir kartu tobulės. Ir priešingai, jei valstybėje įsivyraus chaosas, smurtas, visuomet tai bus susiję su neteisingu viršūnių elgesiu, prasilenkiančiu su *Tao* įstatymais. Vadinasi, valstybę valdantys asmenys turi jausti atsakomybę dėl negatyvių reiškinių, nusikaltimų, vykstančių jų valdomoje teritorijoje.

Išmintingas valdovas pirmiausia rūpinasi savo pavaldinių gerbimu, jų pragyvenimo lygiu, nes amoralu reikalauti aukštų dvasios polėkių iš pasmerktųjų skurdui ir nepritekliams. Kita vertus, suprasdamas, kad valstybė turtinga pavaldinių turtų, jis stengiasi išmintingais potvarkiais ir įstatymais reguliuoti turtinę nelygybę, neleisti jai virsti pernelyg ryškia, nes tai gali sukelti socialinius sukrėtimus. Todėl išmintingas valdovas padeda beturčiams ir neleidžia turtuoliams be saiko turtėti, valdo taip, kad gyvenantys greta didžiuojasi juo, o toli gyvenantys persikelia į jo valdas.

Konfucijui būdingas atsakingo ir taupaus požiūrio į gamtos turtus deklaravimas. Išmintingas valdymas jam neatsiejamas nuo taupaus valstybės turtų naudojimo, nes „išlaidumas kelia netvarką, taupumas skatina paprastumą" (VII, 36). Šiais principais jis vadovaujasi ir asmeniniame gyvenime. Pasak mokinių, „mokytojas žvejodavo meškere, o ne tinklu. Niekada nešaudydavo tūpiančių paukščių" (VII, 27).

Konfucijaus idėjų sklaida. Konfucijus buvo genialus kinų mąstytojas, formavęs vienos didžiausių

pasaulyje civilizacijų vertybių sistemą ir mąstymo stilių, kurio pėdsakų rasime visoje vėlesnėje kinų kultūros istorijoje. Jis susintetino daugelį senovės Kinijoje išsikristalizavusių filosofinių, estetinių, politinių idėjų, elgesio normų, vertybinių nuostatų ir suteikė joms kokybiškai naują humanistinį turinį.

Konfucijus pirmiausia yra gyvenimiškos filosofijos, mokančios teisingai gyventi, mąstyti, elgtis, tobulėti atstovas, o ne abstrakčios moralinės, estetinės, politinės teorijos kūrėjas. Pagrindinis jo mokymo tikslas — tai veiksmų programos ir rekomendacijų veiksmui formavimas. Savo *wen* kultūros ir *chun-tzu* (kilnaus žmogaus) koncepcijomis Konfucijus pirmasis pasaulio filosofijos istorijoje suformavo stebėtinai gyvybingą humaniškos, idealios asmenybės modelį, kuris tapo savotišku etiniu orientyru vėlesnių kartų žmonėms ir turėjo milžinišką įtaką tolesnei kinų dvasinės kultūros raidai. Humanistinė Konfucijaus idėjų dvasia gausių jo mokinių ir sekėjų dėka išliko gyvybinga Kinijoje ir tapo neatsiejama kinų inteligentijos, suvokiančios savo kultūrinę misiją, pasaulėžiūros dalimi.

Nors Konfucijaus vardas Kinijoje ilgus šimtmečius buvo apgaubtas didžia pagarba ir neprilygstamo moralinio tyrumo aureole, tačiau, skirtingai nuo kitų didžiųjų praeities išminčių moralistų (Budos, Kristaus, Zaratustros, Mahometo), jis nebuvo sudievintas ir jam nebuvo priskiriamos stebuklingos galios. Pasaulinės kultūros istorijoje jis išliko kaip viena pirmųjų ir ryškiausių filosofijos figūrų, kaip didysis kinų tautos, „dešimties tūkstančių kartų" Mokytojas, pirmosios filosofijos mokyklos kūrėjas, epistemologijos, etikos, socialinės filosofijos pradininkas.

Konfucijus suformavo konfucianistinę filosofinę tradiciją, beveik 2500 metų aktyviai veikusią visas

kinų ir greta esančių Tolimųjų Rytų šalių kultūros sferas. Jau ankstyvieji konfucianizmo ideologai, tiesioginiai Konfucijaus mokiniai, siekę išsaugoti savo Mokytojo idėjų aktualumą, žvelgė į Konfucijaus mokymą kaip į neišsenkamą išminties versmę, pasižyminčia didelėmis pritaikymo galimybėmis.

Nepaisant ankstyvųjų konfucianizmo šalininkų siekimo suteikti šiam mokymui nuoseklų ir sistemingą pavidalą, konfucianizmas niekuomet nebuvo vieningas monolitinis ir stabilus judėjimas, nes jau po Mokytojo mirties jo mokykla suskilo į aštuonias svarbiausias kryptis, o vėliau jų vis daugėjo. Po antikonfucianistinės reakcijos ir Konfucijaus veikalų sunaikinimo III a. pr. Kr., šis mokymas II a. pr. Kr. reabilituojamas ir Han dinastijos valdymo pradžioje įgyja oficialų statusą.

Savo istorinės evoliucijos kelyje konfucianizmas ir atskiri jo elementai nuolat keičiasi. Konfucianistiniame judėjime aktyviai reiškiasi daugelis skirtingų pakraipų, mokyklų, mąstytojų, pretenduojančių į autentišką Konfucijaus idėjų interpretavimą ir plėtojimą. Konfucianizmo šalininkai, remdamiesi principu „išsaugant mokymą keisti jo paskirtį" ir atsižvelgdami į aktualias savo meto idėjas, ne kartą siekė atnaujinti ir transformuoti Konfucijaus mokymo dvasią.

Nepaisant konfucianizmo judėjimo įvairovės, jis apima daugelį visoms konfucianizmo pakraipoms, mokykloms, koncepcijoms būdingų bruožų, tarp kurių pirmiausia paminėtini pagarba tradicijai, ritualams, rašytinei knygai, Mokytojo autoritetui, aukštiems etikos ir humanizmo idealams.

Ankstyvuoju klasikinio konfucianizmo raidos laikotarpiu tarp daugybės šios krypties šalininkų savo reikšmingumu išsiskiria du įtakingi mąstytojai, praturtinę konfucianizmą naujomis idėjomis. Tai ankstyvieji Konfucijaus idėjų sistemintojai Meng tzu

(apie 372—289 m. pr. Kr.) ir Hsun tzu, arba Siun tzu (apie 313—238 m. pr. Kr.).

Meng tzu buvo tiesioginis Konfucijaus anūko Tseu Sseu mokinys, daug klajojo po įvairias valstybes, sulaukęs apie 40 metų įkūrė savąją konfucianistinės pakraipos mokyklą, kurios šalininkai po Mokytojo mirties surinko jo mintis ir pasisakymus į traktatą „Meng tzu". Plėtodamas racionalistines Konfucijaus idėjas, Meng tzu daugiausia dėmesio skyrė socialinei, etinei ir estetinei problematikai. Kaip ir kitas žymiausias klasikinio konfucianizmo šalininkas Hsun tzu, jis perėmė Konfucijaus mokymui būdingą gėrio ir grožio suartinimo tendenciją. Etinius ir estetinius žmogaus polinkius, jo gebėjimą jausti gėrį ir grožį filosofas aiškino kaip įgimtas savybes, reguliuojamas aukščiausia kryptinga Dangaus valia.

Kalbėdamas apie žmogaus dorovę, Meng tzu teigė, kad blogis atsiranda tik dėl klaidingo žmonių auklėjimo ir elgesio. Iš čia išplaukia konfucianistams būdingas teisingo auklėjimo svarbos pabrėžimas. Norint pašalinti blogį ir įtvirtinti pasaulyje gėrio, teisingumo, grožio ir harmonijos principus, pasak Meng tzu, reikia orientuotis į išaukštintus praeities etinius, estetinius idealus ir atkurti pirmapradę dorybingą žmogaus prigimtį, jam būdingą teisingumo siekimą. „Aš vertinu gyvenimą,— sakė filosofas,— tačiau dar daugiau vertinu teisingumą" [*].

Į socialinę filosofiją Meng tzu pirmasis kinų filosofijos istorijoje įvedė *humaniško valdymo* sąvoką, kurią priešpriešino despotiškam valdymui. Pagrindinį valdmenį visuomenės gyvenime jis pripažino liaudžiai, o valdovą traktavo kaip nuo jos

[*] Антология мировой философии. — М., 1969.— Т. 1.— С. 210.

priklausomą asmenybę, kuri, nusižengusi humaniškumo ir *li* principams, gali būti nušalinta nuo valstybės valdymo.

Aukštindamas humanizmą ir pagarbą asmenybei, Meng tzu toliau plėtojo Konfucijaus idėjas, skatinančias humanistinių idealų įtvirtinimą. „Mokymas,— sakė Meng tzu,— turi tik vieną tikslą — prarastos žmogaus prigimties atgaivinimą"[9]. Jis plėtoja hierarchinę kūrybinės asmenybės koncepciją, joje išskirdamas tris skirtingus lygmenis: 1) išminčius, kurie yra „šimtą kartų mokytojai"; 2) didžiai talentingas asmenybes, kuriančias išskirtines vertybes, ir 3) eilinio talento žmones, kurie tampa paprastais *wen* ir *yueh* kultūros vartotojais ir skleidėjais.

Gvildendamas kūrybines žmogaus prigimties problemas, Meng tzu pirmasis iškėlė vyraujančio idealaus prado *sin* (širdis, dvasia) santykio su materialiu pradu *chhi* (*ci;* pirmapradė materiali substancija, žmogaus prigimtis) ir *tche* (protas, valia) problemą Šios Meng tzu iškeltos idėjos vėliau labai paveikė Sung epochos neokonfucianizmo etikos ir estetikos teorijas.

Trečiasis reikšmingas klasikinio konfucianizmo atstovas, žymus Konfucijaus idėjų sistemintojas ir reformatorius, yra Hsun tzu (Siun tzu). Jis gimė Chao karalystės dabartinėje Shansi provincijoje. Jaunystėje gavęs puikų konfucianistinį išsilavinimą dirbo mokytoju ir valstybės tarnautoju. Sulaukęs pripažinimo, subrendęs filosofas atvyko į Chiu valstybę, kur vadovavo garsiajai Chiu hsia akademijai. Čia suformavo liberalių pažiūrų mokyklą. Jo mokinys buvo įtakingas konfucianizmo oponentas, vienas geriausių legizmo mokyklos ideologų Han Fei. Paskutiniaisiais gyvenimo metais Hsun tzu rašė sa-

[9] Ten pat.

vo nepilnai išlikusį traktatą „Hsun tzu", kurį sudaro 23 paties, 3 kartu su mokiniais ir 6 jau po filosofo mirties mokinių parašyti skyriai.

Hsun tzu filosofinių idėjų santykis su Konfucijaus mokymu gana komplikuotas. Šis originalus enciklopedinio proto mąstytojas nebuvo ortodoksinis Konfucijaus idėjų sekėjas, o sintetinis mąstytojas, savo kūryba savitai atspindėjęs kelių šimtmečių, praslinkusių po Konfucijaus epochos, sudėtingų kinų filosofinės minties ieškojimų patirtį. Hsun tzu mokymas formavosi polemikoje su Konfucijaus, Mo tzu, Lao tzu, Chuang tzu, Meng tzu, legistų ir kitų mąstytojų idėjomis. Jame savitai susipina daugelio tradicinių idėjų kritinis apmąstymas, ryžtinga transformacija ir konfucianistinės filosofinės tradicijos postulatų griovimas „iš vidaus".

Hsun tzu mokymas rodo klasikinio konfucianizmo suartėjimą su įtakingomis taoizmo ir legizmo koncepcijomis. Konfucijui ir Meng tzu būdingą dėmesį socialinei ir etinei problematikai čia išstumia taoizmo akcentuojamos gamtos filosofijos problemos. Hsun tzu atmeta Konfucijaus ir Meng tzu mokymą apie pasaulyje vyraujančią Dangaus valią, neigia Dievo kūrėjo, dvasių, demonų egzistavimą, žmogiškojo gyvenimo priklausomumą nuo lemties. Perimdamas daugelį fundamentalių taoistinės ontologijos elementų, Hsun tzu plėtoja mokymą apie pirmapradę materialią jėgą *chhi*, kuri, remdamasi moteriškojo *yin* ir vyriškojo *yang* pradais, kuria viso mus supančio pasaulio įvairovę. Taip atsiranda darnus dialektinis mokymas apie gamtą, kuriame visi žmogų supančio pasaulio daiktai ir reiškiniai paklūsta vieningam *tao* dėsniais pagrįstam raidos procesui.

Skirtingai nuo Konfucijaus ir Meng tzu, jis plėtoja etikos teoriją apie neigiamas prigimtines žmo-

gaus savybes, jo polinkį blogiui, pavydui, pykčiui, instinktyviam naudos siekimui. „Žmogus,— sako jis,— savo prigimtimi yra piktas <...>, jo ausys ir akys pasižymi godumu malonumams: ausys myli malonius garsus, akys — gražias, maloniai besiderinančias spalvas"[10]. Pirmapradžio blogio įveikimą jis įžvelgia teisingoje auklėjimo sistemoje, kurioje plačiai naudojamos auklėjamosios ritualų, muzikos, dailės, poezijos, klasikinių tekstų teikiamos galimybės. Tačiau norint įveikti žmoguje slypinčias blogio užuomazgas, nepakanka vien etinių ir estetinių priemonių, kurios veiksmingos išsilavinusiems žmonėms, o auklėjant plačiąją visuomenę, jis rekomenduoja griežtą įstatymų kontrolę, netgi bausmių taikymą. „Išsilavinusių žmonių, pradedant tarnautojais ir aukščiau, dvasinį tyrumą reikia formuoti *li* taisyklėmis ir ritualine muzika, o paprastiems žmonėms, remiantis įstatymais ir įsakais, taikyti paklusnumo priemones"[11].

Valstybės valdymo ir funkcionavimo teorijoje Hsun tzu plėtoja tradicines konfucianizmo idėjas. Valdovą jis lygina su valtimi, o liaudį su vandens srautu, kuris neišmintingą ir neatsargų valdovą gali apversti. Iš čia išplaukia priesakas valdovams atsižvelgti į liaudies interesus. Taigi pateikęs savo veikaluose kritišką Konfucijaus idėjų sistemą ir daugelio svarbiausių savo pirmtakų bei amžininkų idėjų sintezę, Hsun tzu užbaigia klasikinį konfucianizmo filosofijos raidos etapą.

Po Hsun tzu ir jo vadovaujamos mokyklos iškilimo konfucianizmas plėtojasi sudėtingoje idėjinėje kovoje su didžiulį populiarumą įgyjusiomis taoizmo, o vėliau ir ch'an budizmo idėjomis. Naujas transformuotų Konfucijaus idėjų atgimimo etapas ryškėja

[10] Ten pat.— P. 230.
[11] Ten pat.— P. 234.

T'ang (VII—X a.) epochos pabaigoje, neokonfucianizme formuojantis didžiajam kinų renesanso judėjimui, ir aprėpia Sung (X—XIII a.) ir Ming (XV—XVII a.) epochas.

Esminis skirtumas tarp ankstyvojo klasikinio konfucianizmo ir neokonfucianizmo (Li Ao, Han Yui, Chu Hsi, Kuo Hsi, Mi Fou, Su Chih, Wang Yan-Ming) idėjų yra tas, kad senieji konfucianistai daugiausia komentavo klasikinius tekstus ir pabrėžė „mokymo, nukreipto į save" reikšmingumą. Svarbiausias jų apmąstymų tikslas — sudaryti tokias sąlygas, kad žmogus galėtų geriau pažinti save ir išnaudotų vidinius resursus formuodamas nepriklausomos, konfucianistinės asmenybės, pasižyminčios plačia humanistine kultūra, idealą. Sung epochos neokonfucianistai, formuojantys didžiojo kinų renesanso ideologiją, transformuoja intravertišką ankstyvųjų konfucianistų mokymo orientaciją į naują ekstravertišką humanistinę teoriją, orientuotą į plačiąją kinų humanistinę ir meninę inteligentiją, t. y. į visuomenę apskritai, ir iškelia daugelį iš esmės naujų renesansinei kultūrai būdingų humanistinių idėjų. Sung epochoje aktyviai dirbo Chu Hsi (1130—1200), žymiausias „Lun yu" teksto komentatorius.

Sung epochos kultūrai orientuojantis į praeityje sukurtų dvasinių vertybių išsaugojimą ir plėtojimą, neokonfucianizmo ideologai išplečia tradicinio konfucianizmo ribas, paverčia jį daug sudėtingesne teorija, jungiančia taoistinės ir *ch'an* budistinės pasaulėžiūros elementus. Tuo metu formuojasi šešios svarbiausios neokonfucianizmo mokyklos, kurių idėjos aprėpia visas pagrindines kinų kultūros, filosofijos, estetikos, meno sritis. Po Pietų Sung (1127—1279) imperijos žlugimo ir užkariautojų mongolų įsigalėjimo Yuan epochoje (1280—1368) konfucianizmą kurį laiką nustelbia ch'an budizmas ir taoizmas, ta-

čiau jo idėjos atgimsta Ming (1368—1644) epochoje, iškilus Wang Yan-Ming mokyklai. Ch'ing epochoje (1644—1911) ryškėja grįžimas prie klasikiniam konfucianizmui būdingos aiškinamosios veiklos.

Pastaraisiais dešimtmečiais Tolimųjų Rytų regiono šalyse pastebimas „naujųjų konfucianistų" judėjimas, kurio šalininkai Konfucijaus idėjas siekia pritaikyti naujos epochos dvasiniams reikalavimams. Pasak daugelio mokslininkų, konfucianizmo idėjų paplitimas Kinijoje, Japonijoje, Korėjoje, Taivanyje, Singapūre, Hong Konge ir jų skalbiama orientacija į moralinius žmogaus jausmus, ritualų reikšmės pabrėžimas, atsidavimas tikslui, kolektyvinės atsakomybės iškėlimas, hierarchinė socialinė kontrolė, valdančio elito sudarymas iš sąžiningiausių, gabiausių ir autoritetingiausių žmonių, pakantumo ir vidinės disciplinos aukštinimas, asmeninių interesų aukojimas kolektyviniams ir t. t. lemia tų šalių neregėtą ekonominį dinamiškumą. Japonija, Korėja, paskutiniuoju metu ir Kinija, remdamosi konfucianizmo ideologija, kreipia išskirtinį dėmesį į išsilavinimą, etinio ir estetinio auklėjimo problemas.

Antanas Andrijauskas

Apmąstymai
ir
pašnekesiai

I,1. Konfucijus kalbėjo: „Kai mokaisi ir nuolatos tobulini save [1], argi tai nekelia pasitenkinimo?

Kai iš toli atvyksta bendraminčiai — argi tai nedžiugina?

Žmonės tavęs neįvertina, o tu nejauti kartėlio — argi tai ne kilnaus žmogaus savybė?"

I,2. Yu-tzu [2] (Konfucijaus mokinys) kalbėjo: „Retai būna taip, kad žmonės, kurie gerbia tėvus ir vyresniuosius brolius [3], maištautų prieš vyresnybę.

Tačiau dar nėra buvę tokio, kuris, nenorėdamas maištauti prieš vyresnybę, kurstytų sumaištį ir netvarką.

Kilnus žmogus pirmiausia rūpinasi, kad gyvenimas įgautų tvirtą pagrindą. Kai pagrindas tvirtas, atsiveria Teisingas kelias.

Pagarba tėvams, vyresniųjų brolių gerbimas — tai dorovės šaknys" [4].

I,3. Konfucijus kalbėjo: „Meilikaujantys žodžiai, veidmainingas veidas dažniausiai nerodo gero būdo" [5].

I,4. Tseng-tzu (Konfucijaus mokinys) [6] kalbėjo: „Aš kasdien trejopai save tikrinu: ar buvau kitiems ištikimas ir atsidavęs? Ar buvau nuoširdus, bendraudamas su draugais? Ar pakartojau tai, ką išmokau?"

I,5. Konfucijus kalbėjo: „Kas valdo valstybę, turinčią tūkstantį karo vežimų [7], tas, ką bedarytų, privalo būti teisingas ir sąžiningas.

Jis turi jausti saiką ir mylėti žmones.

Jis neprivalo savivaliauti, keldamas savo reikalavimus žmonės".

I,6. Konfucijus kalbėjo: „Jaunuolis šeimoje privalo gerbti tėvus ir jų klausyti. Sutikęs svetimą žmogų, turi elgtis taip, kaip jaunesnis brolis elgiasi su vyresniuoju — pagarbiai ir nuoširdžiai [8]; tegul jis visiems būna sklidinas meilės ir gėrio.

O jeigu jam dar liktų jėgų, tegul atsideda knygoms".

I,7. (Mokinys) Tzu-hsia kalbėjo: „Kas vertina ne paviršutiniškumą, o žmogaus būdą, dorą ir išmintį, kas rūpinasi savo tėvais, yra ištikimas valdovui, kas nuoširdžiai bendrauja su draugais — tokį vadinčiau mokytu, nors kiti su tuo nesutiktų".

I,8. Konfucijus kalbėjo: „Jei kilnus žmogus elgiasi nerimtai ir negarbingai, jis praranda pagarbą. Nors jis ir mokytas, tačiau jo išsilavinimas dar stokoja brandumo [9].

Būk visada ištikimas, atsidavęs ir nuoširdus. Nedraugauk su tais, kurie tavęs neverti.

Jei padarei klaidų, nesidrovėdamas ištaisyk jas".

I,9. Tseng-tzu kalbėjo: „Jei žmonės, mirus jų tėvams, elgiasi padoriai, laikosi ritualo ir eina protėvių keliu, tautos dorovė sustiprėja".

I,10. Tzu-ch'in paklausė Tzu-kung [10]: „Ko-

kiu būdu Mokytojas, atvykęs į kitą valstybę, sužino, kaip ji valdoma. Ar jis pats paklausia, ar jam kiti apie tai pasako?"

Tzu-kung atsakė: „Mokytojas yra draugiškas, malonus, mandagus, santūrus ir nuolaidus. Tokiam žmogui daug kas atskleidžiama. Argi jis tuo neišsiskiria iš daugelio?"

I,11. Konfucijus kalbėjo: „Kol tėvas gyvas, neprieštarauk jo valiai.

Po tėvo mirties vadovaukis jo darbais.

Jei ilgesnį laiką nenukrypsi nuo tėvo kelio, vadinasi, elgiesi garbingai ir padoriai".

I,12. Yu-tzu kalbėjo: „Per apeigas reikia laikytis elgesio normų [11], o svarbiausia — nepažeisti darnos.

Ankstesniųjų imperatorių kelias išsiskiria tuo, kad jie šitaip elgėsi ir dideliuose, ir mažuose gyvenimo dalykuose. Kai, nepaisant sunkumų, siekiama darnos, nes žinoma jos vertė, tikslas pasiekiamas tada, kai elgiamasi pagal ritualą, ceremonijas ir bendrąsias padoraus elgesio normas" [12].

I,13. Yu-tzu kalbėjo: „Kas siekia sąžiningai atlikti pareigas, tas turi tesėti ir savo pažadą. Kas laikosi bendrųjų elgesio ir padorumo taisyklių, tas nepatiria gėdos ir negarbės. Pasikliauk tais, kurie tau artimi, ir turėsi patikimą ramstį".

I,14. Konfucijus kalbėjo: „Kilnus žmogus valgo saikingai, nesiekia kasdieninių gyvenimo patogumų;

elgiasi protingai, o kalba apgalvotai.

Jis seka tais, kurie eina Teisingu keliu.

Apie tokį žmogų galima pasakyti, kad jis trokšta mokytis".

I,15. (Mokinys) Tzu-kung paklausė: „Ką pasakytumėt, kai vargšas nusižeminęs pataikauja, o turtuolis neturi išdidumo?"

Mokytojas atsakė: „Tai visai neblogai. Tačiau daug geriau, kai vargšas yra linksmas, o turtuolis myli gerus papročius, padorumo ir mandagumo taisykles".

Tzu-kung kalbėjo: „Poezijos knygoje" [13] parašyta:

Net dramblio kaulą ir brangakmenį
tenka pjaustyti ir blizginti,
šlifuoti ir gludinti [14].

Ar ne tokią prasmę turi Jūsų pasakyti žodžiai?"

Mokytojas atsakė: „Tzu-kung, su tavim jau galima kalbėti apie „Poezijos knygą". Aš dar tik užsiminiau, o tu jau supratai, apie ką bus kalbama".

I,16. Konfucijus kalbėjo: „Nesielvartauk, kad žmonės tavęs nepažįsta, liūdniau, kai tu nepažįsti žmonių".

II,1. Konfucijus kalbėjo: „Kas valdo pagal dorovines nuostatas, tas panašus į Šiaurinę žvaigždę; ji stovi vietoje, apsupta kitų žvaigždžių".

II,2. Konfucijus kalbėjo: „Poezijos knygą" sudaro trys šimtai dainų. Norint jas apibūdinti vienu sakiniu, galima pasakyti: čia nėra pikto, sugadinto mąstymo" [15].

II,3. Konfucijus kalbėjo: „Kai įstatymais siekiama paklusnumo, o bausmėmis — tvarkos, tada žmonės, mėgindami išvengti įstatymų ir bausmių, praranda bet kokį sąžinės jautrumą.

Ir atvirkščiai — kai valdoma pagal dorovines nuostatas, kai tvarka pasiekiama laikantis ritualų ir teisingų elgesio normų, tada žmonės ne tik nepraranda sąžinės, bet darosi paklusnūs iš įsitikinimo" [16].

II,4. Konfucijus kalbėjo: „Kai buvau penkiolikos, visa mano valia buvo nukreipta mokymuisi.

Kai man suėjo trisdešimt, aš jau tvirtai stovėjau.

Būdamas keturiasdešimties, nebeturėjau abejonių.

Būdamas penkiasdešimties, žinojau Dangaus valią.

Sulaukęs šešiasdešimties, įgijau subtilią klausą, galėdavau atskirti gera ir bloga, tikra ir netikra.

Sulaukęs septyniasdešimties, galėjau pildyti savo širdies norus, neperžengdamas saiko ribos".

II,5. Meng Yi-tzu [17] paklausė Mokytojo, kaip reikia elgtis su tėvais.

Konfucijus atsakė: „Negalima pažeisti pagarbos ir paklusnumo taisyklių".

Kai Fan Ch'ih vežė Mokytoją, šis tarė jam: „Meng-sun (Meng Yi-tzu) paklausė manęs, kaip reikėtų elgtis su tėvais? Aš atsakiau: „Negalima pažeisti pagarbos ir paklusnumo taisyklių".

Fan Ch'ih paklausė: „Kaip tai suprast?"

Mokytojas atsakė: „Kol tėvai gyvi, reikia jiems deramai tarnauti. Kai numiršta, reikia juos palaidoti su visom apeigom ir atnašauti atitinkamas aukas" [18].

II,6. Meng Wu-po [19] paklausė, kokios yra pareigos tėvams. Konfucijus atsakė: „Reikia taip elgtis, kad tėvai turėtų rūpesčių dėl savo vaikų tik jiems susirgus".

II,7. (Mokinys) Tzu-yu paklausė, kaip elgtis su savo tėvais. Konfucijus atsakė: „Šiandien pareigos tėvams suprantamos kaip rūpinimasis jų išlaikymu.

Tačiau žmonės šeria ir savo šunis, ir arklius.

Jei tėvams nejaučiama pagarbos — tad kuo skiriasi rūpinimasis tėvų išlaikymu nuo šunų ir arklių priežiūros?"

II,8. (Mokinys) Tzu-hsia paklausė, kaip elgtis su savo tėvais. Konfucijus atsakė: „Tinkamai elgtis, visada būti mandagiam, rodyti prielankų veidą,— tai būna sunkiausia.

Tačiau kai vaikai, išlaisvinę tėvus nuo darbų ir rūpesčių, padeda jiems vyno ir valgių, ar čia jau pagarbumas?"

II,9. Konfucijus kalbėjo: „Aš visą dieną šnekėjausi su Hui [20]. Jis man neprieštaravo — tarsi koks neišmanėlis. Išėjęs jis viską apmąstė ir padarė taip, kaip aš mokiau. Taigi Hui nėra kvailas".

II,10. Konfucijus kalbėjo: „Stebėk, kokiais būdais žmogus siekia savo tikslo;

suprask priežastis, kurios lemia jo veiksmus;

pajusk, kur jo siela suranda ramybę ir kas jį jaudina.

Argi žmogus gali paslėpti savo būdą?

Ar gali paslėpti savo esybę?"

II,11. Konfucijus kalbėjo: „Kas išsaugoja sena ir kartu sugeba įgyti naujų žinių, naujos patirties, tas gali būti žmonėms mokytojas ir pavyzdys".

✓ *II,12.* Konfucijus kalbėjo: „Kilnus žmogus nesileis, kad su juo būtų elgiamasi kaip su įrankiu".

II,13. Tzu-kung paklausė, kas būdinga kilniam žmogui.

Mokytojas atsakė: „Jis pirmiau pasielgia taip, kaip galvoja. Po to kalba taip, kaip pasielgė".

II,14. Konfucijus kalbėjo: „Kilnus žmogus su visais elgiasi vienodai, o prastas žmogus mėgsta draugiją, nori, kad jam kiti vadovautų"[21].

II,15. Konfucijus kalbėjo: „Mokymasis be mąstymo — beprasmis.

Mąstymas be mokslo — kenksmingas".

II,16. Konfucijus kalbėjo: „Klaidingas mokslas — žalingas".

II,17. Konfucijus pasakė: „Tzu-lu, aš išmokysiu tave teisingo požiūrio į žinias;

suvok tai, ką žinai,

O ko nežinai, prisipažink.

Tai ir bus teisingas požiūris į žinias".

II,18. (Mokinys) Tzu-chang troško mokytis, norėdamas tapti valdininku.

Mokytojas pasakė jam: „Gerai įsiklausyk, abejodamas išlik santūrus, apgalvotai parink savo žodžius, taip susilauksi mažiau papeikimų.

Stenkis kuo daugiau pamatyti, venk pavojų, visur elkis apdairiai ir apgalvotai,

tada teks mažau apgailestauti.

Kas kalbėdamas nesusilaukia priekaištų, o elgiasi taip, kad netektų apgailestauti, tas iš tiesų vertas valstybinės tarnybos".

II,19 Ai-kung [22] (Lu valstybės valdovas) paklausė: „Ką reikia daryti, kad žmonės būtų klusnūs?"

Konfucijus atsakė jam: „Kai dorieji bus ska-

linami ir priešpriešinami nedoriems, tada žmonės bus klusnūs. Tačiau jei nedorieji bus skatinami ir priešpriešinami doriems, tuomet žmonės nebebus klusnūs".

II,20. Chi K'ang-tzu[23] paklausė: „Kaip pasiekti, kad žmonės būtų pagarbūs, ištikimi ir vieni kitus launtų daryti gera?"

Mokytojas atsakė: „Būkite rimti ir orūs,* ir žmonės jums rodys dėmesį ir pagarbą. Jei būsite jiems pavyzdžiu, tai ir žmonės bus jums nuolankūs.

Skatinkit tuos, kurie to verti, ir pamokykit tuos, kurie nieko nemoka.

Tada žmonės ims raginti vieni kitus daryti gera".

II,21. Kažkuris Konfucijaus paklausė: „Kodėl tu nesi valdžioje?"

Mokytojas atsakė: „Istorijos knygoje"[24] pasakyta: *Gerbkite tėvus! Pagarbumas tėvams ir broliškas nuolankumas — šios dorybės veikia politiką. Kas šias dorybes puoselėja, tas prisideda prie valstybės ir visuomenės tvarkos.* Tad ar bereikia tapti valdininku?"

II,22. Konfucijus kalbėjo: „Nesuprantu, kaip žmogus gali būti nenuoširdus.

Tai tas pats, kaip vežimo grąžulas be skersinio kinkomiems gyvuliams. Ar toks vežimas apskritai galėtų judėti?"

II,23. Tzu-chang paklausė: „Ar galima žinoti, kas bus po dešimties kartų?"

Konfucijus atsakė: „Yin dinastija[25] ėjo po Hsia dinastijos[26], perimdama jos papročius ir tvarką.

Ką ji atmetė ir ką pridėjo, mes dar žinome. Chou dinastija[27] ėjo po Yin dinastijos, laikydamasi jos papročių ir tvarkos.

Ką ji atmetė ir ką pridėjo, taip pat žinome.

Kokios dinastijos dar būtų po Chou, mes galim numatyti, kas tada bus, nors tai įvyktų ir po šimto kartų".

II,24. Konfucijus kalbėjo: „Kas aukoja svetimų protėvių dvasioms, tas pataikauja.

Kas, jausdamas pareigą, nevykdo jos, tas yra bailys".

III,1. Konfucijus Chi giminės vyresnįjį apibūdino taip: „Jis turi aštuonias grupes ritualiniams šokiams ir muzikai.

Jeigu jis net šitai sugeba, tai iš jo gali bet ko tikėtis“ [28].

III,2. Trys Lu valstybės didikų giminės, pasisavinusios Chou valdovo teises, liepdavo aukojimo protėviams ceremonijos pabaigoje sugiedoti Yung odę.

Konfucijus tai įvertino šitaip: „Yung odėje sakoma: *Dangaus sūnus — Chou valdovas — apsuptas didikų, rimtai ir iškilmingai vadovauja aukojimo ceremonijai.*

Kaip gali šie žodžiai skambėti trijų šeimų protėvių menėje?“

III,3. Konfucijus kalbėjo: „Žmogus, nejaučiantis pareigos savo tautai, argi jis gali laikytis ritualo ir elgesio normų?

Argi nejaučiantis pareigos savo tautai gali suprasti muziką?“

III,4. Lin Fang [29] pasiteiravo apie iškilmingus papročius ir ceremonijas.

Konfucijus atsakė: „Tai svarbus klausimas. Ceremonijos verčiau tegul būna kuklios, o ne ištaigingos.

Laidotuvėse yra svarbiau gedulas, o ne trumpalaikis visų ceremonijų paisymas".

III,5. Konfucijus kalbėjo: „Jeigu laukiniai turėtų valdovą, jie vis tiek neprilygtų didžiajai mūsų imperijai, nors ir be valdovo".

III,6. Chi šeimos vyresnysis, pasisavinęs valdovo Chou teisę, norėjo atnašauti auką T'ai kalno[30] dvasiai.

Mokytojas pasakė Jan Yu[31]: „Ar tu negali jam sutrukdyti?" „Negaliu!" — atsakė Jan Yu.

Mokytojas tarė: „Ak! Negi tada galima teigti, kad T'ai kalno dvasia mažiau supratinga už Lin Fang, jeigu priima tokią auką, laužančią taisykles ir papročius?"

III,7. Konfucijus kalbėjo: „Kilnus žmogus su niekuo nerungtyniauja.

Nebent lankininkų varžybose. Prieš varžybas jis nusilenkia.

Pasibaigus šaudymui, vėl nusilenkia ir atsisėdęs išgeria vyno. Tik tokios varžybos dera kilniam žmogui".

III,8. (Mokinys) Tzu-hsia paklausė: „Ką reiškia šie žodžiai:

Kokia žavi jos šypsena,
koks viliojantis jos akių spindesys.
Spalvos išryškėja ant balto paviršiaus".

Konfucijus atsakė: „Pirmiau baltas paviršius, po to — spalvos".

Tada Tzu-hsia vėl paklausė: „Vadinasi, elgesio ir padorumo normos tėra tik antroje vietoje?"

„Tzu-hsia ištarė mano mintis,— atsakė Mokytojas.— Su juo aš jau galiu pradėti kalbą apie „Poezijos knygą".

III,9. Konfucijus kalbėjo: „Aš galėčiau nupasakoti Hsia dinastijos papročius, tačiau jos palikuonys iš Chi valstybės apie tai neturi pakankamai liudijimų.

Aš lygiai taip pat galėčiau nupasakoti Yin dinastijos papročius, tačiau ir jos palikuonims iš Sung valstybės trūksta tokių paliudijimų. Jie turėjo per mažai istorinių šaltinių ir dokumentų. Antraip aš būčiau pateikęs juos kaip įrodymus".

III,10. Konfucijus kalbėjo: „Per Didžiosios Aukos ceremoniją aš tenorėčiau žiūrėti į vyno atnašavimą" [32].

III,11. Kažkuris paprašė Konfucijų paaiškinti, kas yra Didžioji Aukos ceremonija.

„Nežinau,— atsakė Konfucijus.— Kas tai žino, tam ir imperijos valdymas yra toks pat paprastas, kaip kokio nors daikto padėjimas štai čia",— ir parodė į savo delną.

III,12. Konfucijus aukodavo protėviams taip, tarsi jie stovėtų priešais jį.

Jis taip aukodavo dvasioms, tarsi jos būtų šalia.

Konfucijus kalbėjo: „Jeigu aš pats nedalyvaučiau aukojimo ceremonijoje, man atrodytų, kad nieko nepaaukojau.

Negalima, kad čia tave pavaduotų kiti".

III,13. Wang-sun Chia (aukštas Wei valstybės pareigūnas) paklausė: „Ką reiškia žodžiai:

Geriau palankiai nuteikti židinio dvasią negu vidinio namo.

Konfucijus atsakė: „Šitie žodžiai yra neteisingi. Kas nusižengia Dangaus valiai, tas neturi kam melstis" [33].

III,14. Konfucijus kalbėjo: „Chou dinastija eina po Hsia ir Shang dinastijų. Kaip kilnu ir tobula! Aš seku Chou" [34].

III,15. Konfucijus, įžengęs į didžiąją protėvių šventyklą, domėdavosi kiekviena ritualo ir ceremonijos smulkmena.

Kažkuris nusistebėjo: „Kaip galima sakyti, kad vyro iš Tsou [35] sūnus nusimano apie ritualus ir papročius? Įėjęs į didžiąją protėvių šventyklą, jis teiraujasi apie kiekvieną menkniekį".

Mokytojas, išgirdęs šią pastabą, pasakė: „Tai irgi ritualas, ir taip reikia".

III,16. Konfucijus kalbėjo: „Šaudant iš lanko nebūtina perverti taikinį, nes žmonių jėgos yra nevienodos. Taip manyta senaisiais laikais".

III,17. Tzu-kung norėjo panaikinti paprotį, pagal kurį pirmąją kiekvieno mėnesio dieną protėviams būdavo aukojamas avinas.

„Tau gaila avino, o man rūpi ritualas",— pasakė Konfucijus.

III,18. Konfucijus kalbėjo: „Kai tarnaudamas valdovui griežtai laikaisi etiketo, žmonės tai vadina pataikavimu".

III,19. Tzu-kung (Lu valstybės valdovas) Konfucijaus paklausė: „Kaip valdovas turi elgtis su savo pavaldiniais ir kaip pavaldiniai turi tarnauti valdovui?"

Konfucijus atsakė: „Valdovui reikėtų su pavaldiniais elgtis mandagiai ir padoriai.

Pavaldiniai turi ištikimai ir nuolankiai tarnauti valdovui".

III,20. Konfucijus kalbėjo: „Daina „Kuan Tzu" iš „Poezijos knygos" perteikia džiaugsmą, bet neaukština palaidumo; ji taip pat perteikia liūdesį, bet negniuždo".

III,21. Ai-kung (Lu valstybės valdovas) paklausė Tsai Wo [36] apie Tėvynę sergančių Dievų altorių.

Tsai Wo atsakė: „Hsia dinastijos metais ten buvo pasodinta pušis,

Yin dinastija pasodino kiparisą,

o Chou — kaštoną [37]. Tikriausiai šitaip norėjo žmonėms įvaryti baimę".

Tai išgirdęs, Konfucijus pasakė: „Negalima prieštarauti įvykdytiems veiksmams. Negalima peikti praeities".

III,22. Konfucijus kalbėjo: „Kuan Chung [38] (aukštas Ch'i valstybės pareigūnas) tikrai nebuvo gabus".

„Gal Kuan Chung buvo taupus?" — paklausė kažkuris.

„Jis turėjo tris žmonas, o kiekvienam savo potvarkiui skirdavo specialų valdininką arba tarną. Tad ar galima jį laikyti taupiu?" — sakė Konfucijus.

„Tai gal Kuan Chung bent jau išmanė elgesio normas ir ceremonijas?"

Mokytojas atsakė: „Tiktai valdovui dera priešais rūmų vartus statyti gynybinę sieną. Tačiau Kuan Chung, pasisavinęs išskirtinę valdovo teisę, tokią pat priedangą pastatė priešais savo vartus.

Valdovų sueigose vynas patiekiamas ant ypatingų stalų. Kuan Chung, mėgdžiodamas valdovus, išdrįso elgtis taip, kaip jam nedera.

Jei Kuan Chung gerbtų ceremonijas ir elgesio normas, ir jis pats būtų gerbiamas".

III,23. Konfucijus, kalbėdamas apie muziką su Lu valstybės rūmų muzikos vadovu, pasakė: „Muzika turėtų prasidėti tolygiai, po to — darnus, grynas ir aiškus skambėjimas,— šitaip iki pat galo."

III,24. Yin valstybės pasienio sargybinis, prašydamas pasikalbėti su Konfucijum, pasakė: „Kai pro čia eidavo kilnus žmogus, man visada leisdavo su juo pasimatyti".

Netrukus jis buvo nuvestas pas Konfucijų. Išėjęs jis Konfucijaus mokiniams pasakė: „Kodėl jūs taip sielojatės, kad jūsų Mokytojas neteko tarnybos? Padangė ilgai neturėjo Teisingo kelio. Dabar Dangus nori jį parodyti, jūsų Mokytoją paversdamas varpu".

III,25. Apie senojo imperatoriaus Shun muziką Konfucijus kalbėjo: „Tai ne tik darnus skambesys, bet ir tobula kilnių pažiūrų išraiška".

O karingojo valdovo Wu muziką jis apibūdino taip: „Ši muzika taip pat labai darniai skamba, tačiau tobulai neišreiškia kilnių pažiūrų".

III,26. Konfucijus kalbėjo: „Kaip aš turiu žiūrėti į tokį, kuris, užimdamas aukštas pareigas, nerodo kilnumo, nepagarbiai atlieka apeigas, o per laidotuves nejaučia liūdesio ir sielvarto?"

IV,1. Konfucijus kalbėjo: „Gyvenimas bet kur būna gražus, kai darnūs žmonių tarpusavio santykiai. Kaip galima žmogų vadinti išmintingu, jeigu jis, galėdamas pasirinkti, apsistoja ne ten, kur žmonės gerai sugyvena?"

IV,2. Konfucijus kalbėjo: „Kas nėra doras, tas ilgai neištvers gyvenimo nepriteklių. Toks ir džiaugsmo mažai tepatirs.

Ir atvirkščiai, kas bus geras kitiems, tas jaus pasitenkinimą. Todėl išmintčius ir stengiasi visada šitaip elgtis".

IV,3. Konfucijus kalbėjo: „Tik geras žmogus moka kitus mylėti arba juos neapkęsti".

IV,4. Konfucijus kalbėjo: „Jei visi siektų gėrio, nebebūtų blogio".

IV,5. Konfucijus kalbėjo: „Turtas ir garbė — šito trokšta visi.

Tačiau jeigu to negalima įsigyti doru darbu, tai nereikia siekti nei vieno, nei kito.

Skurdas ir negarbė — šito vengia kiekvienas.

Jeigu to negalima išvengti dorai, tai ir nereiktų mėginti išsisukti.

Jei kilnus žmogus nutolsta nuo teisingų, dorų elgesio normų — argi jis vertas šio vardo?

Kilnus žmogus net valgydamas jų nepažeidžia. Kas beatsitiktų, visada jų laikosi".

IV,6. Konfucijus kalbėjo: „Aš nesutikau žmogaus, kuris be išlygų mylėtų gėrį, nesutikau ir tokio, kuris be išlygų nekęstų blogio.

Kas iš tikrųjų myli gėrį, to jau neįmanoma pranokti.

Kas iš tikrųjų neapkenčia blogio, tas elgiasi pagal doros nuostatas; jis vengia to, kas joms prieštarauja.

Negi nėra žmonių, kurie įstengtų bent vieną dieną atsiduoti gėriui? Tokių žmonių tikriausiai yra, bet aš nė vieno nepažįstu".

IV,7. Konfucijus kalbėjo: „Nusižengimai atitinka tą rūšį žmonių, kurie juos padaro. Žmogų pažinsi iš jo klaidų".

IV,8. Konfucijus kalbėjo: „Kas rytą pasirinko Teisingą kelią, tas vakare gali ramiai numirti".

IV,9. Konfucijus sakė: „Neverta kalbėti su žmogumi, kuris, siekdamas Teisingo kelio, gėdijasi prastų savo drabužių ir paprasto maisto".

IV,10. Konfucijus kalbėjo: „Kilnus žmogus yra bešališkas šio pasaulio dalykams. Jo nuostata — teisingumas".

IV,11. Konfucijus kalbėjo: „Kilnus žmogus rūpinasi dvasinėm vertybėm, o prastas žmogus — atvirkščiai — siekia materialinės naudos.

Kilnus žmogus galvoja apie teisingus pavyzdžius, o prastas trokšta prielankumo".

IV,12. Konfucijus kalbėjo: „Kas ieško vien asmeninės naudos, užsitraukia rūstybę".

IV,13. Konfucijus kalbėjo: „Valdyti valstybę ir deramai elgtis su žmonėmis — argi tai sunku?

Ką reiškia padorumas, mandagumas ir paprotinės elgesio normos šito nesugebančiam valdovui?"

IV,14. Konfucijus kalbėjo: „Man nesvarbu, kad neturiu nei tarnybos, nei titulų.

Man daug labiau rūpi, kad stokoju gabumų ir vidinių galių.

Nesisieloju, kad esu nežinomas.

Tačiau stengiuosi būti garbingas, kad apie mane sužinotų".

IV,15. „Tseng Shen[39], mano mokymas paremtas tik viena mintimi",— pasakė Konfucijus.

Tseng-tzu jam pritarė.

Kai Mokytojas išėjo, mokiniai paklausė: „Kaip tai suprasti". Tseng-tzu atsakė:

„Mokytojo kelias — ištikimybė ir teisingas elgesys!"[40]

IV,16. Konfucijus kalbėjo: „Kilnus žmogus išmano savo pareigas; prastas težiūri savo naudos".

IV,17. Konfucijus kalbėjo: „Sutikęs išmintingą žmogų, stenkis jam prilygti. Pamatęs nedorą, pažvelk į savo vidų, pasižiūrėk, koks tu esi".

IV,18. Konfucijus kalbėjo: „Tarnaudamas tėvams, gali jiems atsargiai ir santūriai paprieš-

tarauti. Tačiau jeigu matai, kad jie nenori tavęs klausyti, išlik jiems pagarbus ir nepriešgyniauk.

Rūpinkis jais ir nemurmėk".

IV,19. Konfucijus kalbėjo: „Kol tėvai gyvi, nesileisk į tolimas keliones. O jeigu juos vis dėlto tektų palikti, apsigyvenk nuolatinėj vietoj".

IV,20. Konfucijus kalbėjo: „Kas ilgiau nenukrypsta nuo tėvo kelio, to elgesį galima vadinti garbingu ir padoriu".

IV,21. Konfucijus kalbėjo: „Negalima pamiršti tėvų amžiaus; čia bus vietos ir džiaugsmui, ir rūpesčiams".

IV,22. Konfucijus kalbėjo: „Seniau žmonės taip lengvabūdiškai nesisvaistydavo žodžiais, prisibijodavo, kad neliktų vieni su savo žodžiais".

IV,23. Konfucijus kalbėjo: „Kas moka valdytis, tas rečiau suklysta" [41].

IV,24. Konfucijus kalbėjo: „Kilnus žmogus atsargiai kalba ir protingai elgiasi".

IV,25. Konfucijus kalbėjo: „Geradarystė nebūna viena. Ji visada turi kaimynų".

IV,26. Tzu-yu kalbėjo: „Kas priekaištauja valdovui, patenka nemalonėn.

Kas per daug priekaištauja draugams, tas lieka vienišas".

V,1. Konfucijus apie (savo mokinį) Kung-yeh Ch'ang pasakė: „Jis gali vesti. Tiesa, jis buvo kalėjime, bet čia ne jo kaltė".

Konfucijus išleido už jo savo dukterį.

V,2. Konfucijus apie (savo mokinį) Nan Jung pasakė: „Jei kraštą valdys geri valdovai, jis bus jiems reikalingas.

O jeigu blogi, jis sugebės išvengti persekiojimo".

Konfucijus ištekino už Nan Jung savo vyresniojo brolio dukterį.

V,3. Konfucijus apie savo mokinį Tzu-chang kalbėjo: „Jis yra iš tikrųjų žymus žmogus. Jei Lu valstybėje nebūtų buvę kilnių žmonių, argi jis būtų galėjęs toks pasidaryti?"

V,4. (Mokinys) Tzu-kung paklausė: „Ką kiti mano apie mane?"

Konfucijus atsakė: „Tu esi indas".

„Koks indas?" — norėjo sužinoti Tzu-kung.

„Brangus aukojimo indas",— atsakė Konfucijus[42].

V,5. Kažkuris pasakė: „(Mokinys) Jan Yung — geras žmogus, tik neiškalbingas".

Konfucijus į tai atsakė: „Kam ta gražbylystė? Kas daug šneka, tas retai būna mylimas.

Kas nieko neišmano apie moralę ir dorovę, ar tokiam reikalingas iškalbingumas?"

V,6. Konfucijus norėjo, kad (mokinys) Ch'i-tiao K'ai gautų valstybinę tarnybą. „Aš jai dar netinku",— paprieštaravo šis. Mokytojas labai apsidžiaugė tokiu atsakymu [43].

V,7. Konfucijus kalbėjo: „Padangė neina Teisingu keliu. Aš labiausiai norėčiau plaustu išplaukti į jūrą. Mane tikriausiai lydėtų tik vienas Tzu-lu".

Tzu-lu apsidžiaugė, tatai išgirdęs. Tačiau Konfucijus pridūrė: „Jis tikrai pralenkia mane savo drąsa, bet pavyzdžiu būti negali".

V,8. Meng Wu-po [44] paklausė Konfucijaus, ar Tzu-lu visada teisingai elgiasi su kitais žmonėmis.

„Nežinau",— atsakė Mokytojas.

Meng Wu-po vėl pakartojo klausimą.

Tada Konfucijus tarė: „Jam galima patikėti valstybės, turinčios tūkstantį karo vežimų, gynybos reikalus. Bet ar jis visada elgiasi su kitais žmonėmis teisingai, šito aš nežinau".

„O kaip Jan Ch'iu?" — vėl paklausė Meng Wu-po.

„Ch'iu galima paskirti aukščiausiu valdininku tokiam kraštui, kuris turi tūkstantį šeimų arba šimtą karo vežimų. Bet ar jis visada elgiasi teisingai su kitais žmonėmis, šito aš negaliu pasakyti".

„O kaip Tzu-hua"? [45]

„Tzu-hua, apsirengęs šventiniais drabužiais, galėtų rūmuose sutikinėti svečius. Bet ir čia aš

nežinau, ar jis visada teisingai elgiasi su kitais žmonėmis".

V,9. Konfucijus paklausė (mokinio) Tzu-kung: „Katras iš jūsų geresnis, tu ar Yen Hui?"

Tzu-kung atsakė: „Kaip aš drįsčiau lyginti save su Hui? Hui, vos tik užsiminus, jau žino visą reikalą. O aš, išgirdęs vieną teiginį, tegaliu daryti kitą".

Mokytojas į tai pasakė: „Tu nesi jam lygus. Aš sutinku, tu negali jam prilygti".

V,10. Tsai Wo dieną užmigo. Konfucijus pasakė: „Supuvęs medis raižymui netinka. Mėšlo sienos niekas nedažo.

Tad ar beverta tą Tsai Wo peikti?"

Mokytojas kalbėjo: „Anksčiau aš tikėdavau kalbančiųjų žodžiais. O dabar žiūriu, ar žmonių žodžiai neprasilenkia su jų darbais. Tsai Wo privertė mane pasikeisti".

V,11. Konfucijus kalbėjo: „Dar nesu matęs tikrai ištvermingo ir nepalaužiamo žmogaus".

„Toks yra Shen Ch'ang,— paprieštaravo kažkuris.

Mokytojas į tai atsakė: „Ch'ang valdo aistros. Tad kaip jis gali būti ištvermingas ir nepalaužiamas?"

V,12. Tzu-kung pasakė: „Aš nedarau kitiems to, ko pats nenorėčiau, kad man darytų kiti".

Į tai Konfucijus pasakė: „Tu šitaip elgtis dar neįstengi".

V,13. Tzu-kung kalbėjo: „Iš Mokytojo žinių galima daug ko išmokti[15]. Tačiau apie žmogaus

prigimtį [47] ir Dangaus kelią [48] nieko iš jo neišgirsi".

V,14. Tzu-lu nerimavo, kad turi įsisavinti naujas žinias, nors dar nėra pritaikęs senų.

V,15. Tzu-kung paklausė: „Už ką K'ung Wen-tzu [49] buvo suteiktas *wen* (šviesuolio) vardas?"

Mokytojas atsakė: „Jis buvo nuovokus ir mėgo mokytis; nebijojo klausti patarimo žemesnio rango žmonių. Todėl jis buvo pavadintas Šviesuoliu".

V,16. Apie Tzu-ch'an [50] Konfucijus kalbėjo: „Jis laikėsi keturių kilnių taisyklių:

buvo mandagus;

pagarbiai tarnavo savo valdovui;

darė žmonėms gera;

ir teisingai su jais elgėsi".

V,17. Konfucijus kalbėjo: „Yen P'ing-chung [51] labai mokėjo bendrauti. Jis net senam pažįstamam išlikdavo dėmesingas ir mandagus".

V,18. Konfucijus kalbėjo: Wen-chung [52] turėjo didelį vėžlį. Jam buvo pastatydinęs namus su puikiomis kolonomis ir daugybe puošmenų. Argi tai išmintinga?"

V,19. (Mokinys) Tzu-chang paklausė: „Tzu-wen [53] tris kartus buvo ministru, bet valdžia nesimėgavo. Jį tris kartus atleido iš tarnybos, bet jis dėl to nepyko. Visada jautė pareigą supažindinti naują ministrą su šiomis pareigomis. Ką galima pasakyti apie tokį žmogų?"

Konfucijus atsakė: „Jis buvo ištikimas".

„Ar jis buvo dorovingas?" — vėl paklausė Tzu-chang.

„Nežinau. Kodėl jį reikėtų taip vertinti?" — atsakė Mokytojas.

Tzu-chang kalbėjo toliau: „Kai Ts'ui-tzu[54] nužudė Ch'i valdovą, (valdininkas) Ch'en Wen-tzu, palikęs visa, ką turėjo, pabėgo iš Ch'i valstybės. Atkeliavęs į kitą valstybę, pasakė: *Čia valdininkai elgiasi ne geriau, negu mūsų Ts'ui-tzu.* Ir pabėgo dar į kitą valstybę, ten jis vėl buvo priverstas pasakyti: *Ir jūsiškiai yra tokie pat, kaip mūsų Ts'ui-tzu.* Tad jis ir ten nepasiliko. Kas per žmogus tasai Ch'en Wen-tzu?"

„Garbingas žmogus",— atsakė Mokytojas.

„Ar jį galima laikyti dorovingu?"

„Nežinau. Kodėl mes turėtume jį šitaip vertinti?"

V,20. Chi Wen-tzu (aukštas Lu valstybės pareigūnas) tris kartus apgalvodavo, ir tik po to darydavo.

Išgirdęs apie tai, Konfucijus pasakė: „Užtektų ir dviejų kartų".

V,21. Konfucijus kalbėjo: „Kol valstybės reikalai gerai klostėsi, (ministras) Ning Wu-tzu atrodė tikras išminčius. Tačiau kai kilo suirutė, jis suvaidino kvailį[55]. Su jo išmintim kiti dar galėtų rungtyniauti, bet jo sugebėjimas apsimesti kvailiu yra nepralenkiamas".

V,22. Nukeliavęs į Ch'en valstybę, Konfucijus pasakė: „Grįžkim atgal! Grįžkim atgal! Mano mokiniai yra stropūs, ugningi ir apsišvietę. Bet jie dar neįstengia būti pavyzdžiu kitiems".

V,23. Konfucijus kalbėjo: „Po-yi ir Chu-ch'i (du Shang dinastijos valdovo sūnūs) negaivino

senos neapykantos, todėl žmonės jiems nejausdavo rūstybės".

V,24. Konfucijus kalbėjo: „Kas čia toks sako, kad Wei-sheng Kao[56] yra nuoširdus? Kai jo paprašė paskolinti acto, jis nuėjo pas kaimyną, iškaulijo ir paskolino kaip savo".

V,25. Konfucijus kalbėjo: „Tso Ch'iu-ming[57] nemėgo gražių žodžių, meilikaujančio veido ir pataikavimo. Aš irgi to nemėgstu.

Tso Ch'iu-ming neslėpdavo savo neprielankumo kokiam nors žmogui, neapsimesdavo, kad yra jam draugiškas.

Ir aš taip darau".

V,26. Kai (mokiniai) Yen Hui ir Tzu-lu buvo pas Konfucijų, šis paklausė jų: „Sakykit, ko kiekvienas iš jūsų norėtumėt?" Tzu-lu atsakė: „Aš norėčiau vežimo, arklių ir gerų kailinių. Visu tuo aš dalyčiausi su savo draugais. Nesisieločiau, jei tie daiktai greičiau susidėvėtų".

Yen Hui į Mokytojo klausimą atsakė taip: „Aš norėčiau, kad man netektų pačiam savęs girti, kad neaukštinčiau savo gerųjų savybių ir nekelčiau į padanges savo nuopelnų".

„O ko gi norėtų pats Mokytojas?",— paklausė Tzu-lu.

Konfucijus atsakė: „Jeigu senas — jam teikti ramybę, jeigu draugas — juo pasitikėti, jeigu jaunas — rūpintis juo —
štai tokie mano norai"[58].

V,27. Konfucijus kalbėjo: „Viskas beprasmiška. Dar nesutikau tokio, kuris graužtųsi dėl savo klaidų".

V,28. Konfucijus kalbėjo: „Net kaimelyje, kur gyvena vos dešimt šeimų, aš atrasiu žmonių, kurie bus tokie pat atsidavę ir nuoširdūs, tačiau nerasiu nė vieno, kuris taip trokštų žinių, kaip aš".

VI,1. Konfucijus kalbėjo: „Jan Yung galima patikėti valstybę"[59].

VI,2. (Mokinys) Jan Yung paklausė Mokytojo nuomonės apie Po-tzu[60].

Konfucijus atsakė: „Jis gana geras žmogus, tik per daug pakantus".

Jan Yung tarė: „Kai žmones valdo pakantus valdovas, pagal savo prigimtį siekiantis, kad būtų gerbiamos visos taisyklės ir nuostatos, tai dar galima suprasti.

Tačiau būti kilniaširdžiam iš įsitikinimo ir dar pakančiai elgtis — ar tai nėra per daug?"

„Tu teisus",— atsakė Konfucijus.

VI,3. Ai-kung (Lu valstybės valdovas) paklausė Konfucijaus, kuris iš jo mokinių buvo stropiausias.

Mokytojas atsakė: „Yen Hui mėgo mokytis.

Niekada nepyko ant kitų.

Du kartus nedarydavo tos pačios klaidos.

Deja, jis anksti mirė. Aš dar nesutikau nė vieno, kuris būtų taip stropiai mokęsis, kaip jis".

VI,4. (Konfucijaus mokinys) Tzu-hua išvyko pasiuntiniu į Ch'i. Tada Jan Ch'iu (kitas Konfucijaus mokinys) paprašė Tzu-hua motinai grūdų.

Konfucijus atsakė: „Duok jai vieną fu".

Tačiau Jan Ch'iu paprašė daugiau.

„Duok jai vieną ju!" — patarė Mokytojas.

O Jan Ch'iu davė jai penkis bingus[61].

Tada Konfucijus pasakė: „Kai Tzu-hua išvyko į Ch'i, jo vežimą traukė įmitę arkliai; jis pats vilkėjo puikiais kailiniais.

Aš, žinoma, esu girdėjęs, kad kilnus žmogus šelpia neturtingą, bet negirdėjau, kad jis turtuolį darytų dar turtingesnį".

VI,5. (Mokinys) Yuan Ssu tapo imperatoriaus vietininku. Jam priklausė 900 saikų grūdų. Tačiau jis norėjo jų atsisakyti. Tada Konfucijus pasakė jam: „Neatsisakyk. Jei turi per daug, išdalyk kitiems — savo kaimynams ir tėvynainiams".

VI,6. Užsiminęs apie (mokinį) Chung-kung, kurio tėvas buvo blogas žmogus, Mokytojas pasakė:

„Tarkime, jautukas buvo žalas, turėjo vienodus ragus, tačiau žmonės jo nevertino, nes buvo iš keršmargės karvės.

Bet argi dėl to jį atstumtų kalnų ir upių dvasios?"[62]

VI,7. Konfucijus kalbėjo: „Yen Hui sugebėdavo tris mėnesius neįsileisti blogų minčių. Kiti nė iš tolo šitiek neištverdavo".

VI,8. Chi K'ang-tzu[63] paklausė, ar galima Tzu-lu patikėti vyriausybės reikalus.

Konfucijus atsakė: „Tzu-lu yra tvirtai apsisprendęs. Tad kokios čia gali būti abejonės?"

„O Tzu-kung — ar jam galima patikėti vy-

riausybės reikalus?" — vėl paklausė Chi K'ang-tzu.

Mokytojas atsakė jam: „Tzu-kung sugeba įžvelgti daiktų esmę. Tad kodėl jis negalėtų tikti valstybės reikalams?"

„O kaip Jan Ch'iu?" — klausinėjo Chi K'ang-tzu.

„Ir Jan Ch'iu turi talentą. Tai kodėl jis negalėtų tikti vyriausybei?" — atsakė Mokytojas.

VI.9. Chi [64] šeimos vyresnysis pasiuntė pas (mokinį) Min Tzu-ch'ien pasiuntinį, kuris jam pasiūlė Pi [65] vietininko pareigas. Min Tzu-ch'ien atsakė: „Tu už mane mandagiai atsisakyk šio pasiūlymo. Jeigu tuo reikalu kas nors vėl mane trukdytų, sakyk, kad aš esu išvykęs" [66].

VI,10. (Mokinys) Po-niu susirgo. Konfucijus nuėjo jo lankyti ir, per langą paėmęs jo ranką, tarė (mokiniams): „Jam lemta mirti. Toks jo likimas.

Šitoks vyras, ir tokia liga! Šitoks vyras, ir tokia liga!" [67]

VI.11. Konfucijus kalbėjo: „Koks išmintingas [68] buvo Yen Hui! Jam pakakdavo dubenėlio ryžių, moliūgo žievės vandeniui pasisemti ir vargingo būslo — kiti žmonės tokio skurdaus gyvenimo neištvertų.

O Hui neprarado džiaugsmo. Koks jis buvo išmintingas!"

VI,12. Jan Ch'iu tarė: „Aš nesakau, kad man nepatinka Mokytojo kelias, bet aš bijau, kad mano jėgų tam nepakaks".

Konfucijus atsakė: „Kam pritrūksta jėgų,

las grįžta iš pusiaukelės. O tu net keliauti nepradėjai".

VI,13. Konfucijus mokiniui Tzu-hsia pasakė: „Būk kilnus mokslo vyras, atmesk niekingas prasto žmogaus paskatas" [69].

VI,14. Tzu-yu buvo Wu-ch'eng vietininkas.

Konfucijus jo paklausė: „Ar tu ten radai sau tinkamų žmonių?"

Tzu-yu atsakė: „Čia yra vienas, pavarde Tan-tai Mie-ming, jis neieško aplinkinių kelių. Į mano namus jis buvo atėjęs tik valstybiniais reikalais".

VI,15. Konfucijus kalbėjo: „Meng Chih-fan nėra išdavikas. Kai būriai, pralaimėję kautynes, turėjo trauktis, jis buvo paskutinis.

Kai visi išjojo pro miesto vartus, jis tik tada paragino arklį ir pasakė:

Aš paskutinis ne dėl to, kad būčiau ypatingai narsus. Mano arklys atsisakė bėgti — štai kokia priežastis" [70].

VI,16. Konfucijus kalbėjo: „Be iškalbos, vien gražiai atrodant, šiandieniniame pasaulyje sunkoka išlikti".

VI,17. Konfucijus kalbėjo: „Kas gali išeiti iš namų, aplenkdamas duris?

Bet kodėl gyvenime žmonės nesirenka Teisingo kelio?"

VI,18. Konfucijus kalbėjo: „Jeigu žmoguje vyrauja prigimtis, o ne išprusimas, jis yra laukinis.

Jeigu išsilavinimas užgožia natūralią žmogaus prigimtį, tai jis virsta raštininko siela.

Tik tada žmogus yra kilnus, kai jo išprusimas ir prigimtis sudaro pusiausvyrą".

VI,19. Konfucijus kalbėjo: „Žmogaus gyvenimas turėtų būti grindžiamas tiesumu ir nuoširdumu.

Be jų žmogus priklausomas nuo laimingų atsitiktinumų".

VI,20. Konfucijus kalbėjo: „Žinantis neprilygsta mylinčiam.

Mylintis neprilygsta besidžiaugiančiam".

VI,21. Konfucijus kalbėjo: „Kas pakyla virš vidutinybės, su tuo galima kalbėti apie didžius dalykus. Kas žemiau vidutinybės, su tuo tokia kalba neįmanoma".

VI,22. (Mokinys) Fan Ch'ih paklausė, kas yra išmintis.

Konfucijus atsakė: „Vykdyti pareigas, kurias jauti savo tautai,

garbinti dvasias, bet prie jų nesiartinti — tai ir bus išmintinga".

Tada Fan Ch'ih paklausė, koks elgesys yra dorovingas.

„Pirmiau įveikti sunkumus[71], paskui tikėtis atpildo — tik toks elgesys yra teisingas",— atsakė Konfucijus.

VI,23. Konfucijus kalbėjo: „Kas siekia pažinti išorinį pasaulį, tas galės džiaugtis, žiūrėdamas į vandenį.

Kas rūpinasi doroviniu tobulumu, tas pasirinks kalnus.

Vienas — nuolatos judantis, kitas — sklidinas vidinės ramybės. Vienas džiugina įvairove, kitas — pastovumu"[72].

VI,24. Konfucijus kalbėjo: „Jei bent kiek pasikeistų valstybė Ch'i, ji pasidarytų panaši į Lu valstybę.

O jeigu ir ši valstybė pagerėtų, ji pasuktų Teisingu keliu".

VI,25. Konfucijus kalbėjo: „Keturkampis indas be kampų — koks tai keistas keturkampis indas!" [73]

VI,26. (Mokinys) Tsai Wo paklausė: „Jei žmogui, siekiančiam tikro, dorovingo elgesio, bus pasakyta — *Tame šulinyje — tavo idealas,* ar jis puls į tą šulinį? Konfucijus atsakė:

„Kodėl jis turėtų tai daryti? Ir kam šitaip atstumti kilnų žmogų? Kam statyti jam spąstus? Žinoma, jį galima apgauti, bet kam jį laikyti kvailiu".

VI,27. Konfucijus kalbėjo: „Kilnus žmogus, turintis gerą išsilavinimą, paklūstantis apeigų ir mandagumo taisyklėms, tikriausiai galės išvengti klaidingų žingsnių".

VI,28. Konfucijus aplankė Nan-tzu (Wei valdovo žmoną).

Mokinys Tzu-lu atrodė nepatenkintas, abejojo, ar reikėjo tai daryti.

Mokytojas pasakė: „Jeigu aš neteisingai pasielgiau, tegul mane prakeikia Dangus, tegul mane prakeikia Dangus" [74].

VI,29. Konfucijus kalbėjo: „Laikykitės saiko ir vidurio — tai didžiausia dorybė.

Ji tokia reta mūsų laikais".

VI,30. (Mokinys) Tzu-kung paklausė: „Tar-

kime, žmogus padarė kitiems daug gera, daugeliui padėjo — ką Jūs apie jį pasakytumėt?

Ar galima tokį elgesį pavadinti dorovingu, ar tai yra artimo meilė?"

Konfucijus atsakė: „Kodėl tik artimo meilė? Ar nevertėtų sakyti, jog tai aukščiausias dorovinis tobulumas? Jo neįstengė pasiekti net senieji imperatoriai Yao ir Shun! [75]

Kas laikosi pagrindinių dorovinio elgesio nuostatų, tas skatina save ir kitus.

Jis nori, kad ir kitiems tai pavyktų.

Daryk tai, kas pasiekiama, imk pavyzdį iš kitų — tai ir bus teisingas elgesys".

VII,1. Konfucijus kalbėjo: „Aš tik perduodu, aš nieko naujo nekuriu. Tikiu senove ir ją gerbiu. Čia aš panašus į mūsų Lao P'eng"[76].

VII,2. Konfucijus kalbėjo: „Sklidinas vidinės ramybės saugok savo žinias; būk nepasotinamas mokslui; nepaliaujamai mokyk kitus — ar aš pats buvau toks?"

VII,3. Konfucijus kalbėjo: „Nesiekiama dorovės tobulumo.
Niekas neaiškina, kas būtina žinoti.
Žino savo pareigas, bet jų nevykdo.
Niekas nesistengia taisyti savo ydų.
Šie dalykai man kelia susirūpinimą".

VII,4. Laisvalaikio valandėlėmis Mokytojas atrodydavo atsipalaidavęs ir linksmas.

VII,5. Konfucijus kalbėjo: „Kaip aš apsileidau! Seniai nebesapnuoju Chou-kung"[77].

VII,6. Konfucijus kalbėjo: „Eik Teisingu keliu, siek gėrio; daryk, kas pridera[78]; mėgaukis menu".

VII,7. Konfucijus kalbėjo: „Aš nieko neatsisakydavau pamokyti, jeigu tik kas atnešdavo man kokį menkniekį"[79].

VII,8. Konfucijus kalbėjo: „Kas netrokšta teisybės, tam ji neatsiveria.

Kas pats neieško, to aš nemokau. Tarkime, aš parodau vieną kampą ir, jeigu kas nesugeba padaryti išvados apie kitus tris kampus, tam daugiau nekartoju".

VII,9. Būdamas šalia gedinčiojo, Mokytojas niekada iki soties neprisivalgydavo.

VII,10. Tą dieną, kai Mokytojas verkdavo, jis jau nebedainuodavo.

VII,11. Konfucijus pasakė Yen Hui: „Kai esi reikalingas, atlik savo pareigą.

Kai nesi reikalingas, pasitrauk.

Tik aš ir tu šitaip elgiamės".

Tzu-lu paklausė: „Jeigu Mokytojui tektų vadovauti didelei kariuomenei, ką jis norėtų šalia savęs matyti?"

Konfucijus atsakė: „Aš neimčiau to, kuris plikomis rankomis mėgina nugalėti tigrą, be valties perplaukti upę ir negalvodamas veržiasi į mirtį.

Pasirinkčiau tokį, kuris atsargiai pasirengia, kruopščiai viską apgalvoja ir galiausiai įvykdo tai, ką yra sumanęs".

VII,12. Konfucijus kalbėjo: „Jeigu, einant Teisingu keliu, galima būtų pasidaryti turtingu, šito ir aš norėčiau, nors man tektų dirbti ir arklininku. Kadangi tai neįmanoma, aš darysiu, kas man patinka".

VII,13. Pasninkas, karas ir ligos — šiuose dalykuose Mokytojas būdavo ypač atsargus.

VII,14. Kai Mokytojas Ch'i valstybėje išgirdo imperatoriaus Shun muziką, jis tris mėnesius nebejautė mėsos skonio.

„Nemaniau, kad muzika gali turėti tokį poveikį" [80],— pasakė jis.

VII,15. (Mokinys) Jan Ch'iu paklausė: „Ar Mokytojas palaiko Wei valdovą?"

Tzu-kung ryžosi Konfucijaus paklausti. Įėjęs jis tarė: „Kas per žmonės buvo Po-yi ir Shu-ch'i?"

„Du senovės išminčiai",— toks buvo atsakymas.

Tada Tzu-kung dar paklausė: „Kodėl jie atsisakė valdžios. Ar jie buvo nepatenkinti savo likimu?"

Konfucijus atsakė: „Jie siekė teisingumo ir pasiekė. Kodėl jie turėjo būti nepatenkinti?"

Išėjęs Tzu-kung pasakė: „Mokytojas nepalaiko Wei valdovo [81].

VII,16. Konfucijus kalbėjo: „Paprastas valgis, vanduo, alkūnė po galva — šitaip irgi galima būti laimingam.

Tuo tarpu nepelnytai įgyta garbė ir turtai man tėra debesys, slenkantys padangė".

VII,17. Konfucijus kalbėjo: „Jeigu man dar bus skirta keleri metai, tai aš iki penkiasdešimties nagrinėsiu „Permainų knygą". Gal tada pavyks išvengti didesnių klaidų".

VII,18. Mokytojas dažniausiai kalbėdavo apie dainas, apeigas ir istorijos dokumentus. Tokios buvo jo temos.

VII,19. She [82] srities vietininkas paklausė (mokinio) Tzu-lu, kas per žmogus esąs Konfucijus. Bet atsakymo nesulaukė.

Mokytojas paklausė Tzu-lu: „Kodėl tu jam

neatsakei: *Tai toks žmogus, kuris kentėdamas pamiršta valgį, džiaugdamasis pamiršta rūpesčius ir nepastebi, kaip artėja senatvė".*

VII,20. Konfucijus kalbėjo: „Aš mokytas negimiau. Gerbiu senovę ir stropiai ją tyrinėju".

VII,21. Mokytojas nemėgdavo kalbėti apie burtus, magiškas galias ir dvasias.

VII,22. Konfucijus kalbėjo: „Tarp trijų žmonių būtinai atsiranda vienas, iš kurio aš galiu pasimokyti. Atsirenku jo gerąsias savybes ir jomis vadovaujuosi. Matydamas blogąsias, stengiuosi jas ištaisyti".

VII,23. Konfucijus kalbėjo: „Dangus pažadino manyje dorovines jėgas. Tad kaip man begali pakenkti priešai!" [83]

VII,24. Konfucijus kalbėjo: „Negi jūs, mano mokiniai, manot, kad aš kažką slepiu? Aš nieko nuo jūsų neslepiu. Viskas, ką aš darau, vyksta jūsų akyse. Toks mano būdas".

VII,25. Mokytojas mokė keturių dalykų: suprasti senuosius raštus, teisingai elgtis, būti ištikimiems ir nepalaužiamiems, būti nuoširdiems ir teisingiems.

VII,26. Konfucijus kalbėjo: „Man iki šiol nebuvo lemta sutikti išminčiaus. Kad bent sutikčiau kilnų žmogų, ir tuo apsidžiaugčiau".

Mokytojas kalbėjo: „Man iki šiol taip pat nebuvo lemta sutikti tikrai gero žmogaus. Kad bent rasčiau tokį, kuris atkakliai šito siektų, ir tuo būčiau patenkintas.

Kaip galima atkakliai siekti Teisingo kelio, kai laikome esamu tai, ko nėra, kupinu tai, kas yra tuščia, kai skurdą vadiname pertekliumi?"

VII,27. Mokytojas žvejodavo meškere, o ne tinklu. Niekada nešaudydavo tūpiančių paukščių.

VII,28. Konfucijus kalbėjo: „Tikriausiai yra žmonių, kurie neturi žinių, bet sugeba kurti. Aš — ne toks.

Kuo daugiau išgirsti, atsirinkti, kas gera, ir tuo remtis, kuo daugiau pamatyti ir įsidėmėti — šitaip galima įgyti papildomų žinių"[84].

VII,29. Su žmonėmis iš Huhsiang[85] buvo sunkoka kalbėtis. Kai vienas šios srities vaikinas panoro Konfucijų aplankyti, mokiniai ėmė abejoti.

Tačiau Konfucijus tarė: „Tegul jis įeina, neišvarykit jo. Kodėl jūs tokie griežti?

Aš padedu žmogui, jeigu jis prieš ateidamas vidujai apsivalo. Ankstesnis jo elgesys man nėra toks svarbus".

VII,30. Konfucijus kalbėjo: „Ar tikrai tokia tolima toji artimo meilės dorybė? Kai jos atkakliai sieki, ji pati prisiartina".

VII,31. Ch'en valstybės teisingumo ministras paklausė, ar (Lu valdovas) Chao-kung žino mandagumo ir padorumo taisykles. Konfucijus atsakė teigiamai.

Kai Mokytojas išėjo, ministras nusilenkęs kreipėsi į (mokinį) Wu-ma Ch'i: „Girdėjau, kad kilnus žmogus yra nešališkas. Tačiau ir tokio žmogaus sprendimas kartais gali būti vienpusiškas ir šališkas. Lu valdovas vedė merginą iš Wu, kuri turėjo jo giminės vardą. Pažeisdamas papročius ir norėdamas ją vesti, jis tiesiog kitaip ją pavadino.

Tad jeigu sakysim, kad Chao-kung laikosi mandagumo ir padorumo taisyklių, tai kas jų nesilaiko?"

Wu-ma Ch'i papasakojo apie tai Konfucijui. Mokytojas tarė: „Kai suklystu, žmonės visada pastebi. Čia visa mano laimė".

VII,32. Kai Mokytojas sutikdavo gražiai dainuojantį žmogų, paprašydavo, kad jis pradėtų dainą iš pradžių. Tada ir pats pritardavo.

VII,33. Konfucijus kalbėjo: „Žiniomis ir išprusimu aš neatsilieku nuo kitų žmonių.

Tačiau kasdieniame gyvenime dar nesugebu elgtis kaip kilnus žmogus".

VII,34. Konfucijus kalbėjo: „Kaip aš drįsčiau girtis savo tobulumu ir dorove! Aš nuolat šito siekiu: nepavargdamas mokau kitus — štai ką būtų galima apie mane pasakyti". (Mokinys) Kung-hsi Hua [86] atsiliepė: „Kaip tik šito mes ir neįstengiame išmokti".

VII,35. Kai Mokytojas sunkiai apsirgo, (mokinys) Tzu-lu prašė, kad jis pasimelstų.

„Kažin ar verta taip daryti?" — suabejojo Konfucijus.

Tzu-lu jam tarė: „Maldoje sakoma: *Melskis Dangaus ir Žemės dvasioms*".

„Seniai besimeldžiau",— atsakė Mokytojas.

VII,36. Konfucijus kalbėjo: „Išlaidumas kelia netvarką, taupumas skatina paprastumą. Paprastumas geriau už netvarką".

VII,37. Konfucijus kalbėjo: „Kilnus žmogus yra darnus, sklidinas vidinės ramybės;

o prastas žmogus — tarsi traukulių tampomas, jis visada jaučia stygių ir baimę".

VII,38. Mokytojas buvo malonus, bet griežtas,
orus, bet netūžmingas;
sklidinas pagarbos ir vidinės ramybės.

VIII,1. Konfucijus kalbėjo: „Apie T'ai-po[87] galima pasakyti, kad jo elgesį lėmė aukščiausias dorybingumas. Jis triskart turėjo galimybę gauti valdžią ir triskart jos atsisakė. Savo padorumu jis niekada nesididžiavo ir netgi nebuvo už tai pagirtas".

VIII,2. Konfucijus kalbėjo: „Mandagumas, nesaistomas ritualo, tampa įkyrus.

Atsargumas be ritualo virsta baikštumu, o drąsa — maištingumu ir griovimu.

Beatodairiškas atvirumas — užgaulus.

Kai valdovas deramai elgiasi su savo artimaisiais, žmonės laiko jį pavyzdžiu ir patys teisingai elgiasi. Jei valdovas neatmes gerų tradicijų ir nepamirš senų draugų, žmonėse išnyks niekšybė ir žemi poelgiai".

VIII,3. Tseng-tzu susirgęs pasikvietė mokinius ir tarė: „Pasižiūrėkit į mano kojas, pažvelkit į mano rankas — jos nesužalotos! „Poezijos knygoje" sakoma: *Būkit atidūs ir atsargūs, lyg stovėtumėt prieš gilią bedugnę, lyg eitumėt plonu ledu.*

Dabar aš žinau, kaip išsaugoti savo kūną"[88].

VIII,4. Kai Tseng-tzu susirgo, Meng Ching-tzu[89] atėjo jo aplankyti.

Tseng-tzu tarė jam: „Mirštantis paukštis gailiai klykia, mirštantis žmogus stengiasi pamokyti kitus.

Mano žodžiai tokie: „Garbingas, aukštas pareigūnas[90] privalo laikytis trijų dalykų.

Jis turi būti švelnus ir atidus.

Jo veido išraiška turi būti darni, kelianti pasitikėjimą.

Balse ir žodžiuose neturi būti nieko užslėpto ar nederamo.

Jis pats neprivalo rūpintis nereikšmingais klausimais ir mažmožiais"[91].

VIII,5. Tseng-tzu kalbėjo: „Anksčiau turėjau draugą, kuris elgėsi taip:

jis buvo labai gabus, bet klausdavo ir tų, kurie buvo ne tokie gabūs.

Jis daug žinojo, bet mokėsi ir iš mažiau išmanančių.

Jis visada jautė savo ribas.

Būdamas sklidinas žinių, jis vis dėlto laikė save tuščiu.

Jeigu kas jį įžeisdavo, jis mažai tesijaudindavo".

VIII,6. Tseng-tzu kalbėjo: „Ar laikysime žmogų kilniu, jeigu jam galima patikėti našlaitį, lygiai kaip ir valstybės likimą, ir jeigu gresiant pavojams, jis lieka ištikimas savo nuostatoms?

Taip, tai kilnus žmogus".

VIII,7. Tseng-tzu kalbėjo: „Mokytas žmogus neturi būti užsisklendęs. Jam reikia ištvermės ir drąsos. Jo pareiga sunki, o kelias tolimas.

Atsidėti pareigai, skleisti Padangėje artimo meilės dorybę — argi tai yra lengva?

Tik su mirtim pasibaigia jo siekiai — argi toks kelias nėra ilgas?"

VIII,8. Konfucijus kalbėjo: „Dainos taurina žmogų.

Apeigos yra jo ramstis.

Muzika tobulina".

VIII,9. Konfucijus kalbėjo: „Žmones galima priversti, kad jie paklustų, bet negalima priversti suprasti kodėl".

VIII,10. Konfucijus kalbėjo: „Mėgstantys narsumą ir drąsą ir nepakenčiantys skurdo sukelia maištą.

Per didelė neapykanta neteisingai besielgiantiems taip pat sukelia maištą".

VIII,11. Konfucijus kalbėjo: „Nors turėtum puikiausius Chou-kung[92] talentus ir gabumus, bet jeigu būsi išpuikęs ir godus, visa kita tavyje nebeteks savo vertės".

VIII,12. Konfucijus kalbėjo: „Retai sutiksi tokį, kuris, trejetą metų pasimokęs, nenorėtų iš to pragyventi".

VIII,13. Konfucijus kalbėjo: „Atsidavęs mokykis Teisingo kelio, būk ištikimas jam ligi mirties.

Nevažiuok į kraštą, kuris yra pavojuje.

Nepasilik valstybėje, kur prasidėjo sumaištis.

Kai Padangėje įsivyrauja tvarka, būk visų matomas, kai jos nėra — laikykis nuošaliai.

Kai valstybė eina Teisingu keliu, kai vyrauja tvarka, gėda būti menkysta ir skurdžium.

Tačiau kai valstybė neina Teisingu keliu, tada gėda būti turtingam, gėda būt žymiam".

VIII,14. Konfucijus kalbėjo: „Nesibrauk į į kito pareigas, jeigu jos ne tau paskirtos"[93].

VIII,15. Konfucijus kalbėjo: „Kai rūmų muzikos vadovas Chih pradėjo eiti savo pareigas, Kuan yu giesmės pabaiga suskambėjo visa jėga".

VIII,16. Konfucijus kalbėjo: „Kas rodo pasiryžimą, bet yra praradęs tiesumą,

kas, būdamas neišmanėlis, niekuo nesidomi,

kas pats nieko nežino, bet ir kitais nepasitiki — tokio aš nebesuprantu".

VIII,17. Konfucijus kalbėjo: „Mokykitės, tarsi bijotumėt, kad nieko neįgysit, tarytum būgštautumėt, jog prarasit žinias".

VIII,18. Konfucijus kalbėjo: „Kokie didingi ir kilnūs buvo (senieji imperatoriai) Shun ir Yu![94]

Jie valdė Padangę, negalvodami apie save, netrokšo valdžios ir nebuvo savanaudžiai".

VIII,19. Konfucijus kalbėjo: „Koks Yao buvo didis ir kilnus valdovas!"

Didis yra tik Dangus, jam prilygsta tik Yao.

Kokia neaprėpiama didybė — žmonės neįstengė surasti jam vardo.

Kokie kilnūs jo darbai, kokia nuostabi buvo jo tvarka".

VIII,20. (Senasis imperatorius) Shun turėjo penkis valdininkus, ir Padangėje buvo tvarka.

Valdovas Wu[95] tarė: „Aš turiu daugiau kaip dešimt sumanių valdininkų".

Konfucijus pasakė: „Vadinasi, sunku rasti gabių žmonių. Argi ne taip?

Kai gyveno (imperatoriai) Yao ir Shun, atsiskleisdavo gabumai, klestėjo talentai.

O tarp tų dešimties valdovo Wu valdininkų buvo viena moteris [96]. Taigi buvo tik devyni sumanūs vyrai.

Venas, Chou [97] valdovas, turėdamas beveik du trečdalius imperijos, ištikimai tarnavo Yin dinastijai.

Chou dorybė — tai tikrasis dorovingumas".

VIII,21. Konfucijus kalbėjo: „(Senajam imperatoriui) Yu aš negaliu nieko prikišti. Jis saikingai valgė ir gėrė, tačiau dvasioms atnašaudavo gausias aukas.

Jo drabužiai buvo paprasti, tačiau aukojimo apdaras — prabangus. Jis gyveno kukliame name, nes visas jėgas skyrė visuotinei gerovei [98].

Yu aš tikrai nieko negaliu prikišti".

IX,1. Nauda, likimas, artimo meilė — apie tai Mokytojas retokai kalbėdavo [99].

XI,2. Žmogus iš Ta-hsiang tarė: „Mokytojas Kung yra tikrai žymus žmogus! Jis daug žino, bet, deja, nepasižymi dideliu talentu, kuris jį būtų plačiai išgarsinęs".

Tai išgirdęs, Konfucijus mokiniams pasakė: „Bet ką gi man veikti? Negi pradėti vežėjauti ar šaudyti iš lanko? Ko gero, teks mokytis vežėjauti" [100].

IX,3. Konfucijus kalbėjo: „Per ritualines apeigas reikia nešioti drobinę kepurę. Dabar ji siuvama iš juodo šilko. Šitaip yra taupiau — čia aš irgi darau kaip visi.

Pagal ritualą valdovas turi būti pasveikintas nusilenkimu dar apačioje, prie laiptų į protėvių salę. Dabar jis pasveikinamas, kai jau būna užkopęs į salę. Tai įžūlu. Nors mano elgesys atrodytų ne toks kaip visų, aš tvirtai laikausi senų papročių".

IX,4. Mokytojas buvo išsivadavęs nuo keturių dalykų: išankstinio nusistatymo, visažinystės, kuri neleidžia abejoti, užsispyrimo ir savanaudiškumo.

IX,5. Kai K'uang [101] Mokytojo gyvybei iškilo pavojus, jis tarė:

„Negi po valdovo Wen [102] mirties nebeliko papročių ir tvarkos?

Jei Dangus būtų norėjęs juos pražudyti, nebūtų man jų patikėjęs. Tačiau Dangus taip nenorėjo, tad ką man gali padaryti K'uang žmonės?" [103]

IX,6. Pirmasis ministras Tzu-kung paklausė: „Jūsų Mokytojas toks išmintingas ir tobulas! Iš kur jame tiek gabumų ir talentų?"

Tzu-kung atsakė: „Tai Dangus padarė jį išmintingą ir tobulą, todėl jis ir turi įvairiausių gabumų".

Tai išgirdęs, Mokytojas pasakė: „Argi pirmasis ministras mane pažįsta? Aš turėjau sunkią jaunystę. Todėl privalėjau išmokti daug paprastų dalykų, kuriais neverta žavėtis. Ar būtina kilniam žmogui daug žinoti? Juk ne tai svarbiausia".

IX,7. (Mokinys) Lao [104] kalbėjo: „Mokytojas yra pasakęs: *Aš nebuvau išbandytas valstybės tarnyboj, todėl paskyriau save kitiems dalykams*" [105].

IX,8. Konfucijus kalbėjo: „Argi aš daug žinau. Tikrai ne. Kai žemdirbys manęs ko nors paklausia, aš pasijuntu neišmanėliu. Tačiau pagvildenęs tą jo klausimą atsakau taip, kaip man atrodo".

IX,9. Konfucijus kalbėjo: „Nebeatskrenda feniksas [106], upė nebeatsiunčia jokių ženklų [107].

Bijau — išmušė ir mano valanda" [108].

IX,10. Kai Mokytojas pamatydavo žmogų, apsirengusį gedulo drabužiais ar iškilmių apdaru, arba neregį, visada atsistodavo, net jei-

gu tas būdavo jaunesnis. Sutikęs kelyje, visada būdavo pagarbus ir mandagus.

IX,11. Yen Hui, atsidusęs iš nuostabos, kalbėjo: „Kuo įdėmiau žiūriu, tuo jis darosi aukštesnis. Kuo labiau įsiklausau, tuo jis slėpingesnis. Matau jį priešais save, bet ūmai jis atsiduria man už nugaros. Jo mokymas yra sunkiai suvokiamas, tačiau Mokytojas sugeba patraukti žmones savo keliu, veda juos žingsnis po žingsnio.

Šviesdamas jis praplečia mano žinias; remdamasis apeigų ir padorumo nuostatomis, moko mane lavinti savo elgesį.

Net ir norėdamas aš negalėčiau nesigilinti į jo mokymą.

Kai įtempiu visas savo jėgas, atrodo, kad viską aiškiai suprantu. Tačiau kaip besistengiu, pasiekti jo negaliu".

IX,12. Kai Mokytojas sunkiai susirgo, Tzu-lu norėjo, kad mokiniai dirbtų kaip tarnai ir valdininkai, kad rūpintųsi, kaip šie, visom šermenim ir laidotuvėm, šitaip suteikdami joms prabangos įspūdį.

Ligai praėjus, Mokytojas pradėjo sveikti ir tarė: „Tzu-lu jau seniai kažką rezga.

Kai neturi nei valdininkų, nei ministrų, bet elgiesi taip lyg jų turėtum — ką norime šitaip apgauti? Negi Dangų?

Kodėl aš turėčiau numirti ant tarnų rankų? Argi man nebūtų maloniau numirti ant mano mokinių rankų?

Net jeigu mano laidotuvės būtų nedidelės, argi tai reikštų, kad pasimiriau gatvėje?"

IX,13. Tzu-kong kalbėjo: „Stai aš turiu nuostabų brangakmenį. Ar man pasidėt jį į dėžutę ir saugot? Ar suradus pirklį brangiai parduot?"

Konfucijus atsakė: „Parduok! Parduok! Tik pirklio aš dar palaukčiau" [109].

IX,14. Mokytojas norėjo apsigyventi pas laukinius. Kažkuris pasakė: „Argi tai įmanoma? Juk jie neišauklėti".

Konfucijus atsakė: „Jeigu ten gyvena kilnus žmogus, kas gali su juo neišauklėtai elgtis?"

IX,15. Konfucijus kalbėjo: „Kai iš Wei valstybės grįžau į Lu [110], muzika jau buvo pertvarkyta — himnai ir giesmės vėl atsidūrė deramoje vietoje" [111].

IX,16. Konfucijus kalbėjo: „Valstybėje reikia tarnauti valdovui, o šeimoje — tėvui ir vyresniam broliui!

Deramai rūpintis mirusiais, per laidotuves ir gedulą atlikti visas pareigas!

Nesileisti, kad vynas apkvaitintų!

O man ar tai pavyksta?"

IX,17. Stovėdamas prie upės Mokytojas kalbėjo: „Viskas nuplaukia kaip šitas vanduo.

Nesustabdysi nei dienos, nei nakties, nesustabdysi bėgančio laiko".

IX,18. Konfucijus kalbėjo: „Aš dar nesutikau tokio, kuris vidines vertybes mylėtų taip, kaip išorinį grožį" [112].

XI,19. Konfucijus kalbėjo: „Mokymasis — tarytum kalvos pylimas. Jeigu aš sustoju, kai kalvos viršūnei tetrūksta vienos pintinės žemių, tas sustojimas priklauso nuo manęs. Arba, jei-

gu aš tik pradedu ir tesu išpylęs vieną pintinę žemių, tačiau stengiuosi kopti aukštyn, tai tas kopimas priklauso nuo manęs"[113].

IX,20. Apie Yen Hui Konfucijus kalbėjo: „Kai su juo šnekėdavai, jis atidžiai klausydavo. Niekada neatrodė pavargęs ar išsiblaškęs".

IX,21. Apie Yen Hui Mokytojas kalbėjo: „Gaila, kad jis jau miręs. Mačiau, kaip jis veržės į priekį. Neregėjau, kad ką nors pasiekęs sustotų".

IX,22. Konfucijus kalbėjo: „Daug kas sudygsta, užauga, bet nepražysta.

Daug kas žydi, bet neduoda vaisių".

IX,23. Konfucijus kalbėjo: „Jaunesnį žmogų reikia gerbti, nes ateity jis gali mus pralenkti.

Tačiau nereikia gerbti tokio, kuris sulaukęs keturiasdešimties ar penkiasdešimties vis dar nėra žinomas".

IX,24. Konfucijus kalbėjo: „Kas gali nepritarti rimtiems pamokymams? Tačiau šito per maža. Daug svarbiau — pakeisti savo elgesį ir ištaisyti klaidas.

Kas nesidžiaugia maloniais žodžiais? Tačiau svarbu suprasti tikrąją jų prasmę.

Kas džiaugiasi gražiais žodžiais, bet nesuvokia jų prasmės, kas pritaria pamokymams, bet nekeičia savo elgesio — su tokiu žmogum aš nesusidedu".

IX,25. Konfucijus kalbėjo: „Visada būk atsidavęs, ištikimas ir nuoširdus.

Nedraugauk su tais, kurie tavęs neverti.

Nebijok ištaisyti savo klaidų".

IX,26. Konfucijus kalbėjo: „Iš kariuomenės

galima atimti jos vadą, o iš žmogaus jo valios neatimsi".

IX,27. Konfucijus kalbėjo: „Tzu-lu nesigėdija atsistoti šalia žmogaus su brangiais kailiniais, nors pats vilki prastais, nudėvėtais drabužiais.

„Poezijos knygoje" sakoma: *Jei nesi pavydus ir gobšus, ar gali būti kam nors neteisingas?*

Nuo to karto Tzu-lu ėmė dažnai kartoti šiuos žodžius.

Tada Mokytojas pasakė: „Argi nuo jų galima pasidaryti geru ir doru?"

IX,28. Konfucijus kalbėjo: „Tik šalčiams užėjus tepastebi, kad pušis ir kiparisas — žali".

IX,29. Konfucijus kalbėjo: „Išmintinčius neabejoja. Doras žmogus pasitiki. Drąsus nejaučia baimės".

IX,30. Konfucijus kalbėjo: „Kas gali mokytis kartu, tas nebūtinai kartu suras Teisingą kelią.

Jei kelionės draugai vadovaujasi tomis pačiomis nuostatomis, jie neprivalo griežtai jų laikytis.

Vienodas požiūris nereiškia, kad konkrečiu atveju ir konkrečiomis aplinkybėmis būtina vienodai elgtis".

IX,31. Senoje dainoje sakoma:

Štai regiu — jau vysta žiedai.
Kaip galėčiau užmiršti tave!
Bet tu esi taip toli.

Konfucijus pasakė: „Tai nenuoširdus prisiminimas, netikras ilgesys. Juk ilgesys nepaiso nuotolio".

X,1. Savo gimtajame kaime Konfucijus būdavo ypač mandagus ir drovus, net žodį bijodavo ištarti.

Rūmuose ir puošnioj senolių šventykloj būdavo kur kas iškalbingesnis, bet apgalvotai parinkdavo žodžius.

X,2. Rūmų priėmimuose Konfucijus kalbėdavo su žemesniais pareigūnais nesivaržydamas.

Kalbėdamas su aukštais pareigūnais būdavo ypač mandagus.

Valdovo akivaizdoje rodė deramą orumą ir pagarbą.

X,3. Kai valdovas liepdavo Konfucijui priimti kokį nors valstybės svečią, Konfucijaus veidas tarsi pasikeisdavo, jis surimtėdavo, ir eigastis pasidarydavo iškilmingesnė.

Nusilenkdavo šalimais stovintiems, sudėjęs rankas sveikindavosi su visais į kairę ir į dešinę.

Stengdavosi, kad gražiai gulėtų jo drabužis.

Eidavo tarsi plaukdamas oru, skriejo kaip paukštis išskėstais sparnais.

Kai svečias atsisveikindavo, Konfucijus pranešdavo: „Svečias jau nebeatsigrįžta".

X,4. Žengdamas pro rūmų vartus, jis pasi-

lenkdavo, tarsi bijodamas, kad vartai bus per žemi.

Tarpuvartėj nesustodavo ir niekada neužmindavo slenksčio. Kai eidavo pro valdovo sostą, visas tarsi pasikeisdavo. Veidas surimtėdavo, eigastis pasidarydavo iškilmingesnė, o balsas — tylesnis, net žodį bijodavo be reikalo ištarti.

Lipdamas laiptais į priėmimų salę, rūpestingai pasikeldavo drabužius. Žengdavo pagarbiai palinkęs, tarytum kvapą gniauždamas. Kai iš priėmimų salės leisdavosi žemyn, veidas jau būdavo atsipalaidavęs. Konfucijus atrodydavo linksmas ir patenkintas. Greitu žingsniu skubėdavo tolyn. Jo figūra tarytum plaukė oru, skriejo kaip paukštis išskėstais sparnais.

Grįždavo namo labai orus.

X,5. Kai Konfucijus keliaudavo kaip valdovo pasiuntinys, jis nešdavo jo skeptrą. Būdavo toks pagarbus ir nuolankus, jog atrodė, kad vos nulaiko skeptrą.

Laikydavo jį tokiame aukštyje, kokiame nusilenkiant atsiduria sudėtos rankos, bet ne žemiau negu rankos, kai perduodama dovana.

Jo veidas būdavo pagarbus, o žingsniai — ritmingi ir neskubūs.

Džiaugsminga veido išraiška jis perduodavo atvežtas dovanas. Jeigu kas jam suteikdavo audienciją, būdavo linksmas ir patenkintas.

X,6. Šis kilnusis žmogus nedėvėdavo ryškių, akį rėžiančių drabužių. Net paprasti, naminiai drabužiai nebūdavo skaisčiai raudoni ar

purpuriniai. Šiltu metų laiku dėvėdavo plonos ar storesnės drobės apsiaustą be pamušalo.

Juodus avikailius užsivilkdavo ant juodų drabužių, stirnenų kailinius — ant baltų, o lapių — ant geltonų.

Namuose vilkėdavo ilgais kailiniais, kurių dešinė rankovė būdavo šiek tiek trumpesnė. Miegodamas apsiklodavo pusantro kūno ilgio antklode.

Sėdėdavo ant lapių ar barsukų kailių.

Nešiodavo paprastus papuošalus, išskyrus gedėjimo laiką. Kasdieniniams drabužiams sunaudodavo mažiau medžiagos negu iškilmių apdarui [115], kuris būdavo platesnis.

Eidamas pareikšti užuojautos, nevilkėdavo juodais ėrenų kailiniais ir neužsidėdavo juodos kepurės.

Kiekvieno mėnesio pirmąją dieną apsirengdavo šventiniais drabužiais ir eidavo į rūmus atlikti savo patarnavimų.

X,7. Pasninkaudamas jis net savo išore būdavo švarus — vilkėdavo švariais drobiniais drabužiais.

Nevalgydavo įprasto maisto.

Negulėdavo su savo žmona [116].

X,8. Jis nepeikdavo susmulkintų ryžių ir kapotos mėsos. Vengdavo neskanių, prarūgusių ar apipelijusių ryžių, sugedusios žuvies ar senos mėsos. Jei patiekalas atrodydavo įtartinai, skleisdavo blogą kvapą ar būdavo neišviręs, jis jo nevalgydavo. Valgydavo tik tai, ką jam teikdavo metų laikai. Jei gyvuliai būdavo ne-

tinkamai paskersti ir išdarinėti, jų mėsos jis nevalgydavo. Jei valgis būdavo patiektas su netinkamu padažu, taip pat nevalgydavo. Valgydamas mėsą, įsidėdavo jos ne daugiau negu ryžių, kurie būdavo sykiu patiekiami. Gerdamas vyną nesilaikydavo griežtesnio saiko, tačiau neleisdavo, kad vynas apsuktų galvą. Nemėgo turguje pirkto vyno ir džiovintos mėsos. Valgydamas visada turėdavo imbiero, bet jį vartodavo saikingai.

X,9. Jis per naktį nelaikydavo mėsos, kurią gaudavo po Didžiosios Aukojimo ceremonijos valdovo rūmuose. Kitų aukojimų mėsą laikydavo ne ilgiau kaip tris dienas [117]. Daugiau kaip tris dienas gulėjusi mėsa būdavo nevalgoma.

X,10. Valgydamas jis nekalbėdavo. Atsigulęs — taip pat.

X,11. Jei jis valgydavo grynus ryžius ir daržovių sriubą, truputį šio maisto skirdavo aukai. Tai buvo tarytum simbolinis pasninkas.

X,12. Jis nesėsdavo ant demblio, jei šis būdavo nelygus ir netiesiai padėtas.

X,13. Jei jis valgydavo su kaimynais, laukdavo tol, kol pirmieji nuo stalo pakils seniai. Tik tada pats išeidavo.

X,14. Kai susirinkdavo kaimynai išvaryti piktųjų dvasių ir demonų, jis išeidavo šventiniais drabužiais ant rytinių savo namo laiptų jų pasveikinti.

X,15. Jei norėdavo per pasiuntinį perduoti savo linkėjimus, jis palydėdavo jį ir du kartus nusilenkdavo jam.

X,16. Kai Chi K'ang-tzu atsiuntė Konfucijui vaistų, šis nusilenkęs paėmė juos ir pasakė: „Aš gerai nežinau, nuo ko šitie vaistai. Todėl jų neragausiu".

X,17. Kartą, kai Konfucijus buvo rūmuose, sudegė jo arklidės. Grįžęs namo jis paklausė: „Ar žmonės nenukentėjo?" Apie arklius jis net neužsiminė.

X,18. Kai valdovas atsiųsdavo jam pusiau pagamintą valgį, šis paragaudavo jo pasitiesęs demblį. Kai perduodavo žalios mėsos, išvirdavo ją ir paaukodavo protėviams. Jei valdovas atsiųsdavo gyvulį, Konfucijus pasilikdavo jį ir pašerdavo [118].

Pakviestas pas valdovą pietauti, kruopščiai laikydavosi padorumo ir etiketo.

X,19. Kai valdovas aplankė sergantį Konfuciją, jis gulėjo galva į Rytus [119]. Ant jo kūno buvo padėti iškilmių drabužiai ir diržas.

X,20. Kai valdovas Konfucijų kviesdavo į rūmus, šis nelaukdavo, kol bus pakinkyti arkliai, ir išeidavo pėsčias.

X,21. Įžengęs į didžiąją protėvių šventyklą, jis klausinėdavo apie kiekvieną smulkmeną — apie viską, kas susiję su ritualu ir ceremonija [120].

X,22. Kai numirė jo draugas, neturėjęs jokių artimųjų, Konfucijus pasakė: „Aš jį palaidosiu".

X,23. Jis nenusilenkdavo draugams už dovanas, nors tai būtų arklys su vežimu. Nusilenkdavo tik gavęs aukojimo mėsos.

X,24. Lovoje jis negulėdavo sustingęs kaip lavonas. Namuose nebūdavo oficialus, ne taip, kaip sutikdamas svečią ar pats būdamas svečiuose.

X,25. Jei ką nors sutikdavo gedulo drabužiais, elgdavosi oriai ir iškilmingai, nors tas žmogus būtų geras pažįstamas. Sutikęs neregį ar žmogų su kepure, kokios būdavo nešiojamos rūmuose, jis elgdavosi ypač mandagiai, nors kelis kartus per dieną būtų jį matęs.

Jei važiuodamas pastebėdavo žmogų gedulo drabužiais, pasilenkdavo į priekį iki pat skersinio — šitaip parodydavo savo užuojautą.

Taip pat elgdavosi, jei sėdėdamas vežime pamatydavo valstybės antspaudo nešėją.

Per iškilmingus pietus pasikeisdavo jo veido išraiška, jis atsistodavo [121].

Jo veidas persimainydavo staiga sugriaudėjus ar pakilus smarkiam vėjui [122].

X,26. Prieš lipdamas į vežimą, jis atsistodavo tiesiai laikydamas vadeles. Tik po to įlipdavo.

Stovėdamas vežime nesigręžiodavo, kalbėdavo lėtai ir nerodydavo pirštais.

X,27. Konfucijus išėjo pasivaikščioti. Pamatė būrį laukinių paukščių. Šie pakilo, apskrido ratą ir vėl nutūpė. Tada Mokytojas pasakė:

„Antai fazanų patelės pakalnėj, prie tilto,— jų dabar metas, jų dabar metas" [123].

Tzu-lu pliaukštelėjo delnais; paukščiai suplasnojo sparnais ir pakilę nuskrido.

XI SKYRIUS

XI,1. Konfucijus kalbėjo: „Kas pirmiau susipažįsta su ritualais, elgesio normomis, muzika, o po to pasidaro valdininku, tas yra tikras žmogus. Kas pirmiau įgyja tarnybą, o po to pradeda mokytis, tas jos neteks. Aš pritariu tam, kuris mokosi iš anksto".

XI,2. Konfucijus kalbėjo: „Iš tų, kurie keliavo su manim į Ch'en ir Ts'ai, čia nebėra nė vieno" [124].

XI,3. Konfucijaus mokiniai buvo gabūs ir talentingi įvairiose srityse. Dorumu ypač pasižymėjo Yen Hui, Min Tzu-ch'ien, Jan Po-niu ir Chung-kung.

Tsai Wo ir Tzu-kung buvo labai iškalbingi.

Apie valstybės valdymą nusimanė Jan Ch'iu ir Tzu-lu.

Senuosius raštus ypač gerai žinojo Tzu-yu ir Tzu-hsia.

XI,4. Konfucijus kalbėjo: „Ką tik aš pasakau, Yen Hui nedvejodamas pritaria. Čia jis man nepadeda".

XI,5. Konfucijus kalbėjo: „Min Tzu-ch'ien yra padorus, garbingas ir paklusnus žmogus. Kiti kalba apie jį taip pat, kaip jo tėvai ir broliai".

XI,6. Dėmę gali nušlifuoti nuo balto nefrito. O negražių žodžių — nebeištrinsi. Šias eilutes iš „Poezijos knygos" dažnai kartodavo mokinys Nan Jung. Konfucijus išleido už jo savo vyresniojo brolio dukterį [125].

XI,7. Chi K'ang-tzu paklausė Konfucijaus, kuris iš jo mokinių stropiausias.

Konfucijus atsakė: „Yen Hui mėgo mokytis. Bet jis, deja, anksti mirė. Tokio kaip Yen Hui šiandien nebėra".

XI,8. Kai Yen Hui numirė, jo tėvas Yen Lu, prašė Konfucijų parduoti savo vežimą ir už jį nupirkti Yen Hui sunkų ir puošnų karstą. Tačiau Konfucijus atsakė:

„Kiekvienam labiausiai rūpi savo sūnus, ar jis būtų gabus ar negabus.

Kai mirė mano sūnus Li, jo karstas buvo paprastas ir nepuošnus [126]. Aš negaliu parduoti savo vežimo dėl išlaigingų laidotuvių ir vaikščioti pėsčias. Aš negaliu likti be vežimo, nes einu paskui aukštus pareigūnus" [127].

XI,9. Kai Yen Hui numirė, Konfucijus kalbėjo: „O, kokia netektis! Ir Dangus prieš mane! Ir Dangus prieš mane!"

XI,10. Kai Yen Hui numirė, Konfucijus sielvartaudamas pravirko. Mokiniai kalbėjo jam: „Jūs per daug jo liūdite".

Tačiau Mokytojas atsakė: „Negi per daug? Ką aš turėčiau labiau apraudoti, jei ne Yen Hui?"

XI,11. Kai Yen Hui numirė, Konfucijaus mokiniai norėjo prabangiai jį palaidoti. Konfuci-

jus jiems prieštaravo, bet mokiniai jo vis tiek nepaklausė.

Tada Mokytojas pasakė: „Yen Hui, tu laikei mane savo tėvu, o aš negalėjau su tavim pasielgti taip, kaip su savo sūnum. Dėl to kalti mano mokiniai".

XI,12. Tzu-lu paklausė, kaip reikėtų tarnauti dvasioms. Konfucijus atsakė: „Kas nemoka tarnauti žmonėms, kaip toks gali tarnauti dvasioms?"

Tada Tzu-lu paklausė apie mirtį. Mokytojas atsakė: „Kas nepažįsta gyvenimo, kaip toks gali suvokti mirtį?"

XI,13. Min Tzu-ch'ien mandagiai ir tvarkingai stovėjo šalia Konfucijaus; Tzu-lu laikysena buvo drąsi ir ryžtinga, Jan Ch'iu ir Tzu-kung žvilgsnis buvo atviras ir laisvas.

Mokytojas pasidžiaugė jais, tačiau pasakė: „Kas yra toks kaip Tzu-lu, tam geruoju nesibaigs".

XI,14. Lu valstybėje turėjo būti pastatyta nauja iždinė [128]. Min Tzu-ch'ien paklausė:

„Kas būtų, jeigu ją pastatytų tokios formos kaip senoji? Negi iždinę būtina kitaip statyti?

Konfucijus ta proga pastebėjo:

„Šis žmogus paprastai nepraveria burnos. Bet kai kalba, niekada neprašauna pro šalį".

XI,15. Konfucijus paklausė: „Ko siekia Tzu-lu netikusiai grodamas liutnia prie mano durų?" [129]

Po tokio priekaišto mokiniai ėmė Tzu-lu negerbti. Tačiau Mokytojas pasakė: „Jis daug ko išmokęs, bet dar nėra pakankamai įsigilinęs".

XI,16. Tzu-kung Mokytojo paklausė, katras pranašesnis — Tzu-chang ar Tzu-hsia?

Konfucijus atsakė: „Tzu-chang jau peržengė saiko ribą, o Tzu-hsia jos dar nepasiekė".

Tzu-kung vėl paklausė: „Vadinasi, Tzu-chang yra pranašesnis?"

Mokytojas atsakė: „Per daug yra taip pat blogai, kaip per mažai".

XI,17. Didikų Chi šeimos vyresnysis buvo turtingesnis už pačius artimiausius imperatoriaus didikus. Jan Ch'iu [130] rinko jam mokesčius ir didino jo turtą.

Konfucijus pasakė: „Tas Jan Ch'iu — jau ne su mumis. Jūs, mokiniai, galit mušti būgnus ir užpulti jį".

XI,18. Konfucijus kalbėjo: „Tzu-kao — kvailys, Tseng Shen — neišauklėtas. Tzu-chang — ūmus, jis daro šališkus sprendimus, o Tzu-lu — šiurkštus ir nemandagus".

XI,19. Konfucijus kalbėjo: „Vertinant Yen Hui žinias ir dorą, jis būtų beveik tobulas, bet jį dažnai ištinka bėdos.

O Tzu-kung priešingai — nėra pažinęs Dangaus valios [131], bet jo turtai didėja, jis niekada neprašauna pro šalį".

XI,20. Tzu-chang paklausė Konfucijaus, kokiu keliu turėtų eiti geras ir doras žmogus.

Mokytojas atsakė: „Kas neina kitų pėdom, tas nepasiekia tikslo".

XI,21. Konfucijus kalbėjo: „Kai apie žmogų sakoma: jis visada doras ir nuoširdus, mes turėtume savęs paklausti, ar jis tikrai yra toks kilnus, ar tik sukelia padoraus žmogaus įspūdį".

XI,22. Tzu-lu Konfucijaus paklausė, ar jis privalo tuoj pat vykdyti tai, ką yra išgirdęs iš Mokytojo apie teisingo ir doro elgesio pagrindus.

Konfucijus atsakė: „Tu dar turi tėvus ir brolius. Kaip tu gali tuoj pat vykdyti tai, ką aš sakau?"

Jan Ch'iu Konfucijaus paklausė, ar jis privalo tuoj pat vykdyti tai, ką yra išgirdęs iš Mokytojo apie teisingo ir doro elgesio pagrindus.

Konfucijus atsakė: „Daryk taip, kaip aš sakiau". Kung-tzu Hua [132] nustebęs pareiškė, kad Mokytojas, paklaustas, ar būtina tuoj pat vykdyti tai, ką jis yra kalbėjęs apie teisingo ir doro elgesio pagrindus, atsakė labai skirtingai. „Aš nesuprantu!" — sušuko jis. „Prašyčiau paaiškinti".

Mokytojas atsakė: „Jan Ch'iu yra toks žmogus, kuris ryžtasi veikti dvejodamas. Todėl aš jį padrąsinu. Tzu-lu — pramuštgalvis. Todėl aš jį prilaikau".

XI,23. K'uang Konfucijus buvo užpultas, jo gyvybei grėsė pavojus [133]. Yen Hui buvo atsilikęs pusiaukelėj.

Kai pasivijo Mokytoją, šis tarė jam: „Aš jau maniau, kad tu miręs".

Yen Hui atsakė: „Kaip aš galėčiau mirti, kai jūs, Mokytojau, gyvas?"

XI,24. Chi Tzu-jan (iš galingos didikų Chi šeimos) paklausė, ar galima Tzu-lu ir Jan Ch'iu vadinti žymiais valstybės vyrais.

Konfucijus atsakė: „Aš maniau, kad jūs paklausit apie nepaprastus žmones, o jus tedomina šiedu. Kas yra nusipelnęs žymaus valstybės vyro vardo, tas tarnauja valdovui nenukrypdamas nuo Teisingo kelio. Tačiau jeigu pajunta, kad šitaip elgtis nebeįstengia, pasitraukia.

Apie Tzu-lu ir Jan Ch'iu aš galiu pasakyti tik tiek, kad jie yra tarnai".

„Vadinasi, jie klusniai vykdo tai, kas jiems pavesta?" — vėl paklausė Chi Tzu-jan.

Konfucijus atsakė: „Jeigu jiems būtų liepta nužudyti savo tėvą ar valdovą, šito jie vis dėlto nepadarytų".

XI,25. (Mokinys) Tzu-kao tapo Pi valdytoju Tzu-lu (kito mokinio) dėka.

Konfucijus pasakė: „Tu gadini svetimų žmonių sūnų". Tzu-lu ėmė teisintis: „Jis ten valdys kraštą ir žmones. Ar būtina skaityti knygas, kad ko nors išmoktum?"

Tačiau Mokytojas atsakė: „Tokie gražbyliai kaip tu savo išsisukinėjimais man kelia pasibjaurėjimą".

XI,26. (Mokiniai) Tzu-lu, Tseng Hsi, Jan Ch'iu ir Kung-hsi Hua (Tzu-hua) sėdėjo aplink Mokytoją. Konfucijus tarė jiems: „Pamirškite, kad aš už jus vyresnis. Jūs kalbate, kad liksite nepripažinti. Tarkime, jūs esate pripažinti ir gaunate valstybinę tarnybą, ką jūs tada darote?"

Tzu-lu nedelsdamas atsakė: „Įsivaizduokime nedidelę valstybę su tūkstančiu karo vežimų, supamą didelių ir galingų valstybių. Išorėje jai

gresia svetimos kariuomenės, o viduje siaučia badas. Jeigu aš valdyčiau tokią valstybėlę, tai po trejų metų žmonės vėl atgautų pasitikėjimą ir žinotų, kaip toliau tvarkytis".

Konfucijus šyptelėjo. Po to kreipėsi į Jan Ch'iu: „O kaip tu darytum?"

Jan Ch'iu atsakė: „Jei man tektų valdyti sritį, kurios visos keturios sienos turėtų po šešiasdešimt ar septyniasdešimt li[134], ar bent — po penkiasdešimt, šešiasdešimt li, praėjus trejiems metams žmonės pradėtų gerai gyventi. Apeigos, elgesio normos ir muzika turėtų palaukti labiau išmanančio negu aš".

Tada Konfucijus kreipėsi į Kung-hsi Hua: „O ką tu pasakytum?"

Kung-hsi Hua atsakė: „Aš norėčiau šventiškai apsirengti ir patarnauti protėvių šventykloje arba per pasiuntinių priėmimus. Nesakau, kad tai jau moku, bet norėčiau šito išmokti".

Galiausiai Mokytojas paklausė ir Tseng Hsi. Šis pamažu liovėsi groti liutnia. Kai jos garsai nutilo, jis padėjo instrumentą į šalį. Tada atsistojo ir pasakė: „Mano norai truputį skiriasi nuo anų trijų".

„Kas gi čia bloga?" — pastebėjo Konfucijus. „Kiekvienas laisvai išsako tai, ko nori".

Tseng Hsi kalbėjo: „Aš norėčiau vėlyvą pavasarį, kai jau metas nešioti lengvesnius drabužius, pasimaudyti su vaikinais upėje, pajusti vėsų vėjo dvelkimą ir dainuodamas grįžti namo".

Konfucijus atsiduso ir tarė: „Aš pritariu

Tseng Hsi". Kai anie trys išėjo, Tseng Hsi dar pasiliko. Jis norėjo sužinoti Mokytojo nuomonę apie anų trijų norus. „Kiekvienas iš jų pasakė, ko norėtų",— tarė Konfucijus.

„Bet kodėl jūs šyptelėjot, kai baigė kalbėti Tzu-lu?" — paklausė Tseng Hsi.

Konfucijus atsakė: „Norint valdyti valstybę, reikia išmanyti valdymo ir mandagumo ritualą. Jo žodžiai buvo nekuklūs, todėl ir šyptelėjau".

„Bet juk ir Jan Ch'iu kalbėjo apie valstybės valdymą?" — dar paklausė Tseng Hsi.

„Kalbėjo",— pritarė Mokytojas. „Bet kur tu matei, kad sritis, turinti nuo šešiasdešimt iki septyniasdešimt arba nuo penkiasdešimt iki šešiasdešimt li ilgio sienas, nesivadintų valstybe?"

„O Kung-hsi Hua, argi jis nekalbėjo apie valstybę?"

Mokytojas atsakė: „Kur tu rasi puošnią protėvių šventyklą ir pasiuntinių priėmimus, jei ne valstybėj? Kung-hsi Hua gerai nusimano apie apeigas, papročius ir iškilmes. Jeigu jis tenori patarnauti, kas tada turėtų būti tas aukštas pareigūnas?"

XII,1. Yen Hui norėjo sužinoti, kas yra doras elgesys[135]. Konfucijus pasakė: „Nugalėti patį save, įveikti savo norus ir troškimus, vadovautis padorumu, mandagumu ir gerais papročiais — tai ir yra doras elgesys. Kas bent vieną dieną taip elgsis, tą visi girs dėl gero jo elgesio. Teisingas elgesys priklauso nuo mūsų pačių. Negi čia reikia pasikliauti kitais?

Yen Hui paprašė tai paaiškinti. Konfucijus pasakė: „Nežiūrėk, nesiklausyk, nekalbėk ir nedaryk to, kas prieštarauja papročiams".

Tada Yen Hui tarė: „Nors esu nelabai paslankus, bet stengsiuosi elgtis taip, kaip Jūs sakot".

XII,2. Jan Ch'iu norėjo sužinoti, kas yra doras elgesys. Konfucijus pasakė jam: „Sutik žmones mandagiai, lyg priimdamas brangų svečią.

Elkis su jais pagarbiai, tarsi atnašaudamas didelę auką.

Nedaryk kitiems to, ko pats nenorėtum sulaukti.

Tada nei valstybėj, nei tavo šeimoj nebus vaidų".

Jan Ch'iu tarė: „Nors esu nelabai paslan-

kus, bet stengsiuosi elgtis taip, kaip Jūs sakot".

XII,3. Ssuma Niu [136] paklausė, kas yra doras elgesys. Konfucijus atsakė: „Kas dorai elgiasi, tas apgalvodamas parenka savo žodžius".

„Vadinasi, apgalvota kalba yra doras elgesys?" — vėl paklausė Ssuma Niu. Mokytojas atsakė klausimu: „Ar galima neapgalvotai kalbėti apie tai, ką taip sunku padaryti?"

XII,4. Ssuma Niu paklausė, kuo pasižymi kilnus žmogus.

„Kilnus žmogus nejaučia nerimo ir baimės",— atsakė Mokytojas. Ssuma Niu dar kartą paklausė: „Ar kilniu žmogum vadinamas toks, kuris nejaučia nerimo ir baimės?"

Mokytojas atsakė klausimu: „Jei žmogus, patikrinęs save, neranda nieko bloga, kodėl turėtų gyventi su baime ir nerimu?"

XII,5. Ssuma Niu liūdnai kalbėjo: „Visi turi brolių, tik aš — ne".

Tzu-hsia paprieštaravo: „Aš girdėjau, kad gyvenimas ir mirtis priklauso nuo likimo, o turtas ir garbė — nuo Dangaus valios.

Jei kilnus žmogus sąžiningai ir nepriekaištingai atlieka savo pareigą, jei kitus žmones sutinka pagarbiai ir mandagiai, pagal nusistovėjusias bendrabūvio taisykles, tai visi žmonės Tarp keturių jūrų [137] jam yra broliai. Kaip jis gali sielotis, kad neturi brolio?"

XII,6. Tzu-chang paklausė: „Ką reiškia pasakymas *Tas žmogus aiškiai mato?*"

Konfucijus atsakė: „Kas nesileidžia suklai-

dinamas melagystėmis ir šmeižtais, apie tokį galima pasakyti, kad jo žvilgsnis aiškus ir nesudrumsčiamas. Tačiau tai sunkiai pasiekiama".

XII,7. Tzu-kung paklausė, kaip atpažinti gerą vyriausybę. Konfucijus atsakė: „Ji privalo užtikrinti žmonių pragyvenimą, ginkluotę priešams atremti ir turi siekti žmonių pasitikėjimo".

Tzu-kung vėl paklausė: „O jeigu tektų atsisakyti vieno iš tų trijų dalykų, ko Jūs pirmiausia atsisakytumėt?"

„Kariuomenės",— atsakė Mokytojas.

Tzu-kung vėl paklausė: „O jeigu dar tektų atsisakyti vieno iš likusių dviejų, ko gi Jūs tada atsisakytumėt?"

Konfucijus tarė: „Pragyvenimo. Tada išmirtų žmonės. Tačiau žmonėms juk lemta mirti. O kai žmonės nepasitiki savo vyriausybe, valstybė nebegali gyvuoti".

XII,8. Chi Tzu-ch'eng (valdininkas iš Wei valstybės) kalbėjo:

„Kilniam žmogui svarbiausia esmė, tad kodėl jis turi rūpintis geromis formomis?"

Tzu-kung atsakė: „Šitokia nuomonė apie kilnų žmogų yra apgailėtina. Liežuvis būna greitesnis už keturkinkį vežimą. Forma yra esmė, esmė — forma. Tarkime, štai tigro ir leopardo kailis, o ten — šuns ir avies. Jie skiriasi ne tik savo esme, bet ir išvaizda; jeigu nuskusime nuo kailių plaukus, tada skirtumo beveik nebeliks".

XII,9. (Lu valdovas) Ai-kung (mokiniui) Yu Jo pasakė: „Šie metai prasti. Menkas derlius,

nepritekliai. Ką man daryti?" Yu Jo atsakė klausimu: „Kodėl nesumažinus rinkliavos ir mokesčių?"

Ai-kung paprieštaravo: „Jau dabar nebeužtenka rinkliavos ir mokesčių. Kaip aš dar galėčiau sumažinti juos?"

Yu Jo atsakė: „Jeigu žmonės nejaučia nepriteklių, kaip gali skursti jų valdovas? Bet kaip valdovas gali gyventi prabangoj, kai žmonėms neužtikrintas pragyvenimas?"

XII,10. (Mokinys) Tzu-chang norėjo sužinoti, kaip pagerinti savo būdą ir išmokti atskirti teisinga nuo klaidinga. Konfucijus atsakė: „Jei žmogus ištikimas, nuoširdus, atlieka savo pareigą, jo būdas tobulėja.

Žmonės tiems, kuriuos myli, linki ilgo gyvenimo, o priešams — greitos mirties.

Bet aklai pasiduodamas savo polinkiams, kai žmogų mylėdamas linki jam ilgo gyvenimo, o netrukus pasidarai jo mirtinu priešu — toks elgesys yra nesuderinamas.

Jis iš tiesų žmogui nieko neduos, tik jį trikdys".

XII,11. Tzin-kung (Ch'i valdovas) paklausė Konfucijaus, kas yra valdymas.

Mokytojas atsakė: „Valdovas privalo būti valdovu, pavaldinys — pavaldiniu. Tėvas — tėvu, o sūnus — sūnum".

Tada Tzin-kung tarė: „Puiku! Jei valdovas nebūtų valdovu, pavaldinys — pavaldiniu, tėvas — tėvu, o sūnus — sūnum, tai ir aš, net esant geram derliui, vargu ar turėčiau ką valgyti".

XII,12. Konfucijus kalbėjo: „Keliais žodžiais užbaigti ginčą temokėjo gal tik vienas Tzu-lu. Jis nedelsdamas pasako savo nuomonę".

XII,13. Konfucijus kalbėjo: „Aš galiu, kaip ir visi žmonės, išklausyti susiginčijusių nuomones. Tačiau būtina siekti, kad ginčų apskritai nekiltų".

XII,14. (Mokinys) Tzu-chang paklausė Konfucijaus, ką reiškia valdyti.

Mokytojas atsakė: „Būk ištvermingas ten, kur esi paskirtas, nebūk aplaidus, ištikimai vykdyk savo pareigas!"

XII,15. Konfucijus kalbėjo: „Kas yra gerai išsilavinęs, kas nenusižengia ritualo ir mandagumo taisyklėms, tas sugebės išvengti klaidingų žingsnių"[138].

XII,16. Konfucijus kalbėjo: „Kilnus žmogus padeda kitiems atlikti gerus darbus. Jis niekada neskatins žmonių daryti bloga.

Niekingas žmogus elgiasi priešingai".

XII,17. Chi K'ang-tzu Konfucijaus paklausė, ką reiškia valdyti.

Mokytojas atsakė: „Valdyti — reiškia teisingai elgtis. Jeigu Jūs stovėsite priekyje, ar kas beišdrįs elgtis kitaip?"

XII,18. Chi K'ang-tzu dažnai kentėjo nuo plėšikų; jis paprašė Konfucijaus patarimo.

Mokytojas atsakė jam: „Jeigu Jūs nebūtumėt toks godus, niekas iš jūsų nei plėštų, nei vogtų, net jeigu ir būtų primokama".

XII,19. Chi K'ang-tzu norėjo iš Konfucijaus sužinoti, kaip reikėtų valdyti. Jis paklausė: „Ar

nevertėtų visų labui išžudyti tuos, kurie neina Teisingu keliu?"

Konfucijus atsakė jam: „O kam žudyti, jeigu Jūs esat valdovas? Jums tereikia pačiam siekti gėrio, tada ir žmonės pasidarys geresni.

Valdovas — tarytum vėjas. Paprastas žmogus — tartum žolė. Kur vėjas pučia, ten žolė linksta".

XII,20. Tzu-chang paklausė: „Kada galima protingą, apsišvietusį žmogų vadinti žymiu?"

„O kaip tu supranti žodį *žymus*?" — paklausė Konfucijus. Tzu-chang atsakė: „Mano nuomone, žymus yra toks žmogus, kuris ir valstybėj, ir tarp savo artimųjų turi gerą vardą". Konfucijus paprieštaravo: „Toks žmogus laikytinas žinomu, bet ne žymiu.

Žymus žmogus yra nuoširdus ir doras. Jis visada pareigingas. Stebėdamas žmonių veido išraišką, jis tikrina jų kalbas, o pats stengiasi išlikti kuklus ir santūrus. Žinomi žmonės elgiasi kitaip — jie apsimeta gailestingais, daug šneka apie dorovę, bet patys jos nesilaiko.

Tokie žmonės niekada neabejoja dėl savo elgesio ir visur įsigyja gerą vardą".

XII,21. (Mokinys) Fan Ch'ih išėjo su Konfucijum pasivaikščioti prie Lietaus altoriaus. Jis paklausė Mokytojo, kaip pagerinti savo būdą, kaip nugalėti blogąsias savybes ir pačiam pajusti savo ydas.

„Geras klausimas",— pasakė Konfucijus. Pirmenybę suteikti darbui, o ne atlygiui už jį — argi tai nėra kelias į tobulumą?

Kovoti su savom, o ne kitų ydom — argi tai nėra blogųjų savybių naikinimas?

Trumpalaikio įniršio metu pamiršti save ir savo tėvus — ar tai nėra apakimas?"

XII,22. (Mokinys) Fan Ch'ih paklausė, kas yra doras elgesys [139].

Konfucijus atsakė jam: „Meilė žmonėms".

Po to Fan Ch'ih paklausė, kas yra išmintis.

Konfucijus tarė: „Išmintis yra žmonių pažinimas".

Tačiau Fan Ch'ih ne iš karto suprato. Todėl Mokytojas pridūrė: „Tiesų reikia uždėti ant kreivo, kad ir kreivas pasidarytų tiesus".

Išėjęs Fan Ch'ih sutiko Tzu-hsia. Šiam jis pasakė: „Aš ką tik Mokytojo paklausiau, kas yra išmintis. Jis atsakė man: *Tiesų reikia uždėti ant kreivo, kad ir kreivas pasidarytų tiesus.* Ką tai reiškia?"

„Tai prasmingi žodžiai",— pasakė Tzu-hsia. „Kai (imperatorius) Shun valdė šalį, jis iš daugelio pasirinko Kao-yao ir paskyrė ministru. Tada blogieji žmonės neberado čia vietos.

Kai (imperatorius) Tang [140] valdė šalį, jis ministru pasirinko Yi-yin, tada pikti, nedori žmonės turėjo pasišalinti".

XII,23. Tzu-kung paklausė, kaip reiktų elgtos su draugu.

Mokytojo atsakymas buvo toks: „Būk jam ištikimas, nuoširdžiai jam patarinėk ir tinkamai kreipk jį į gera. Jeigu jis tavęs neklausys, atsižadėk jo. Tada išvengsi gėdos".

XII,24. (Mokinys) Tseng Shen (Tseng-tzu) kalbėjo: „Išsilavinimas padeda kilniam žmogui rasti draugų. O draugystė — ugdyti dorovę".

XIII,1. Tzu-lu Konfucijaus paklausė, ką reiškia valdyti. Vadovauti žmonėms, rodyti jiems pavyzdį ir paraginti juos — toks buvo atsakymas.

Tzu-lu paprašė plačiau paaiškinti. Tada Mokytojas tarė: „Uoliai darbuotis ir dorai elgtis".

XIII,2. Kai (mokinys) Jan Ch'iu buvo Chi (galingos didikų šeimos) valdovas, jis paklausė Konfucijaus, kaip jam reikėtų valdyti.

Mokytojas atsakė: „Būk visada priekyje, atleisk nedideles pražangas, skatink tuos, kurie to verti".

„O kaip man atskirti gabiausius ir verčiausius, kad galėčiau juos skatinti?" — dar paklausė Jan Ch'iu.

Konfucijus atsakė: „Skatink tuos, apie kuriuos turi tikrų žinių. Šitaip tu ir kitiems duosi sektiną pavyzdį, taip atsiras daugiau talentingų ir gabių, kurių tu nežinojai".

XIII,3. (Mokinys) Tzu-lu paklausė Konfucijaus: „Jeigu Wei valstybės valdovas Jums patikėtų valdžią, ką Jūs padarytumėt pirmiausia?"

Mokytojas atsakė jam: „Pakeisčiau vardus".

„Nejaugi Jūs pradėtumėt nuo šito? — nuste-

bo Tzu-lu. „Jūs turbūt suklydot. Kam keisti vardus?"

Mokytojas paprieštaravo: „Koks tu neišprusęs, Tzu-lu! Kilnus žmogus būna atsargesnis, santūresnis, kai kalba apie dalykus, kurių jis neišmano.

Kai vardai neatitinka sąvokų, kalba pasidaro netikusi. Netikusi kalba gimdo netvarką ir nesėkmes. Kai įsivyrauja netvarka ir nesėkmės, nyksta padorumas ir geri papročiai. Kai nelieka padorumo ir gerų papročių, nebeteisingos ir bausmės. Kai bausmės neteisingos, žmonės nebežino, ką galima daryti ir ko ne. Todėl kilnus vyras privalo tiksliai vartoti sąvokas ir vardus ir atitinkamai elgtis. Jis niekada lengvabūdiškai nešvaistys savo žodžių" [141].

XIII,4. Fan Ch'ih norėjo sužinoti, kaip įdirbti žemę.

Konfucijus pasakė: „Aš nesu toks prityręs kaip ūkininkas".

Tada mokinys paprašė pamokyti jį daržininkystės.

Konfucijus pasakė: „Aš nesu toks prityręs kaip daržininkas".

Kai Fan Ch'ih išėjo, Konfucijus tarė: „Fan Ch'ih mąsto kaip prastas žmogus.

Jei valdovas laikysis padorumo, tvarkos ir papročių, žmonės neišdrįs būti nepagarbūs ir nenuolankūs.

Jei valdovas bus teisingas ir pareigingas, nė vienas žmogus neišdrįs būti neklusnus.

Jei valdovas nuoširdus, niekas neišdrįs būti

nenuoširdus. Jeigu tai įsivyrautų, žmonės iš visų keturių pasaulio pusių su kūdikiais ant nugarų subėgtų į tokią šalį.

Argi tam reikia žinių apie žemės darbą?"

XIII,5. Konfucijus kalbėjo: „Tarkime, atsirado žmogus, atmintinai mokantis visus tris šimtus dainų iš „Poezijos knygos". Tačiau gavęs atsakingą užduotį, jis jos neįveikia; siųsk tokį žmogų kaip pasiuntinį, jis ir čia pasirodys nesavarankiškas, bejėgis.

Taigi žmogus yra daug ko išmokęs, bet kokia iš to nauda?"

XIII,6. Konfucijus kalbėjo: „Jei teisingai elgsies, visi seks tave ir be įsakymų.

Jeigu pats elgsies neteisingai, niekas neklausys ir tavo įsakymų".

XIII,7. Konfucijus kalbėjo: „Lu ir Wei valstybės sugyvena kaip broliai" [142].

XIII,8. Kartą Konfucijus prakalbo apie Ching, Wei valstybės valdovų atžalą.

„Jis sugeba būti patenkintas",— sakė Konfucijus.

„Vos tik šį tą įsigijęs, jis jau sakė: *Kiek aš daug turiu.*

Įsigijęs daugiau, jis kalbėjo: *Man tikrai gana.*

O kai pasidarė turtingas, sakė: *Dabar man nuostabiai sekasi*".

XIII,9. Kai Konfucijus keliavo per Wei valstybę, jo vežimą valdė Jan Ch'iu.

„Kiek čia daug žmonių!" — tarė Mokytojas.

Tada Jan Ch'iu paklausė: „Jeigu jų tiek daug, ką dar galima būtų dėl jų padaryti?"

Konfucijus atsakė: „Padaryti juos turtingus!"

Jan Ch'iu vėl paklausė: „O kai žmonės bus turtingi, ką dar galima būtų jiems padaryti?"

„Išmokyti juos!" — atsakė Mokytojas.

XIII,10. Konfucijus kalbėjo: „Jeigu koks valdovas pavestų man tvarkyti valdžios reikalus, jau po metų reikalai pasitaisytų, o po trejų — viskas būtų sutvarkyta".

XIII,11. Konfucijus kalbėjo: „Sakoma: ***Jei valstybę šimtą metų valdytų geri ir gabūs žmonės, joje nebeliktų nusikaltimų ir nebereikėtų mirties bausmės.***

Tai teisingi žodžiai".

XIII,12. Konfucijus kalbėjo: „Jeigu atsirastų tobulas valdovas, dar turėtų pasikeisti viena karta, kol įsivyrautų gėris".

XIII,13. Konfucijus kalbėjo: „Argi siekiantis tobulinti save nesugebės valdyti kitų?

Argi nesugebantis pats tinkamai elgtis galės pataisyti kitus?"

XIII,14. Kai Jan Ch'iu kartą sugrįžo iš rūmų, Konfucijus paklausė jo: „Kodėl tu taip vėlai pareini?"

Jan Ch'iu atsakė: „Buvo svarstomi valdymo reikalai".

Tada Konfucijus pasakė: „Kažin, ar ten svarstėt svarbius dalykus. Jei tai būtų valdymo reikalai, aš būčiau žinojęs, nors ir neturiu valstybinės tarnybos".

XIII,15. Tzu-kung (Lu valdovas) paklause: „Ar galima vienu žodžiu pasiekti valstybės suklestėjimo?"

Konfucijus atsakė: „Vieno žodžio tikrai nepakanka.

Yra sakoma: *Valdovu būti sunku, o pavaldiniu — nelengva!* Supratęs, kokia sunki valdovo pareiga, jis stengsis būti rūpestingas ir sąžiningas — gal tada ir bus įmanoma vienu žodžiu pasiekti krašto suklestėjimo?"

Tada Tzu-kung paklausė: „O ar negalima vienu žodžiu krašto sužlugdyti?"

Konfucijus pakartojo: „Vieno žodžio ir čia nepakanka". Po to jis dar pridūrė: „Tačiau sakoma: *Nėra didesnio džiaugsmo valdyti, kai niekas tau neprieštarauja!* Jeigu valdovo žodžiai teisingi, gerai, kad niekas neprieštarauja.

Tačiau kai tie žodžiai blogi, neteisingi, ir niekas valdovui neprieštarauja — ar tada vienas jo žodis nepastūmės krašto į pražūtį?"

XIII,16. She valdovas paklausė, kaip reikėtų valdyti. Mokytojas atsakė jam: „Reiktų padaryti žmones tokius linksmus ir laimingus, kad ir svetimi ateitų".

XIII,17. (Mokinys) Tzu-hsia, būdamas Yu-fu [143] valdovu, Konfucijaus paklausė apie teisingą valdymą. Mokytojas atsakė: „Nereikia visomis jėgomis siekti greito pasisekimo ir nedidelės naudos. Kas trokšta greito pasisekimo, tas nepasiekia tikslo. Kas siekia tik menkos naudos, tas didelių darbų nenuveikia".

XIII,18. She valdovas kalbėjosi su Konfu-

cijum. Jis pasakė: „Zmonės čia tiesaus būdo. Tikras sūnus apskundė tėvą, kai šis pavogė avį".

Mokytojas atsakė: „Pas mus yra kitaip. Tėvas gina sūnų, o sūnus — tėvą. Toks yra jų tiesumas".

XIII,19. Kai (mokinys) Fan Ch'ih paklausė, koks elgesys laikytinas geru, Konfucijus atsakė: „Visada būk mandagus, darbe atidus ir sąžiningas, ištikimas žmonėms. Šito nepamiršk net atsidūręs tarp laukinių".

XIII,20. Tzu-kung[14] paklausė: „Kokį žmogų galima pavadinti išsimokslinusiu?"

Konfucijus atsakė: „Kas elgiasi garbingai ir nusiųstas į kitas valstybes nepadaro savo valdovui gėdos, tokį galima pavadinti mokytu".

„O koks eitų po jo?" — vėl paklausė Tzu-kung.

„Po jo eitų toks, kurį šeima ir giminės laiko paklusniu, o kaimynai — mandagiu ir pagarbiu",— atsakė Mokytojas.

„O po jo?"

„Toks, kuris laikosi savo pažadų ir užbaigia tai, ką yra pradėjęs. Jis, beje, gali būti užsispyręs ir atkaklus, bet vis dėlto stovės ant žemesnio laiptelio".

Tada Tzu-kung dar paklausė: „O ką pasakytumėt apie dabartinius valdovus?"

Konfucijus atsakė: „Ak, jie nusimano tik apie saikus ir matus. Tad ko jie verti?"

XII,21. Konfucijus kalbėjo: „Jeigu aplinkui nerasčiau tokio, kurio žodžiai ir darbai būtų

saikingi, tada norėčiau bendrauti nors su tokiais žmonėmis, kurie yra arba užsidegėliai, arba labai apdairūs. Užsidegėliai veržiasi pirmyn, apdairieji stengiasi išvengti klaidų".

XIII,22. Konfucijus kalbėjo: „Pietuose žmonės turi tokį posakį: *Nepastovus žmogus netinka net burtams ir kerėjimams.* Tai geras posakis".

„Permainų knygoje" sakoma: *Nepastovus ir nepatikimas dažnai užsitraukia gėdą.*

Mokytojas paaiškino: „Čia norima pasakyti, kad toks žmogus negali pranašauti".

XIII,23. Konfucijus kalbėjo: „Kilnus žmogus mėgsta darną ir santarvę, draugija jam svetima.

Prastas žmogus, priešingai — mėgsta draugiją, jam svetima darna ir santarvė".

XIII,24. Tzu-kung paklausė: „Ką galima pasakyti apie tokį, kuris yra visų mylimas?"

Konfucijus atsakė: „Šito dar per maža".

„O kai žmogus visų neapkenčiamas?"

Mokytojas atsakė: „Ir šito per maža. Būtų geriau, jei mylėtų geri žmonės, o neapkęstų blogi".

XIII,25. Konfucijus kalbėjo: „Tarnauti kilniam žmogui lengva, sunkiau laimėti jo palankumą. Jam nepatinka, kai palankumo siekiama netinkamais būdais. Priimdamas žmones į tarnybą, jis atsižvelgia į jų gabumus.

Tarnauti prastam žmogui sunku, bet lengva laimėti jo palankumą. Nors ir neteisėtais bū-

dais. Priimdamas žmones į tarnybą, jis reikalauja iš jų visko".

XIII,26. Konfucijus kalbėjo: „Kilnus žmogus — orus, bet ne pasipūtęs.

Prastas žmogus — pasipūtęs, bet stokoja orumo".

XIII,27. Konfucijus kalbėjo: „Kai žmogus ištvermingas, ryžtingas ir paprastas, jo žodžiai gerai parinkti ir apgalvoti — jis jau priartėjęs prie dorovingumo".

XIII,28. Tzu-lu paklausė: „Koks privalai būti, kad tave laikytų išsilavinusiu?"

Mokytojas atsakė: „Kas ryžtingai kovoja už gėrį, kitus ragina siekti teisingumo ir santarvės — tokį galima laikyti išsilavinusiu.

Jis ragina kaip draugas, o santarvės siekia kaip brolis".

XIII,29. Konfucijus kalbėjo: „Jei stropus ir doras vyras septynerius metus mokys savo žmones, jis jau galės juos pašaukti prie ginklo".

XIII,30. Konfucijus kalbėjo: „Kas veda neparengtus žmones į mūšį, tas veda juos į pražūtį".

XIV,1. (Mokinys) Yuan Hsie norėjo sužinoti, kas yra gėda.

Konfucijus kalbėjo: „Kai valdininkas tegalvoja, kaip išlaikyti savo vietą ir išsaugoti savo pajamas — tai ir yra gėda".

Yuan Hsie vėl paklausė: „Jei žmogus netrokšta valdžios, nėra pagyrūnas, godus ir niekam nejaučia neapykantos, ar galima tokį pavadinti iš tikrųjų doru?"

Mokytojas atsakė: „Viso to nėra lengva pasiekti. Tačiau aš abejoju, ar tai yra tikrasis dorovingumas".

XIV,2. Konfucijus kalbėjo: „Kas tegalvoja apie malonų ir patogų gyvenimą, tas negali būti laikomas išsilavinusiu".

XIV,3. Konfucijus kalbėjo: „Kai valstybė eina Teisingu keliu, reikia kalbėti atvirai, o veikti — ryžtingai ir drąsiai.

Kai valstybė eina neteisingu keliu, reikia ryžtingai veikti, bet santūriai kalbėti".

XIV,4. Konfucijus kalbėjo: „Kas dorovingas, tas ir iškalbus.

Tačiau iškalbus ne visada būna dorovingas.

Kas doras, tas ir drąsus.

Tačiau drąsus nebūtinai dorai elgiasi".

XIV,5. Nan-kung Kuo [145] pasakė Konfucijui:

„Yi [146] buvo puikus lankininkas, Ao [147] mokėjo valdyti laivus. Tačiau abudu mirė ne savo mirtim. Yu [148] ir Yi [149] dirbo žemę ir paveldėjo kraštą. Kokią čia galima padaryti išvadą?"

Konfucijus nieko neatsakė. Kai Nan-kung Kuo išėjo, jis tarė: „Šis vyras yra tikrai kilnus! Kaip jis vertina dorą!"

XIV,6. Konfucijus kalbėjo: „Pasitaiko valdovų [150], kurie elgiasi neteisingai.

Tačiau nerasi prastuolio [151], kuris elgtųsi teisingai".

XIV,7. Konfucijus kalbėjo: „Jei myli žmogų, kaip gali juo nesirūpinti?

Jei esi ištikimas jam, kaip gali jo neraginti daryti gera?"

XIV,8. Konfucijus kalbėjo: „(Valdininkas) Pi Shen pateikė pasiūlymą. Shih-shu perskaitęs pasakė savo nuomonę. Užsienio reikalų ministras Tzu-yu pataisė kalbą, o Tzu-ch'an [152] iš Tung Li suteikė galutinį pavidalą" [153].

XIV,9. Kažkuris Konfucijaus paklausė apie Tzu-ch'an.

„Jis buvo geras žmogus!" — atsakė Mokytojas.

„O koks buvo Tzu-hsi?" [154]

„Ak, tas, ak, tas!"

„O koks buvo Kuan Chung?" [155]

Konfucijus atsakė: „Sumanus vyras! Jis iš didiko Po, Ch'i valstybėje, pasigrobė žemvaldį Pi-yang su trimis šimtais šeimų. Nuo to laiko Pi-yang mito vien ryžiais, bet iki pat savo mirties nepasakė apie Kuan Chung nė vieno pikto žodžio".

XIV,10. Konfucijus kalbėjo: „Neturtėliui sunku nemurmėti, turtingam lengva neišpuikti".

XIV,11. Konfucijus kalbėjo: „Meng Kung-ch'o [156] tikriausiai galėtų tarnauti didikų Chao ir Wei šeimose iš Chin valstybės. Tačiau jam trūksta gabumų, kad galėtų būti mažų valstybių, tokių kaip T'eng ar Hsieh, ministras".

XIV,12. Tzu-lu norėjo sužinoti, koks žmogus laikytinas tobulu.

Mokytojas kalbėjo: „Tobulu galėtų būti laikomas žmogus, išmintingas kaip Tsang Wu-chung [157], nesavanaudis kaip Meng Kung-ch'o, drąsus kaip Pien Chuang-tzu [158] ir darbštus kaip Jan Ch'iu.

Šios trys savybės turi būti ugdomos ir tobulinamos remiantis padorumo ir muzikos taisyklėmis".

Mokytojas patylėjęs pridūrė: „O ką šiandien pasakytume apie tobulą žmogų?

Jeigu jis, siekdamas asmeninės naudos nepamiršta, kas galima ir ko negalima, jei pavojaus metu pasirengęs atiduoti gyvybę, ir pagaliau — jei jis laikosi žodžio, tokį žmogų galima vadinti tobulu".

XIV,13. Konfucijus paklausė Kung-ming Tzia [159] apie Kung-shu Wen (Wei valstybės valdininką): „Ar tiesa, kad tavo Mokytojas [160] nekalba, nesijuokia ir neima atlygio?"

Kung-ming Tzia atsakė: „Žmonės, kurie taip sako, perdeda.

Jis kalba tik tada, kai reikia kalbėti, todėl jo žodžiai neatrodo įkyrūs.

Juokiasi tik tada, kai jam linksma, todėl ir juokas neatrodo įkyrus.

Ima būtiniausią atlygį, todėl žmonės juo nesipiktina".

„Jis iš tiesų toks?" — paklausė Mokytojas.

XIV,14. Konfucijus kalbėjo: „Tsang Wuchung (priverstas palikti Lu valstybę) pareikalavo, kad į jo vietą žemvaldys Fang vyriausiuoju paskirtų kurį nors iš Chang giminės. Žmonės sako, kad jis Lu valdovui nedarė jokio spaudimo. Bet aš tuo netikiu" [161].

XIV,15. Konfucijus kalbėjo: When-kung, Tsin valdovas, buvo klastingas ir veidmainys.

Huan-kung, Ch'i valdovas, buvo tiesus ir nuoširdus" [162].

XIV,16. (Mokinys) Tzu-lu kalbėjo: „Kai Huan-kung (Ch'i valdovas) užmušęs savo brolį Kung-tzu Yu, ištikimasis Shao Hu dėl to nusižudė, o Kuan Chung [163] šito nepadarė".

Patylėjęs Tzu-lu dar paklausė: „Ar tai nerodo, kad antrasis nepakankamai doras?"

Konfucijus atsakė: „Huan-kung ne kartą pavyko suvienyti žemvaldžius ir nutraukti karą — tai padaryta Kuan Chung pastangų dėka. Štai koks jo dorumas".

XIV,17. Mokinys Tzu-kung pasakė: „Negi Kuan Chung elgesys iš tikrųjų doras? Kai Huan-kung užmušė (savo brolį) Kung-tzu Yu, Kuan Chung ne tik nenusižudė, bet netgi tapo pirmuoju Huan-kung ministru".

Mokytojas atsakė: „Kuan Chung, tapęs pirmuoju Huan-kung ministru, ėmėsi vadovauti

žemvaldžiams, ir šalyje netrukus įsivyravo tvarka. Žmonės iki šiol jaučia jo gerus darbus. Jei ne Kuan Chung, mes vis dar nešiotume (kaip laukiniai) palaidus plaukus ir segiotume drabužius kairėje pusėje.

Ar jis galėjo būti toks ribotas, kad skandintųsi upėj, kaip kai kurie žmonės, likdamas niekam nežinomu?"

XIV,18. Kung-shu Wen [164], tapęs rūmų valdininku, pasiūlė ir Chuan, kuris pas jį dirbo, valstybinę tarnybą. Apie tai išgirdęs Konfucijus pasakė: „Kung-shu Wen yra vertas, kad jį vadintume *wen* (kilniu, išsiauklėjusiu)".

XIV,19. Konfucijus kalbėjo apie palaidą Ling-kung, Wei valstybės valdovo, gyvenimą. (Didikas) Chi Kang-tzu (iš Lu) paklausė: „Jeigu tai teisybė, kaip jis gali išsilaikyti?"

Mokytojas atsakė: „Jis turi Chung-shu Yu, kuris rūpinasi svečių priėmimu ir jų globa, Chu Tu tvarko kulto dalykus, o Vang-sun Chia — kariuomenę. Kaip jis gali prarasti valdžią, turėdamas tokius stropius pareigūnus?"

XIV,20. Konfucijus kalbėjo: „Kas nesantūriai kalba, kažin ar elgiasi taip, kaip sako".

XIV,21. (Ministras) Ch'en Ch'eng (iš Ch'i valstybės) nužudė savo valdovą Chian-kung. Tada Konfucijus nusimaudė — kaip to reikalavo ritualas — ir nuėjo pas Ai-kung (Lu valstybės valdovą) pareikšti savo pagarbą. Ten jis pasakė: „Ch'en Ch'eng nužudė Chian-kung iš Ch'i. Aš prašau pasiųsti kariuomenę ir atkeršyti už tą žmogžudystę".

Ai-kung atsakė: „Pranešk apie tai vyresniesiems iš visų trijų didikų šeimų!" [165]

Sugrįžęs iš rūmų Mokytojas kalbėjo: „Mano pareiga buvo pranešti apie tai. Tačiau valdovas dar siunčia mane pas tris vyresniuosius didikus".

Konfucijus išsirengė pas tuos tris didikus. Bet šie atmetė jo reikalavimą. Tada Mokytojas pasakė: „Mano pareiga buvo pranešti apie tai" [166].

XIV,22. Tzu-lu paklausė, kaip reikėtų tarnauti valdovui. Konfucijus atsakė: „Valdovui nemeluok. Kai reiks, jam atvirai prieštarauk".

XIV,23. Konfucijus kalbėjo: „Kilnus žmogus siekia aukštumų, prastas tenkinasi žemais dalykais".

XIV,24. Konfucijus kalbėjo: „Seniau žmonės mokėsi norėdami tobulėti;
dabar mokosi norėdami pasirodyti".

XIV,25. Ch'u Po-yu (Wei valstybės valdininkas) atsiuntė pasiuntinį pas Konfucijų. Šis pasiūlė jam sėstis. Po to paklausė: „Kuo dabar užsiėmęs tavo Mokytojas?"

Pasiuntinys atsakė: „Jis stengiasi išvengti klaidų, bet jam nelabai sekasi".

Kai jis atsisveikino, Konfucijus tarė: „Protingas pasiuntinys".

XIV,26. Konfucijus kalbėjo: „Tik tas vertas tarnybos, kuris ją išmano".

Tseng-tzu pasakė: „Kilnus žmogus sutelkia savo mintis, kad geriau atliktų pareigas" [167].

XIV,27. Konfucijus kalbėjo: „Kilniam žmogui gėda, kai jo žodžiai pralenkia darbus".

XIV,28. Konfucijus kalbėjo: „Kilnaus žmogaus kelią žymi trys dalykai, bet jie man nepasiekiami;

Teisingas elgesys su žmonėmis išvaduoja nuo rūpesčių.

Išmintis apsaugo nuo abejonių.

Ryžtas nugali baimę".

Tzu-kung pridūrė: „Šitaip Mokytojas vertina pats save".

XIV,29. Tzu-kung turėjo įprotį peikti kitus. Todėl Mokytojas pasakė jam: „Argi pats esi toks geras? Aš pirmiausia rūpinčiausi savo elgesiu, tada kitiems nebeliktų laiko".

XIV,30. Konfucijus kalbėjo: „Man nesvarbu, kad žmonės manęs nepažįsta.

Aš labiau nerimauju, kai man pristinga gabumų".

XIV,31. Konfucijus kalbėjo: „Nederėtų visur matyti apgaulę ir be pagrindo abejoti žmonių sąžiningumu, bet šiuos dalykus vis dėlto reikėtų stengtis nujausti. Kas sugeba tai, tas pranašesnis už kitus".

XIV,32. Wei-sheng Mou [168] pasakė Konfucijui: „Tu toks veiklus. Negi nori kam nors įsiteikti?"

Konfucijus atsakė: „Man tai nebūdinga, bet aš lygiai taip pat nemėgstu rambumo".

XIV,33. Konfucijus kalbėjo: „Grynaveislis žirgas vertinamas ne vien dėl jėgos" [169].

XIV,34. Kažkuris Mokytojo paklausė: „Ar reikia už bloga atsilyginti geru?" [170]

„Tai kuo tu tada mokėsi už gera?

Už bloga atsilygink teisingumu, o už gera — geru",— atsakė Mokytojas.

XIV,35. Konfucijus kalbėjo: „Niekas manęs nepažįsta". „Jūsų nepažįsta, kaip gi taip?" — paklausė Tzu-kung.

Mokytojas atsakė: „Aš nepriekaištauju Dangui, nesivaidiju su žmonėmis.

Pradėjęs nuo žemų dalykų, aš siekiu aukštybių.

Tik vienas Dangus mane pažįsta".

XIV,36. (Vyras, pavarde) Kung-po Liao, būdamas pas (didiką) Tzu-sun, suniekino (mokinį) Tzu-lu. (Valdininkas) Tzu-fu (Ching-po) pasakė apie tai Mokytojui: „Kung-po Liao suklaidino mano valdovą. Man užtektų ryžto šmeižiką nubausti mirtim ir jo lavoną parodyti žmonėms".

Tačiau Konfucijus tarė: „Nuo Dangaus valios priklauso, ar čia teisybė nugalės, ar ne. Ko čia iš to Kung-po Liao tikėtis?"

XIV,37. Konfucijus kalbėjo: „Kai kurie didieji išminčiai atsiriboja nuo pasaulio. Yra tokių, kurie apleidžia savo apylinkes. Kiti pasitraukia iš akių tiems, kurių nemėgsta. Dar yra tokių, kurie bėga nuo apkalbų".

Po to Mokytojas dar pridūrė: „Bent septynetas žmonių šitaip elgėsi".

XIV,38. Tzu-lu apsinakvojo prie Akmeninių vartų. Rytą jam įeinant vartininkas paklausė: „Kas tave siunčia?"

„Mokytojas Kung",— atsakė šis.

„Tai tas pats žmogus, kuris žino, kad jo mokymas nepritaikomas, bet vis tiek savo daro?"

XIV,39. Mokytojas buvo Wei valstybėje. Vieną dieną jis ėmė groti skambančiais akmenėliais [171]. Kažkoks praeivis su šiaudine pintine ant pečių sustojo prie Konfucijaus durų ir pasakė: „Grojimas akmenėliais turi gilią prasmę!"

Dar pasiklausęs jis pridūrė: „Bet tik ne toks apgailėtinas barškinimas. Jei esi nežinomas, verčiau to nesiimti [172]. Į gilų vandenį turi nerti su visais drabužiais, jeigu nori patekti į kitą krantą.

Negilų vandenį gali perbristi ir pasikėlęs drabužius" [173]. Mokytojas tarė: „Koks ryžtingas šis vyras! Bet jo sprendimai lėkšti!"

XIV,40. Tzu-chang kalbėjo: „Istorijos knygoje" yra pasakyta: *Kao-tsung (Yin valdovas), gedėdamas savo pirmtako, iš pagarbos jam gyveno gedulo palapinėje ir trejus metus nekalbėjo* [174].

Kaip tai reikėtų vertinti?"

Mokytojas papriekaištavo: „Kodėl tu paminėjai tik vieną Kao-tsung? Visi senoliai taip darydavo. Mirus valdovui, jo įpėdinis trejus gedulo metus niekam neįsakinėdavo. Valdininkai tuo metu klausydavo pirmojo ministro".

XIV,41. Konfucijus kalbėjo: „Kai valdovas laikosi elgesio normų ir padorumo taisyklių, žmones lengva valdyti".

XIV,42. Tzu-lu paklausė Mokytojo, kas būdinga kilniam žmogui. Konfucijus atsakė: „Kilnus žmogus save stengiasi tobulinti, kad sąžiningai atliktų savo pareigas".

„Argi tai viskas?" — paklausė Tzu-lu.

„Jis tobulėja ir tam, kad kitiems žmonėms neštų ramybę ir taiką",— atsakė Mokytojas.

„Ir tai jau viskas?"

„Tobulėja ir tam, kad visai tautai neštų ramybę ir taiką. Tačiau tai pasiekti buvo nelengva net (seniesiems imperatoriams) Yao ir Shun".

XIV,43. Yuan Jang (senas Mokytojo pažįstamas) tupėjo ant žemės, lūkuriuodamas, kol Konfucijus prisiartins prie jo.

Mokytojas tarė jam: „Jaunas buvai nemandagus ir nekuklus, subrendęs — taip pat nieko vertingo nepasiekei. Ir toliau gyveni kaip koks dykaduonis".

Ir drožė savo lazda jam per kojas.

XIV,44. Vienas jaunuolis iš Ch'ueh Dang [175] tarnavo pas Konfucijų.

„Ar jis daro pažangą?" — paklausė kažkuris:

Konfucijus atsakė: „Pastebėjau, kad jis skuba atsisėsti, nors tai derėtų vyresnio amžiaus žmogui. Dar mačiau, kaip jis pirma savęs nepraleidžia vyresniųjų.

Jis nesirūpina savo dora ir tinkamu elgesiu; viską jis nori pasiekti trumpiausiu keliu".

XV,1. Ling-kung (Wei valstybės valdovas) norėjo sužinoti Mokytojo nuomonę apie karinės taktikos taisykles.

Konfucijus tarė: „Aš esu daug girdėjęs apie padorumo ir apeigų taisykles. Bet apie karinę taktiką nieko neišmanau".

Kitą dieną Mokytojas išvyko iš Wei valstybės.

XV,2. Konfucijui su mokiniais gyvenant Ch'en valstybėje, pasibaigė maisto atsargos. Mokiniai taip nusilpo, kad nebeįstengė atsistoti.

Tada Tzu-lu piktai pasakė: „Negi toks kilnus žmogus, patekęs į bėdą, nebesuranda išeities?"

Konfucijus atsakė: „Kai bėda užgriūva kilnų žmogų, jis ištvermingai ją pakelia.

Kai bėda ištinka paprastą žmogų, jis praranda savitvardą".

XV,3. Konfucijus paklausė Tzu-kung: „Tu laikai mane tokiu, kuris daug žino ir viską atsimena?"

Tzu-kung atsakė: „Argi taip nėra?"

Mokytojas paprieštaravo: „Ne, taip nėra. Aš tartum suveriu viską ant vieno siūlo".

XV,4. Konfucijus kalbėjo Tzu-lu: „Tik retas vertina dorovę".

XV,5. Konfucijus kalbėjo: „Oriai valdyti tesugebėjo tik (senasis imperatorius) Shun.

Jis nieko kito neveikė, tik sėdėjo orus savo soste, atgręžęs veidą tiesiai į Pietus".

XV,6. Tzu-chang paklausė, kaip reikėtų elgtis, kad visur gerai sutartum.

Konfucijus atsakė: „Kalbėdamas dorai ir atvirai, būdamas sąžiningas ir pareigingas tu net su laukiniais sugyvensi.

Jeigu tavo žodžiai bus neatviri ir negarbingi, jei būsi nesąžiningas ir nepareigingas — tada ir su artimaisiais nesugyvensi.

Priešais save regėk žodžius: *atvirumas, dora, sąžinė, pareiga* — kaip vežėjas mato pakinkytus arklius.

Sėdėdamas vežime regėk tuos žodžius, tarsi jie būtų išrašyti ant ratų skersinio.

Tada elgsiesi teisingai".

Tzu-chang nedelsdamas tuos žodžius užsirašė ant savo diržo.

XV,7. Konfucijus kalbėjo: „Koks teisus buvo metraštininkas Yu.

Kai šalis buvo gerai valdoma ir joje vyravo tvarka, jis buvo tarytum strėlė.

Kai šalis buvo blogai valdoma ir joje vyravo netvarka, jis buvo tarytum strėlė.

Koks kilnus buvo Ch'u Po-yu. Kai šalis buvo valdoma teisingai, jis tapo valdininku.

Kai šalis buvo blogai valdoma, jis gyveno užsidaręs ir slėpė savo įsitikinimus" [176].

XV,8. Konfucijus kalbejo: „Nepasikalbėjęs su žmogum, su kuriuo verta kalbėti, prarasi tą žmogų.

Kalbėdamas su žmogum, kuris to nevertas, veltui eikvosi žodžius.

Išmintčius nepraranda nė vieno žmogaus, nešvaisto veltui nė vieno savo žodžio".

XV,9. Konfucijus kalbėjo: „Valingas ir doras žmogus neaukos įsitikinimų dėl savo gyvybės.

Jis greičiau dėl įsitikinimų sutiks paaukoti gyvybę".

XV,10. Tzu-kung paklausė Konfucijaus, kaip išsiugdyti dorą elgesį.

Mokytojas atsakė: „Darbininkas, norėdamas gerai atlikti darbą, pasirūpina tinkamu įrankiu.

Tarnauk tik tiems, kurie pasižymi dora ir išmintim.

Bendrauk su išauklėtais žmonėmis, kurie teisingai elgiasi".

XV,11. Yen Yuan [177] paklausė Konfucijaus, kaip reikėtų valdyti valstybę.

Mokytojas atsakė: „Suskirstyk laiką pagal metų laikus, naudokis Hsia dinastijos kalendorium! [178]

Būk paprastas ir kuklus, važinėk Yin dinastijos valstybės vežimu! [179]

Per apeigas ir iškilmes žiūrėk savo išorės, nešiok dailią Chou dinastijos kepurę!

Globok tokią muziką, kuri ne vien gražiai skamba, bet ir skiepija dorovę.

Puoselėk senąją imperatoriaus Shun muziką. O Cheng muziką uždrausk;

saugokis gražbyliautojų.

Cheng muzika kursto maištus; gražbyliautojai suvedžioja".

XV,12. Konfucijus kalbėjo: „Kas nemąsto apie praeities dalykus, tas ateity susilauks rūpesčių".

XV,13. Konfucijus kalbėjo: „Viskas baigta! Aš dar nesutikau nė vieno, kuris dorą vertintų labiau negu išorinį grožį" [180].

XV,14. Konfucijus kalbėjo: „Tsang Wenchung [181] netinka savo pareigoms.

Jis gerai žino apie Liu-hsia Hui[182] sugebėjimus, tačiau neduoda jam tinkamos tarnybos".

XV,15. Konfucijus kalbėjo: „Daugiau reikalauk iš savęs, mažiau tikėkis iš kitų! Tada neteks nusivilti".

XV,16. Konfucijus kalbėjo: „Aš nenoriu prasidėti su žmogum, kuris nesusimąsto, kaip turėtų elgtis".

XV,17. Konfucijus kalbėjo: „Sunku bendrauti su žmonėmis, kurie ištisomis dienomis sėdi su kitais, kvailioja ir plepa niekus".

XV,18. Konfucijus kalbėjo: „Kilniam žmogui pareiga yra jo elgesio pamatas.

Jis laikosi mandagumo ir dorovės taisyklių. Jo kalba — nuosaiki. Elgesys — nuoširdus. Toks yra kilnus žmogus".

XV,19. Konfucijus kalbėjo: „Kilnus žmogus graužiasi dėl savo nesugebėjimų. Bet nesigraužia, kai žmonės jo nepažįsta".

XV,20. Konfucijus kalbėjo: „Kilniam žmogui baisi mintis, kad jis paliks šį pasaulį nieko nenuveikęs, nevertas gyvųjų pripažinimo".

XV,21. Konfucijus kalbėjo: „Kilnus žmogus kaltina save. Prastas kaltina kitus".

XV,22. Konfucijus kalbėjo: „Kilnus žmogus gerbia save, bet nelinkęs vaidytis.

Jis mėgsta bendrauti su žmonėmis, bet nemėgsta didesnės draugijos".

XV,23. Konfucijus kalbėjo: „Kilnus žmogus nesprendžia apie žmones iš jų žodžių, bet neatmeta žodžių dėl to, kas juos pasako".

XV,24. Tzu-kung paklausė Konfucijaus: „Ar yra toks posakis, kuriuo galėtum visą gyvenimą vadovautis?"

Konfucijus atsakė: „Tai galėtų būti *dėmesys kitam.* Nedaryk kitiems to, ko nenori, kad tau darytų".

XV,25. Konfucijus kalbėjo: „Negi aš kalbėdamas apie žmones lengvabūdiškai juos giriu ar peikiu?

Jei kurį nors pagiriu, prieš tai būnu rūpestingai savo nuomonę pasvėręs. Taip žmonės elgėsi trijų dinastijų (Hsia, Shang ir Chou) laikais, nes jie ėjo Teisingu keliu".

XV,26. Konfucijus kalbėjo: „Aš dar prisimenu, kaip vienas metraštininkas kuo nors abejodamas palikdavo tuščius tarpus. Jei kas turėdavo arklį (ir juo nedirbdavo), leisdavo juo naudotis kitiems.

Dabar to jau nėra".

XV,27. Konfucijus kalbėjo: „Gražbylystė kenksminga dorovei. Priekaištai dėl smulkmenų žlugdo didelius sumanymus".

XV,28. Konfucijus kalbėjo: „Kai dauguma ko nors neapkenčia, patikrink kodėl!

Kai dauguma ką nors myli, patikrink kodėl!"

XV,29. Konfucijus kalbėjo: „Žmogus gali išaukštinti savo siekimus.

Bet siekimai neišaukština žmogaus".

XV,30. Konfucijus kalbėjo: „Tik neištaisyta klaida yra klaida".

XV,31. Konfucijus kalbėjo: „Aš daug dienų nevalgiau, naktimis nemiegojau — mąsčiau apie teisingą gyvenimą. Mėginau viską perprasti pats. Bet tai nedavė naudos. Geriau mokytis iš kitų".

XV,32. Konfucijus kalbėjo: „Kilnus žmogus ieško Teisingo kelio. Gerovė nerūpi jam.

Kas dirba, tas nebūtinai džiaugsis gyvenimu.

Tačiau kas ieško Teisingo kelio, tas pajus pasitenkinimą.

Kilniam žmogui rūpi tiesa. Neturtas jo netrikdo".

XV,33. Konfucijus kalbėjo: „Kas turėdamas žinių gauna tarnybą, tačiau atlieka ją be meilės žmonėms, tas ją praras.

Kas turėdamas žinių gauna tarnybą ir atlieka ją su atida žmonėms, tačiau be savigarbos, žmonės tokio negerbs.

Kas turėdamas žinių gauna tarnybą ir mylėdamas žmones sugeba išsaugoti ją, yra nepraradęs savigarbos, tačiau rikiuoja žmones nepaisydamas papročių ir taisyklių — tas dar nėra pakankamai geras".

XV,34. Konfucijus kalbėjo: „Kilnus žmogus

nenuluokia apie mažus dalykus, tačiau jam galima patikėti didelius uždavinius.

Paprastas žmogus geriau išmano mažus dalykus, bet jam negalima patikėti didelių uždavinių".

XV,35. Konfucijus kalbėjo: „Teisingumas ir dora žmonėms reikalingi labiau negu vanduo ir ugnis.

Aš mačiau žmonių, žuvusių nuo ugnies ar vandens. Bet neregėjau nė vieno, kuris būtų miręs nuo teisingumo ar doros".

XV,36. Konfucijus kalbėjo: „Elkis dorai. Tačiau iš pagarbos ir kuklumo neatsilik nuo savo mokytojo".

XV,37. Konfucijus kalbėjo: „Kilnus žmogus atkakliai stengiasi eiti Teisingu keliu, tačiau jis nėra užsispyręs".

XV,38. Konfucijus kalbėjo: „Tarnaudamas valdovui pirmiau galvok apie sąžiningą darbą. Tik po to — apie atlygį".

XV,39. Konfucijus kalbėjo: „Lavinimas turi būti visiems prieinamas, be luominio skirtumo".

XV,40. Konfucijus kalbėjo: „Kai einama skirtingais keliais, negalima dalytis patarimais".

XV,41. Konfucijus kalbėjo: „Žodžiai turi žmonėms ką nors pasakyti — štai ir viskas".

XV,42. Rūmų muzikos vadovas Mien aplankė Konfucijų. Kai jis prisiartino prie laiptų, Mokytojas perspėjo: „Čia laiptai".

Kai priėjo prie demblio, Konfucijus pasakė: ‚Čia demblys".

Kai visi susėdo, Konfucijus paaiškino svečiui, kas kur yra.

Kai rūmų muzikos vadovas išėjo, Tzu-chang paklausė Konfucijaus: „Argi dera šitaip kalbėti su muzikos vadovu?"

Mokytojas atsakė: „Žinoma, tai visai tinkamas būdas padėti neregiui" [183].

XVI,1. Didikų Chi giminės vyresnysis rengėsi žygiui prieš Chuan-yu (nuo Lu valstybės priklausoma valstybėlė).

Jan Ch'iu ir Tzu-lu nuėjo pas Konfucijų ir pranešė jam, kad Chi šeima ruošiasi užpulti Chuan-yu [184].

Konfucijus pasakė: „Ar dėl to nevertėtų pirmiausia barti tavęs, Jan Ch'iu? [185]

Jau nuo senų laikų valdovai [186] yra pavedę Chuan-yu valstybėlei atnašauti aukas Meng kalnui [187].

Be to, Chuan-yu yra mūsų valstybės valdų viduryje ir jai priklauso.

Tad kaip gali kas nors užpulti Chuan-yu?"

Tada Jan Ch'iu pasakė: „Mūsų valdovas Chi-sung [188] to nori. O mudu, jo valdiniai — to nenorim".

Konfucijus atsakė: „Jan Ch'iu! Chou Jen [189] kartą pasakė: *Tik tada perimk tarnybą, jei galėsi joje pritaikyti savo gabumus, jeigu ne — atsisakyk jos.*

Argi reikalingas neregiui toksai vedlys, kuris neprilaiko jo, kai žingsnis darosi netvirtas, ir nepadeda, kai jis eidamas pargriūva?

Ką tu kalbėjai — netiesa.

Kas atsako, kai iš narvo ištrūksta tigras ar-

ba raganosis, kai sugadinamas vėžlio šarvas arba nefritas ten, kur jis yra saugomas?"

Į tai Jan Ch'iu atsakė: „Bet Chuan-yu dabar yra stipri. Ji yra netoli (žemvaldžio) Tzu-sun valdų. Jeigu dabar jos neužimsi, ji pridarys rūpesčių būsimoms kartoms".

Konfucijus pasakė: „Jan Ch'iu! Kilniam žmogui nepatinka, kai vietoj tikrųjų užmačių pateikiama sugalvota dingstis.

Yra pasakyta: *Kai įsivyrauja neturtas, nei valstybės valdovas, nei didikai neprivalo dėl to nerimauti;* tačiau jie privalo susirūpinti, kai turtas dalijamas neteisingai. Jie neprivalo nerimauti, kad valdo maža gyventojų, tačiau privalo susirūpinti, kai prasideda tarp jų nesantaika. Jei turtas padalijamas teisingai, niekas nebekalbės apie neturtą.

Kur įsivyrauja santarvė, ten nepritrūksta žmonių.

Kol šalyje ramu, nebus ir perversmo.

Jei tolimų apylinkių žmonės nepritaria šitokiai tvarkai, reikia lavinti žmones ir ugdyti dorovę.

Kai čia ateis žmonių iš kitur, reikia jiems užtikrinti ramybę ir santarvę.

Judu dabar remiate Tzu-sun. Tačiau tolimų apylinkių žmonės nepritars, ir jis neįstengs jų palenkti.

Šalyje vyrauja nesantaika, skurdas ir susiskaldymas, jis (Tzu-sun) negali jos suvienyti.

Dabar jis dar rengiasi karui valstybės viduje.

Bijau, kad Tzu-sun rūpi ne Chuan-yu, o Lu valdovas".

XVI,2. Konfucijus kalbėjo: „Kai Padangėje einama Teisingu keliu, Dangaus Sūnus yra aukščiausias valdovas, tvarkantis ritualus, muziką ir bausmes.

Kai Padangėje neinama Teisingu keliu, viskas priklauso nuo vietininkų. Kai viskas priklauso nuo vietininkų, nepraeina nė dešimt kartų, ir jie praranda valdžią.

Kai viskas priklauso nuo didikų, šie išlaiko valdžią ne ilgiau kaip penkias kartas.

Kai viskas priklauso nuo žemesnių valdininkų, šie teišsilaiko vos trejetą kartų.

Kai Padangėje einama Teisingu keliu, aukščiausioji valdžia nebūna didikų rankose.

Kai Padangėje einama Teisingu keliu, žmonėms netenka murmėti".

XVI,3. Konfucijus kalbėjo: „Lu valdovų rūmai jau beveik penktą kartą neturi šalyje valdžios.

Valstybę jau daugiau kaip keturias kartas valdo didikai. Todėl ir trijų Huan giminių [190] palikuonys pasmerkti žlugti.

XVI,4. Konfucijus kalbėjo: „Yra trijų rūšių naudinga ir trijų rūšių žalinga draugystė.

Su nuoširdžiais, ištikimais, prityrusiais — naudinga draugauti.

Su pataikūnais, plepiais, neprincipingais — draugauti žalinga" [191].

XVI,5. Konfucijus kalbėjo: „Yra trijų rūšių

naudingi malonumai ir trijų rūšių žalingi malonumai.

Naudinga gėrėtis muzika, džiaugtis kitų pranašumais, turėti ištikimų draugų.

Žalinga — išlaidauti, dykinėti, lėbauti".

XVI,6. Konfucijus kalbėjo: „Bendraujant su kilmingu pareigūnu galimos trys klaidos:

kai pradedi kalbėti nelaukdamas, kol jis tave užkalbins,— tai nekuklu;

kai jis tave užkalbina, o tu neatsakai — tai rodo suktumą;

kai kalbi ir nestebi jo veido išraiškos,— tai trumparegiška".

XVI,7. Konfucijus kalbėjo: „Kilnus žmogus vengia trijų dalykų:

jaunystėj, kai kūnas dar nesubrendęs, vengia geidulingų malonumų.

Subrendęs ir sustiprėjęs vengia muštynių.

Senatvėj, kai jėgos išsekusios, jis stengiasi išvengti godumo".

XVI,8. Konfucijus kalbėjo: „Kilnus žmogus ypač jaučia pagarbą trims dalykams:

Dangaus valiai, žymiems žmonėms ir išminčių žodžiams. Prastas žmogus nesuvokia Dangaus valios ir taip jos negerbia, jis nerodo pagarbos žymiems žmonėms ir niekina išminčių žodžius".

XVI,9. Konfucijus kalbėjo: „Aukščiausiai stovi tas, kuris turi žinių nuo savo gimimo.

Po to eina tas, kuris žinių įgyja besimokydamas.

Paskui — tas, kurį mokytis priverčia vargas.

O tie, kurie net ir vargo priversti nesimoko, stovi žemiausiai".

XVI,10. Konfucijus kalbėjo: „Yra devyni dalykai, kuriems kilnus žmogus stengiasi būti dėmesingas:

žiūrėdamas stengiasi aiškiai matyti, klausydamas — gerai išgirsti, žmonėms būti malonus;

elgtis mandagiai, kalbėti dorai;

viską atlikti sąžiningai. Kuo nors abejodamas, pasiklausia kitų. Pykdamas prisimena pasekmes.

Matydamas asmeninę naudą, savęs paklausia, ar turi teisę į ją".

XVI,11. Konfucijus kalbėjo: „Pažinojau žmonių, suvokiančių gėrį kaip nepasiekiamą dalyką ir vengiančių blogio kaip verdančio vandens — tokie žmonės man artimi.

Ne kartą girdėjau kalbant:

pirmiausia apgalvok savo tikslus ir ketinimus,

norėdamas kam nors įteigti savo nuomonę, elkis teisingai ir padoriai,

bet aš nesutikau žmonių, kurie taip elgtųsi".

XVI,12. Konfucijus kalbėjo: Ching-kung, Ch'i valstybės valdovas, turėjo tūkstantį keturkinkių vežimų. Tačiau po jo mirties žmonės apie jį nepasakė nė vieno gero žodžio.

Po-yi ir Shu-ch'i [192] mirė badu Shou-yang kalno papėdėje, tačiau žmonės juos ir dabar garbina".

XVI,13. Ch'en K'ang [193] paklausė (Konfuci-

jaus sūnaus) Po-yu: „Ar tau Mokytojas yra kalbėjęs ką nors kitaip negu mums?"

„Ne. Kartą eidamas pamačiau jį stovintį vieną. Jis manęs paklausė: *Ar tu mokaisi Dainų?* Aš atsakiau jam: *Ne.* Tada jis tarė: *Kas nemoka Dainų, tas nemoka kalbėti.* Ir aš pradėjau mokytis Dainų.

Kitą kartą vėl pamačiau jį stovintį. Jis paklausė manęs: *Ar jau pramokai ritualų?* Aš atsakiau: *Ne.* Tada jis tarė: *Kas neišmano ritualų, tas neturi kuo remtis.*

Ir aš pradėjau mokytis ritualų. Tiek jo pamokymų aš tesu girdėjęs".

Ch'en K'ang po to linksmai pasakė: „Aš jo paklausiau tik vieno dalyko, o sužinojau tris:

apie dainas, apie ritualus

ir apie tai, kad kilnus žmogus neišskiria savo sūnaus".

XVI,14. Vienos valstybės valdovas vadina savo žmoną *fujen* (sutuoktinė).

Ji pati save vadina *siao tung* (maža mergaitė).

Valstybėje ją vadina *jun fujen* (valdovo sutuoktinė).

Kai atvyksta kitų valstybių pasiuntiniai, ją vadina *kua hsiao jun* (mūsų mažoji valdovė).

Kitose valstybėse ji dar vadinama *valdovo sutuoktinė.*

XVII,1. Yang Huo (aukštas Chi šeimos pareigūnas) panoro, kad Konfucijus aplankytų jį. Tačiau Konfucijus šito nepadarė. Tada jis atsiuntė Mokytojui dovaną — paršelį. Tikėjosi tuo paskatinti jo apsilankymą.

Konfucijus palaukė, kad Yang Huo nebūtų namuose. Tada ir nuėjo. Tačiau pakeliui jiedu susitiko. Yang Huo pasiūlė Konfucijui: „Pasikalbėkime". Ir pasakė: „Kai žmogus nesidalija savo žiniomis ir sugebėjimais, nesirūpina dėl pakrikusios savo valstybės — ar galima apie tokį pasakyti, kad jis kilnus ir dorovingas?"

Ir čia pat atsakė: „Ne, negalima".

„Kai žmogus nori pasidaryti valdininku, bet vis praleidžia progą — ar galima tokį pavadinti išmintingu?"

Ir vėl atsakė: „Ne, negalima.

Bėga dienos, mėnesiai — laikas mūsų nelaukia".

Konfucijus pagaliau tarė: „Gerai, aš priimsiu tarnybą" [194].

XVII,2. Konfucijus kalbėjo: „Prigimtis žmones suartina. Įpročiai — išskiria".

XVII,3. Konfucijus kalbėjo: „Nesikeičia tik didieji išminčiai ir visiški kvailiai".

XVII,4. Konfucijus, atvykęs į Wu-ch'eng, išgirdo grojant liutnia ir dainuojant.

Jis nusišypsojo ir tarė: „Negi vištai pjauti reikia tokio pat didelio peilio kaip aviai?"

Tzu-yu (Wu-ch'eng valdovas) atsakė: „Anksčiau girdėjau Jus sakant: *Kai kilnus žmogus mokosi Teisingo kelio, jis įpranta mylėti žmones. Kai prastas žmogus mokosi Teisingo kelio, jį galima lengviau valdyti".*

Tada Konfucijus savo mokiniams pasakė: „Tzu-yu teisus. Aš prieš tai pajuokavau" [195].

XVII,5. Kung-shan Fu-jao [196] užėmė Pi miestą, sukėlė sumaištį ir pakvietė atvykti Konfucijų.

Mokytojas neatmetė kvietimo. Tai nepatiko Tzu-lu. Jis pasakė Konfucijui: „Jei negalima gauti valstybinės tarnybos, reikia jos atsisakyti, ko Jums eiti pas tą Kung-shan?"

Mokytojas atsakė: „Jis kviečia ne bet ką, o mane — argi tai atsitiktinumas?

Jei man kas nors duotų tarnybą, aš atgaivinčiau Rytuose Chou valstybę" [197].

XVII,6. Tzu-chang Konfucijaus paklausė, koks elgesys yra doras.

Mokytojas atsakė: „Doras elgesys susideda iš penkių svarbiausių dalykų".

Tzu-chang panoro sužinoti, kokie tie dalykai.

Konfucijus pasakė: „Mandagumas, kilnumas, nuoširdumas, stropumas ir gerumas.

Mandagus žmogus susilaukia daugiau pagarbos,

kilnumu užsitarnaujamas palankumas.
Nuoširdumu — pasitikėjimas.
Stropumas atneša sėkmę.
Gerumas padeda valdyti žmones".

XVII,7. Pi Hsi (maištingas Chin valstybės valdininkas) pasiūlė Konfucijui tarnybą.

Mokytojas neatmetė pasiūlymo.

Tada Tzu-lu ėmė prieštarauti: „Anksčiau esu girdėjęs Jus sakant, kad kilnus žmogus neturi susidėti su blogais žmonėmis. Pi Hsi sukurstė maištą Chung-mou srityje. Kaip jūs galit priimti jo kvietimą?"

Konfucijus atsakė: „Aš iš tiesų esu šitaip kalbėjęs. Bet argi nesakoma: *Labai kieto daikto nenugludinsi. Labai balto — niekaip neapjuodinsi.*

Negi aš kaip tas moliūgas, kurio žmonės nevalgo, tik pasikabina dėl grožumo?" [198]

XVII,8. Konfucijus paklausė: „Tzu-lu, tu esi girdėjęs apie šešias dorybes, kurios virsta šešiom nedorybėm?"

Tzu-lu to nežinojo.

Tada Mokytojas tarė: „Sėskis! Aš tau pasakysiu!

Norėdamas būti geras, bet neišprusęs — pasidarysi ribotas.

Norėdamas būti išmintingas, bet neišprusęs — neturėsi nuovokos ir tikslo.

Norėdamas būti nuoširdus, bet neišprusęs — pakenksi pats sau.

Norėdamas būti tiesus, bet neišprusęs — pasidarysi šiurkštus.

Norėdamas būti drąsus, bet neišprusęs — sukelsi netvarką ir maištą.

Norėdamas būti atkaklus, bet neišprusęs — gali tapti kvailai užsispyrusiu".

XVII,9. Konfucijus kalbėjo: „Mokiniai, kodėl jūs nesigilinat į „Poezijos knygą"?

Dainos lavina žmogų, aštrina jo žvilgsnį, stiprina santarvę, išsklaido liūdesį ir nepasitenkinimą.

Dainos moko ir to, kas arti — pareigos tėvams — ir to, kas toli — pareigos valdovui.

Jos suartina mus su paukščiais, žvėrimis, žole ir medžiais".

XVII,10. Konfucijus kalbėjo (savo sūnui) Po-yu: „Ar tu jau mokeisi Chou-nan ir Shao-nan [199] dainų?

Kas apie jas neišmano, primena žmogų, nusigręžusį į sieną".

XVII,11. Konfucijus kalbėjo: „Argi mandagumas — tokia pati vertybė kaip brangakmeniai ir šilkas?

Argi muzika tėra varpai ir būgnai?"

XVII,12. Konfucijus kalbėjo: „Kas norėtų būti griežtas, bet yra nepastovus — toks panašus į prastą žmogų.

Argi jis neprimena bailaus vagies?"

XVII,13. Konfucijus kalbėjo: „Veidmainingа dorovė — kaip turtas vagims".

XVII,14. Konfucijus kalbėjo: „Nugirstų dalykų toliau nebeskleisk".

XVII,15. Konfucijus kalbėjo: „Kaip galima tarnauti valdovui su niekingu garbėtroška?

Kai jis ko nors nepasiekia, jis neriasi iš kailio, kad pasiektų.

Gavęs tai, ko jis nori, nerimauja, kad nepraraslų. Nerimaudamas, kad ko neprarastų, jis gali bet ką padaryti".

XVII,16. Konfucijus kalbėjo: „Seniau žmonės darydavo trejopas klaidas, kurios dabar įgijo kitokį pobūdį. Anksčiau geidulingi žmonės norėdavo išlikti nepriklausomi.

Šiandien jie ištvirkę ir pasileidę.

Kas seniau turėjo savigarbą, stengėsi būti sąžiningas ir nepaperkamas. Šiandieninė savigarba — tik smulkmeniškas nenuolaidumas.

Anksčiau kvailiai bent jau buvo nuoširdūs, dabar kvailybė sutampa su apgaule".

XVII,17. Konfucijus kalbėjo: „Meilikaujantis kalbėjimas ir veidmainingas veidas nerodo gero būdo" [200].

XVII,18. Konfucijus kalbėjo: „Negaliu pakęsti, kai purpuras užgožia cinoberio blizgesį [201], kai Cheng žvangesys trukdo girdėjimui [202].

Aš nirštu, kai žviegiantys snukiai knisa valstybę ir visuomenę".

XVII,19. Konfucijus pasakė: „Aš nenorėčiau tiek daug kalbėti".

Tada Tzu-kung paklausė: „Jeigu Mokytojas mums nekalbės, ką mes pasakysime kitiems?"

Konfucijus atsakė: „Ar daug kalba Dangus?

Keičiasi metų laikai, viskas atgimsta ir tobulėja.

Ar daug kalba Dangus?"

XVIII,20. Ju Pei[203] norėjo pamatyti Konfucijų. Konfucijus pasakė, kad serga, ir atsisakė jį priimti. Bet vos tik pasiuntinys išėjo pro duris, Konfucijus paėmė liutnią ir uždainavo, kad tas dar spėtų išgirsti.

XVII,21. (Mokinys) Tsai Wo pasakė Konfucijui: „Tėvų reikia gedėti trejus metus, bet ir vieneri metai — pakankamai daug.

Jei kilnus žmogus trejetą metų nesilaikys apeigų, apeigos pradės nykti. Jei trejiems metams apleis muziką, tuomet ji patirs nuopuolį.

Užtektų ir vienerių gedulo metų — laiko, kai jau suvalgyta senoji duona ir pasėta nauja, ir ugniakurui jau atiduotas visų rūšių kuras".

Konfucijus paklausė: „Ar tu būsi ramus, dar nepraėjus trejiems gedulo metams, pradėjęs gerai valgyti ir puošniai rengtis?"

„Taip",— atsakė Tsai Wo.

Tada Mokytojas tarė: „Jei būsi ramus, taip ir daryk. Kilniam žmogui, dėvinčiam gedulą, ir geriausi valgiai nebus gardūs, nedžiugins muzika, ir savi namai neteks ramumos. Todėl jis to nedarys.

Bet jeigu tau ramu, taip ir daryk".

Kai Tsai Wo išėjo, Mokytojas pasakė: „Tsai Wo nėra jautriaširdis. Tėvai trejus metus nepaleidžia kūdikio iš rankų. Todėl visur priimta trejus metus gedėti tėvų. Negi Tsai Wo trejus metus nebuvo tėvo ir motinos nešiojamas ant rankų?"

XVII,22. Konfucijus kalbėjo: „Visą dieną tik valgyti ir nieko neveikti — kur tai matyta!
Negi nėra Po ir Yin žaidimų? [204]
Verčiau žaisti, negu nieko neveikti".
XVII,23. Tzu-lu paklausė Konfucijaus: „Iš visų dorybių kilnus žmogus turbūt labiausiai vertina drąsą?"
Mokytojas atsakė: „Kilniam žmogui pareiga svarbiau už viską. Jei kilnus žmogus nejaučia pareigos, jis tampa maištininku. Jei prastas žmogus yra drąsus, bet nejaučia pareigos, jis tampa plėšiku".
XVII,24. Tzu-kung paklausė Konfucijaus: „Ar kilnus žmogus jaučia neapykantą?"
Mokytojas atsakė: „Jaučia.
Jis neapkenčia tų, kurie išpučia svetimas klaidas; nekenčia tų, kurie būdami žemiau, šmeižia esančius aukščiau; nekenčia drąsuolių, stokojančių padorumo, nekenčia tų, kurie stengiasi įbrukti savo nuomonę, nors patys yra neišprusę".
Po to Konfucijus kreipėsi į Tzu-kung: „O tu?"
Tzu-kung atsakė: „Aš nekenčiu tų, kurie svetimą išmintį pateikia kaip savo, nekenčiu pasipūtėlių ir apsimetėlių drąsuolių, nekenčiu plepių, lengvai išduodančių paslaptis ir laikančių save nuoširdžiais ir garbingais".
XVII,25. Konfucijus kalbėjo: „Su moterim ir pavaldiniais yra nelengva.
Jei būni per daug draugiškas, jie išpuiksta.
Laikaisi atokiau — jie lieka nepatenkinti".

XVII,26. Konfucijus kalbėjo: „Kas sulaukęs keturiasdešimties yra žmonių nemylimas, tas ir liks tokiu ligi mirties".

XVIII,1. Valdant Chou (paskutiniam Shang dinastijos valdovui), Wei valstybės didikas pasitraukė iš rūmų. Chi didikas buvo paverstas vergu, o Pi-kan — nužudytas už tai, kad kritikavo valdovą.

Konfucijus kalbėjo: „Tai buvo trys geri vyrai, kurie žymėjo Shang dinastijos pabaigą" [205].

XVIII,2. Hui iš Liu-hsia [206] buvo teisėjas. Kai jis trečią kartą buvo atleistas iš tarnybos, kažkuris paklausė jo: „Ar tau nevertėtų išvykti į kitą šalį?"

Hui atsakė: „Aš stengiausi laikytis Teisingo kelio, tai kur gi man vykti, kad nebūčiau atleistas?

Jei nesilaikyčiau Teisingo kelio, kodėl turėčiau palikti savo protėvių kraštą?"

XVIII,3. Chi-kung, Ch'i valdovas, svarstė, kaip jam elgtis su Konfucijum: „Aš negaliu su juo elgtis kaip su Chi šeimos vyresniuoju. Darysiu taip, tarsi jis stovėtų tarp Chi ir Meng šeimų".

Po kurio laiko jis dar pasakė: „Aš esu senas ir nebeturiu kur jo dėti".

Tada Mokytojas išvyko iš Ch'i valstybės [207].

XVIII,4. Ch'i žmonės padovanojo Lu valdovui dainuojančių ir šokančių mergaičių. (Mi-

nistras) Chi Huan jas priėmė. Trejetą dienų valstybės reikalai buvo apleisti. Tada Konfucijus išvyko iš Ch'i.

XVIII,5. Juokdarys Chieh-yu iš Ch'u valstybės praeidamas pro Konfucijų uždainavo: „O fenikse, o fenikse! Kaip nusmuko dora!

Neverta keisti to, kas nueina. O kas ateina, dar galima pakeisti.

Atsisakyk beprasmių siekimų! Dabar į valdžią lįsti pavojinga".

Mokytojas išlipo su juo pasikalbėti. Tačiau tas nuskubėjo tolyn, Konfucijus liko nepasikalbėjęs [208].

XVIII,6. Ch'ang-yu ir Chieh Ni [209] arė dirvą. Konfucijus važiavo pro šalį, jis pasiuntė Tzu-lu paklausti jų, kur yra brasta. Ch'ang-yu paklausė: „Kas ten toks sėdi vežime ir laiko vadeles?"

Tzu-lu atsakė: „Tai Kung Ch'iu".

„Čia tas Kung Ch'iu iš Lu?"

„Taip, tas pats".

„Jis pats turėtų žinoti brastą".

Tada Tzu-lu kreipėsi į Chieh Ni.

„O kas tu toks"? — paklausė šis.

„Aš esu Tzu-lu".

„Kung Ch'iu mokinys?"

„Taip",— atsakė Tzu-lu.

Tada Chieh Ni pasakė: „Padangę tarytum tvanas užplūdo netvarka.

Ir kas ją panaikins?

Tu keliauji su žmogum, kuris šalinasi blogų žmonių.

Ar nebūtų geriau, jeigu sektum tą, kuris bėga nuo pasaulio?"

Jis ėmė arti ir jau nebesustojo.

Tzu-lu sugrįžęs viską pasakė Konfucijui. Mokytojas atsiduso ir tarė: „Su paukščiais ir žvėrimis aš negaliu bendrauti. Tad su kuo gi man būti, jei ne su žmonėmis?

Jei Padangėje būtų tvarka, aš nesirūpinčiau, kaip ją pakeisti" [210].

XVIII,7. Tzu-lu vijosi keliaujantį Konfucijų. Pakeliui sutiko senį su kauptuku. Tzu-lu paklausė jo: „Ar nematei mano Mokytojo?"

Senis atšovė jam: „Tu nemoki dirbti nei rankom, nei kojom, tu net penkių javų rūšių neatskiri. Tai kas gi tas tavo Mokytojas?"

Senis vėl įniko ravėti.

Tzu-lu stovėjo šalia pagarbiai sudėjęs rankas. Pagaliau senis leido Tzu-lu pernakvoti pas jį. Papjovė vištą, išvirė sorų ir gerai pavaišino. Supažindino su dviem savo sūnum.

Kitą dieną Tzu-lu pasivijo Mokytoją ir papasakojo, kas jam buvo nutikę.

Konfucijus tarė: „Tai besislapstantis išminčius".

Jis pasiuntė Tzu-lu dar kartą aplankyti jį. Tačiau kai Tzu-lu nuėjo, senis jau buvo iškeliavęs. Tzu-lu mintimis kalbėjo jam:

„Jei atsisakai tarnybos — nusižengi pareigai. Turėtum žinoti, kad santykiai tarp senių ir jaunimo turi savo tvarką. Privalai gerbti bendravimo santykius tarp valdovo ir pavaldinio.

Jei viso to nepaisysi, sujauksi žmonių tar-

pusavio santykius. Imdamas tarnybą kilnus žmogus daro tai, ką privalo daryti. Jis ir pats žino, kad vienas pasaulio nesutvarkys".

XVIII,8. Po-yi, Shu-ch'i, Yu-chung, Yi-yi, Chu-chang, Hui iš Liu-hsia ir Shaolian — visi jie gyveno atsiskyrę nuo pasaulio.

Konfucijus kalbėjo: „Po-yi ir Shu-ch'i valia išliko nepalaužta, jie išsaugojo savo orumą.

Apie Hui iš Liu-hsia ir Shaolian sakoma, kad jų valia buvo palaužta, jie prarado savo orumą; tačiau jų žodžiai nepažeidė tvarkos ir dorovės, jie elgėsi pagal savo norą.

Apie Yu-chung ir Yi-yi sakoma, kad jie gyveno atsiskyrę ir kalbėjo tai, ką galvojo. Jie siekė tyrumo. Nesirūpino įtaka ir garbe.

Aš kitoks negu jie, aš — nenuspėjamas" [211].

XVIII,9. Chih (rūmų muzikos vadovas) [212] paliko Lu valstybę ir persikėlė į Ch'i.

Kan, atsakingas už stalo muziką, grojamą per antrąjį patiekalą, pasitraukė į Ch'u.

Liao, atsakingas už stalo muziką, grojamą per trečiąjį patiekalą, pasitraukė į Ts'ai.

Chueh — jis rūpindavosi per ketvirtąjį patiekalą atliekama muzika — iškeliavo į Ch'in valstybę [213].

Litaurininkas Fang-shu pasitraukė prie Geltonosios upės, o būgnininkas Wu — prie Han upės.

Yang, antrasis rūmų muzikos vadovas, ir Hsiang, grodavęs skambančiais akmenėliais, iškeliavo prie jūros.

XVIII,10. (Chou valdovas) Chou-kung (savo sūnui) Lu [214] valdytojui kalbėjo:

„Kilnus žmogus neapleidžia savo giminių.

Neerzina savo valdininkų, nevertindamas jų patarimų ir gabumų. Be svarbios priežasties neatsisako senų draugų. Nereikalauja, kad kiekvienas būtų tobulas".

XVIII,11. Po-ta, Po-kua, Chung-tu, Chung-hu, Shu-yeh, Shu-hsia, Chi-hsui ir Chih-hua — tai aštuoni mokyti vyrai, gyvenę Chou dinastijos laikais [215].

XIX,1. Tzu-chang kalbėjo: „Kilus pavojui, kilnus žmogus privalo būti pasirengęs paaukoti savo gyvybę;

tikėdamasis asmeninės naudos privalo paklausti savęs, ar ją užsitarnavo.

Atnašaudamas auką privalo tai daryti pagarbiai, o gedėdamas — liūdėti.

Toks jo elgesys bus teisingas".

XIX,2. Tzu-chang kalbėjo: „Kieno dora nėra tvirta, o įsitikinimai neteisingi — kaip galima sakyti, kad toks žmogus juos turi ar neturi".

XIX,3. Mokinys Tzu-hsia paklausė Tzu-chang, su kokiais žmonėmis reikėtų bendrauti [216].

„O ką apie tai pasakytų patsai Tzu-hsia?"

Atsakymas buvo toks: „Tzu-hsia pasakytų: *Bendraukite su tokiais žmonėmis, su kuriais galite sutarti, kitų venkite*".

Tzu-chang paprieštaravo: „Aš kitaip mokiausi. Kilnus žmogus gerbia išmintingus ir dorus, tačiau yra pakantus ir kitiems.

Jis giria gabius ir darbščius, tačiau užjaučia negabiuosius. Tarkime, aš esu doras ir išmintingas — tad kaip galėčiau ko nors neapkęsti?

Jeigu būčiau nedoras, kiti manęs šalintųsi. Kaip tada galėčiau vengti žmonių?"

XIX,4. Tzu-hsia kalbėjo: „Neesminiai dalykai taip pat gali turėti vertę. Bet jeigu pasinersi į juos, tikslo nepasieksi. Todėl kilnus žmogus šito vengia".

XIX,5. Tzu-hsia kalbėjo: „Kas kiekvieną dieną žino, ką dar turi išmokti, kas kiekvieną mėnesį pakartoja, ką yra išmokęs, apie tokį galima pasakyti, kad jis myli mokslą".

XIX,6. Tzu-hsia kalbėjo: „Reikia mokytis daug, bet kryptingai; reikia žiūrėti daiktų esmės, rimtai ieškoti atsakymo į visus klausimus, bet pirmiausia galvoti apie tai, kas arčiausia [217] — ir čia glūdi dorybė".

XIX,7. Tzu-hsia kalbėjo: „Amatininkui reikia dirbtuvės, kad jis galėtų atlikti savo darbą.

Kilnus žmogus mokosi, kad eitų Teisingu keliu".

XIX,8. Tzu-hsia kalbėjo: „Prastas žmogus stengiasi pagražinti savo klaidas".

XIX,9. Tzu-hsia kalbėjo: „Kilnus žmogus ne visada būna vienodas: iš tolo jis atrodo griežtas, žmonėms — draugiškas, o kai kalba — tvirtas ir ryžtingas".

XIX,10. Tzu-hsia kalbėjo: „Kilnus žmogus pirmiausia įgyja žmonių pasitikėjimą;

tik tada reikalauja, kad jie vykdytų užduotis. Nejausdami pasitikėjimo žmonės mano, kad juos nori pavergti.

Kilnus žmogus privalo pirmiau įgyti pasitikėjimą, o tik paskui bartis.

Antraip barimas atrodys užgaulus".

XIX,11. Tzu-hsia kalbėjo: „Dideliuose gyvenimo dalykuose žmogus privalo laikytis tam tikrų ribų.

Smulkiuose gali būti mažiau suvaržytas".

XIX,12. Tzu-yu kalbėjo: „Tzu-hsia mokiniai — kaip maži vaikai. Jie gali pašlakstę iššluoti grindis, atsakyti, kai jų paklausia arba kai pašaukia, išeiti į priekį ir vėl grįžti į savo vietą. Tačiau tai tėra antraeiliai dalykai. Jiems trūksta žinių pamato. Argi taip galima?"

Tai išgirdęs Tzu-hsia pasakė: „Ak, Tzu-yu neteisus.

Ko reikia iš kilnaus žmogaus ir jo elgesio pasimokyti pirmiausia ir ko vėliau?

Čia kaip su žolėm ir medžiais: jie suskirstomi ir surūšiuojami.

Ar būtinas toks pat nuoseklumas ugdant kilnaus žmogaus savybes?

Nuo ko pradėti mokytis ir kuo pabaigti — tai galbūt žino tik tobuliausias išminčius!"

XIX,13. Tzu-hsia kalbėjo: „Valdininkas turėtų savo laisvalaikį skirti mokymuisi. Mokinys turėtų laisvalaikį skirti būsimai tarnybai".

XIX,14. Tzu-yu kalbėjo: „Gedėdamas parodyk savo sielvartą, bet neperdėk jo".

XIX,15. Tzu-yu kalbėjo: „Mano draugas Tzu-chang įveikia didžiausius sunkumus, bet jis dar nėra geras žmogus"[218].

XIX,16. Tseng-tzu[219] kalbėjo: „Tzu-chang

įspūdinga laikysena, bet su juo sunkoka daryti gera".

XIX,17. Tseng-tzu kalbėjo: „Aš girdėjau Mokytoją sakant: *Kas dar neparodė savo jausmų, parodys juos gedėdamas savo tėvų!*"

XIX,18. Tseng-tzu kalbėjo: „Aš girdėjau Mokytoją sakant: *Su Meng Chuang-tzu*[220] *pagarba ir paklusnumu tėvams galėtų lenktyniauti ir kiti.*

Jis perėmė savo tėvo valdinius ir nepakeitė jo valdymo — tuo jis sunkiai pralenkiamas".

XIX,19. Meng giminės vyresnysis paskyrė Yang Fu teisėju. Šis paprašė Tseng-tzu patarimo.

Tseng-tzu kalbėjo: „Valdantieji jau seniai išklydę iš Teisingo kelio, ir tautoje nebėra tvarkos.

Todėl nesidžiauk ką nors apkaltinęs, verčiau būk gailestingas ir atjaučiantis".

XIX,20. Tzu-kung kalbėjo: „(Valdovas) Chou[221] buvo blogas, bet ne toks blogas, kaip apie jį kalbama.

Todėl kilnus žmogus bodisi niekšybės, kad prie jo neliptų viso pasaulio blogis".

XIX,21. Tzu-hsia kalbėjo: „Kilnaus žmogaus paklydimai veikia žmones kaip saulės ar mėnulio užtemimas. Suklydęs jis nelieka nepastebėtas.

Kai ištaiso klaidas, vėl visi žiūri į jį".

XIX,22. Kung-sun Ch'ao iš Wei valstybės Tzu-kung paklausė: „Iš kur Chungni (Konfucijus) sėmėsi mokslo?"

Tzu-kung atsakė: „Kelias, kuriuo ėjo (valdovai) Wen ir Wu [222], dar nepamirštas, tebėra gyvas žmonėse.

Išmintingieji dar atmena didžius dalykus, o neišmintingi — menkus.

Wen ir Wu turėjo savo kelią. Argi Mokytojas galėjo jo nerasti, ar jam dar reikėjo kokio mokytojo?"

XIX,23. Shu-sun Wu-shu [223] rūmų didikams pasakė: „Tzu-kung pralenkia savo mokytoją Chungni (Konfucijų)".

Tzu-fu Ching-po [224] pranešė apie tai Tzu-kung.

Šis pasakė: „Palyginimui įsivaizduokime sieną, kuri juosia namą. Man ji tesiekia iki pečių. Pro jos viršų aš gerai matau namo puošmenas.

Mokytojo siena — keliais sieksniais aukštesnė. Kas nesuras vartų, nepamatys protėvių šventyklos grožio ir visų puošmenų.

Nedaugelis randa tuos vartus.

Argi neaišku, kodėl jis taip kalba?"

XIX,24. Shu-sun Wu-shu su panieka kalbėjo apie Konfucijų. Tzu-kung atkirto jam: „Tuščios šnekos. Chungni neįmanoma paniekinti. Visi kiti išminčiai — kaip kalnai ar kalvos, į kurias galima įlipti. O Chungni — tarytum saulė arba mėnulis. Niekas negali užkopti ant saulės ar mėnulio. Jei kas nusigręžia nuo jų — argi saulei ar mėnuliui tai svarbu? Taip kalbantis žmogus nesugeba teisingai savęs vertinti".

XIX,25. Ch'en Tzu-ch'in [225] pasakė Tzu-

kung: „Tu esi kuklus ir labai garbini Chungni. Bet argi jis pralenkė tave išmintim ir dora?"

Tzu-kung atsakė: „Dažnai pakanka ir vieno žodžio, kad pasirodytum išmintingas arba kvailas. Todėl reikia apgalvotai kalbėti.

Mokytojas yra nepasiekiamas taip, kaip neįmanoma kopėčiomis įlipti į dangų.

Jeigu jam būtų tekę valdyti valstybę, apie jį būtų buvę galima pasakyti:

ką jis paliepdavo, viskas būdavo padaryta;

nurodydavo kelią, ir žmonės eidavo juo;

jiems teikdavo ramybę, ir iš visur sulaukdavo atvykėlių;

sukeldavo žmones, ir jie veikdavo darniai ir vieningai.

Jo gyvenimas buvo šlovingas, jo mirtis sukėlė liūdesį.

Argi įmanoma jam kada nors prilygti?"

XX,1. (Imperatorius) Yao, perduodamas Shun kraštą, kalbėjo:

„O, Shun![226]

Dangus tave skiria valdovu.

Nuoširdžiai klausyk jo įsakymo.

Jei Padangėje viešpataus skurdas ir vargas, tu visam laikui neteksi Dangaus malonės".

Shun, perleisdamas valdžią Yu, pasakė jam tuos pačius žodžius.

O Tang (pirmasis Yin dinastijos[227] valdovas) kalbėjo:

„Aš, Li[228], aukščiausiam valdovui aukodamas juodą jautį pasakiau:

Kas užsitraukė kaltę, to aš neišdrįsiu pasigailėti.

Neslėpsiu gerų tavo valdininkų darbų, bet ir negražinsiu jų klaidų, tau duota visa tai patikrinti.

Jeigu aš tau nusižengsiu, tegul tavo pyktis nekrenta ant žmonių dešimtyje tūkstančių apylinkių.

O jeigu šie žmonės iš dešimties tūkstančių apylinkių prasikals, tada man atlygink"[229].

Chou valdovų rūmai skyrė gerą atlyginimą ir leido stropiems valdininkams įsigyti turto ir pelnyti garbę[230].

Valdovas Wu (Chou dinastijos įkūrėjas) kalbėjo:

„Nors tave supa artimi giminės, daug svarbiau, kad aplinkui būtų gerų žmonių.

Aš vienas atsakingas už tautos klaidas".

Jis nustatė ilgio ir svorio matus, valdžioje įvedė tvarką, visi vykdė jo įsakymus ir paliepimus.

Nuskurdusios valstybės — suklestėjo. Žemvaldžiams buvo atstatyta paveldėjimo teisė.

Pasitraukusieji iš tarnybos vėl buvo pakviesti dirbti.

Visi Padangės žmonės nuoširdžiai padėjo jam[231].

Jis rūpinosi žmonėmis, jų gerove, gedulo apeigomis ir aukojimų ceremonijomis.

Jis buvo dosnus ir atlaidus — tuo laimėjo žmonių palankumą.

Jis buvo doras ir ištikimas; žmonės juo pasitikėjo.

Jis buvo stropus, todėl daug nuveikė.

Jis buvo teisingas, ir žmonės buvo patenkinti.

XX,2. Tzu-chang paklausė Konfucijaus: „Kaip reikia elgtis, kad galėtum gerai valdyti?"

Konfucijus atsakė: „Reikia nenusižengti penkioms dorybėms, o keturias blogybes — išnaikinti!

Tada bus galima tinkamai valdyti".

Tzu-chang vėl paklausė: „Kokios tos penkios dorybės?"

„Reikia valdyti taip, kad kiltų žmonių gerovė ir turtas nebūtų iššvaistytas.

Iš žmonių reikalauti tiek, kad jie nepradėtų murmėti.

Vengti norų, kurie peržengtų saiką.

Neišpuikti dėl savo tarnybos ar garbės.

Reikalauti pagarbos, bet netapti žiauriu valdovu".

Tzu-chang dar paklausė: „Ką reiškia *Valdyti taip, kad kiltų žmonių gerovė ir turtas nebūtų iššvaistytas?*"

Konfucijus atsakė: „Skatink tuos darbus, kurie neštų naudą — argi žmonių gerovę nepakelia tas, kuris nieko neišeikvoja?

Jeigu reikalausi tiek, kiek žmonės sugeba — argi kas nors burbės dėl to?

Kas ieško gėrio ir jį suranda — argi jo norai yra besaikiai?

Kas su žmonėmis, kiek ir kokie jie bebūtų — dideli ar maži — elgiasi mandagiai ir pagarbiai — argi toks nevertas valdžios ir išaukštinimo?

Argi tas, kuris dorai ir teisingai elgiasi užsitarnaudamas žmonių pagarbą, laikytinas žiauriu valdovu?"

Paskui Tzu-chang paklausė: „O kokios tos keturios blogybės?"

„Žudyti užuot pamokius — būtų žiauru.

Reikalauti iš žmonių to, kam jie neparengti, reikštų įstumti juos į vargą.

Reikalauti netinkamų įsakymų vykdymo — reikštų įskaudinti žmones.

Nemokėti algų arba šykštauti — būtų smulk
meniška".

XX,3. Konfucijus kalbėjo: „Kas nepažįst
Dangaus valios, tas nėra kilnus.

Kas nežino doro elgesio taisyklių, tas gyv
nime neturi tvirto pagrindo.

Kas teisingai nesupranta žodžių, tas nepa
žįsta ir žmonių" [232].

Priedas

Didysis mokymas

Iš rusų kalbos vertė
LORETA POŠKAITĖ

Ta-Hsueh

[KANONINĖ DALIS]

I. Didžiojo Mokymo kelias paskleidžia spindulingąją doros malonę, priartina prie žmonių ir nukreipia į aukščiausiąjį gėrį.

II. Žinant, [kaip] pasiekti aukščiausiąjį gėrį, įgyjamas tvirtumas; įgijus tvirtumą, galimas santūrumas; įgijus santūrumą, įmanoma rimtis; įgijus rimtį, įmanomas samprotavimas; sugebant samprotauti, jau galima pasiekti [pasirinktą].

III. Daiktai turi šaknis ir viršūnę. Darbai — pradžią ir pabaigą. Jeigu žinai, kas prieš tai ir kas po to, tai artiniesi [Tao] kelio link.

IV. Senovėje, norėdami Dangaus paskliautėje[1] paskleisti spindulingąją doros malonę, pirmiau įvesdavo tvarką savoje valstybėje; norėdami įvesti tvarką savoje valstybėje, pirmiau atkurdavo darnius santykius savo šeimoje; norėdami atkurti darnius santykius savo šeimoje, pirmiau tobulino savąją esybę; norėdami tobulinti savąją esybę, pirmiau išgrynindavo savąją širdį; norėdami išgryninti savo širdį, pirmiau praskaidrindavo savąsias mintis; norėdami praskaidrinti savąsias mintis, pirmiau siekdavo žinojimo pilnatvės. Žinojimo pilnatvė pasiekiama, matant daiktus tokius, kokie jie yra.

V. Matant daiktus tokius, kokie jie yra, įgy-

jama žinojimo pilnatvė; esant žinojimo pilnatvei, praskaidrėja mintys; praskaidrėjus mintims, išsigrynina širdis; išsigryninus širdžiai, tobulėja žmogiška esybė; tobulėjant žmogiškai esybei, atkuriami darnūs santykiai šeimoje; esant darniems santykiams šeimoje, įsivyrauja tvarka valstybėje; įsivyravus tvarkai valstybėje, pasiekiama santarvė Dangaus paskliautėje.

VI. Visi, kaip ir kiekvienas — Dangaus sūnus[2], ar tai prastuolis,— pirmiausia turi tobulinti savąją esybę.

VII. Jei vyrauja chaosas pamatinėse struktūrose, jis negalės neatsiliepti ir viršūnei. Dar taip nebuvo, kad išsekus tam, kas veržias per kraštus, veržtųsi per kraštus tai, kas sekinama.

I,1. „Kan [shu] valstybės raštuos" sakoma: „[Wen valdovas] sugebėjo spinduliuoti doros malonę"[3]. *I,2.* „T'ai-tsia" kalbama: [anų laikų valdovai] „atsižvelgė į tai, ką kalba jiems teisingojo dangaus šviesa"[4]. *I,3.* „Aukščiausiojo nurodymuose" sakoma: [Yao] „savo galia spinduliavo kilniąją doros malonę"[5]. *I,4.* Viskas, kas čia [pasakyta] — tai apie [doros malonę], spinduliuojamą savo esybe.

II,1. Ant apsiplovimui skirto [Cheng] Tang indo parašyta: „Jei kartą gimei iš naujo, tai gimk iš naujo taip kasdien ir nuolatos". *II,2.* „Kan [-shu] valstybės raštuos" sakoma: „Veski žmones atsinaujinimo keliu"[6]. *II,3.* „Poezijos knygoje" („Shih ching") pasakyta: „Nors Chou — sena valstybė, bet jos lemtis atsikartojo"[7]. Todėl kilnus vyras[8] visuomet sutelkia geriausius savo gabumus.

III,1. „Poezijos knygoje" sakoma: „Valdovo rūmų valdos tūkstančio li plote — štai kur susiloja žmonės"[9]. *III,2.* „Poezijos knygoje" sakoma: „Geltonasis paukštelis čiulbuonėlis pasirenka brūzgynus"[10]. Išmintingasis [Konfucijus] yra pasakęs: „Kalbant apie pasirinkimą, tai nejau žmogus blogiau žinotų, negu paukštis, ką jam rinktis?"

IV,3. „Poezijos knygoje" pasakyta: „Giliamintis buvo Wen valdovas. Ak, kaip jis mokėjo, nepaliaujamai spinduliuodamas [doros malonę], pagarbiai rinktis"[11]. Kaip valdovas rinkosi jis žmoniškumą; kaip pavaldinys rinkosi nuolankų pagarbumą; kaip sūnus rinkosi sūnišką ištikimybę; kaip tėvas rinkosi meilę savo atžaloms; bendraudamas su tėvynainiais rinkosi dorovės principų tvirtumą.

III,4. „Poezijos knygoje" pasakyta: „Pažvelki į Ch'i vingius. Juose vešliai želia bambukai. Štai dailus kilnus vyras. Tarsi išraižytas, tarsi nugludintas, tarsi briaunotas, tarsi nudailintas. Griežtas ir nepasiekiamas savo aukštybėje, didingas ir šaunus. [Toks tai] dailus kilnus vyras. Jis niekuomet negali būti užmirštas"[12]. „Tarsi išraižytas, tarsi nugludintas" [reiškia] sekimą mokymo keliu. „Tarsi briaunotas, tarsi nudailintas" [reiškia] savo esybės tobulinimą. „Griežtas ir nepasiekiamas savo aukštybėj" [reiškia] įžvalgų apdairumą. „Didingas ir šaunus" [reiškia] išvaizdos impozantiškumą. „[Toks tai] dailus kilnus vyras. Jis niekuomet negali būti užmirštas" [reiškia] doros malonės ir aukščiausiojo gėrio pasirinkimą, o to žmonės neturi pamiršti.

III,5. „Poezijos knygoje" sakoma: „O! Anų laikų valdovai nemarūs"[13]. Kilnus vyras gerbia tai, ką gerbė jie, ir priima tai, kas artima jiems. Prastas[14] žmogus džiaugiasi tuo, kuo džiaugėsi jie, ir semiasi naudos iš jų gero. Tad net palikę šį pasaulį, jie išlieka gyvi [kitų širdyse].

IV. Išmintingasis [Konfucijus] kalbėjo: „Kaip ir visi, sprendžiu, kas kaltas, kas teisus. Bet bylinėjimosi būtina atsisakyti"[15]. [Taip apsisprendus], tam, kuris jausis nuskriaustas, nebeteks ieškoti visų įrodymų, ir žmonių valią apvaldys didžiai baimingas pamaldumas[16]. Štai ta pradžios esmė, kurią būtina žinoti.

V,1. Štai ta pradžios esmė, kurią būtina žinoti. *V,2.* Tai ir yra aukščiausiasis žinojimas.

VI,1. Kai sako: „Praskaidrinti savo mintis", [reiškia] nepasiduoti saviapgaulei. Taip, kaip neapkęstum šlykščios smarvės, kaip jaustum meilę nuostabiausiam grožiui. Tai ir yra vidinis pasitenkinimas. Tad kilnus vyras turi būti reiklus sau.

VI,2. Prastas žmogus, dykai leisdamas laiką ir sėdamas blogį, nepaiso nieko. Sutikęs kilnų vyrą, jis slepia savo piktą valią ir dedasi doru. Kai į jį žiūri kiti žmonės, jam rodosi, tarsi jis pats mato save. Tad ar verta šitaip veidmainiauti? Juk pasakyta: tyras kūnas rodo tyrą sielą. Štai kodėl kilnus vyras turi būti reiklus sau.

VI,3. Išminčius Tseng yra pasakęs: „Kai į tave sužiūra dešimt akių ir rodo dešimt rankų — pradeda krėsti jaudulys!"

VI,4. Brangūs daiktai puošia namą, doros malonės puošia žmogišką esybę. Kai širdis dosni, tai ir kūnas pamaitintas. Tad kilnus vyras privalo praskaidrinti savo mintis.

VII,1. Ten pasakyta: norint tobulinti savąją esybę, reikia išgryninti savąją širdį,— [o tai

reiškia]. Jei esi įtūžęs ir įpykęs, tai neįstengsi grįžti į Teisingą kelią. Jei esi išsigandęs ir įsibauginęs, tai neįstengsi grįžti į Teisingą kelią. Jei esi kupinas džiaugsmo ir susižavėjimo, tai neįstengsi grįžti į Teisingą kelią. Jei esi nuliūdęs ir nusivylęs, tai neįstengsi grįžti į Teisingą kelią. *VII,2.* Kai širdis abejinga, tai žiūri — ir nematai, klausai — ir negirdi, valgai — ir nejauti skonio. *VIII,3.* Juk pasakyta: norint tobulinti savąją esybę, reikia išgryninti savo širdį.

VIII,1. Ten pasakyta: norint atkurti darnius santykius šeimoje, reikia tobulinti savąją esybę,— [o tai reiškia]. Mylėdamas ir simpatizuodamas žmogus linksta į vienpusę aistrą, niekindamas ir nekęsdamas, jis linksta į vienpusę aistrą, dievindamas ir garbindamas, jis linksta į vienpusę aistrą, apgailestaudamas ir sielvartaudamas, jis linksta į vienpusę aistrą, puikuodamasis ir nieko neveikdamas, jis linksta į vienpusę aistrą. Todėl nedaug Dangaus paskliautėje tokių, kurie mylėdami matytų mylimo bjaurumą, kurie nekęsdami matytų nekenčiamo grožį. *VIII,2.* Taigi patarlė sako: „Tarp daugelio žmonių nėra nė vieno, kuris pripažintų savo vaikų ydas ir savo pajamų gausą". *VIII,3.* Juk pasakyta: netobulinant savos esybės, neįmanoma atkurti darnių santykių šeimoje.

IX,1. Ten pasakyta: norint įvesti tvarką valstybėje, pirmiausia būtina atkurti darnius santykius šeimoje,— [o tai reiškia]. Nėra nė vieno, kuris, nesugebėdamas įtvirtinti išmintingą žodį savo šeimoje, galėtų jį sėkmingai skleis-

ti kitiems žmonėms. Tad kilnus vyras savo šeimos pamokymus skelbia ir valstybėje. Atsidavimas tėvams yra tai, kuo tarnaujama valdovui. Broliška meilė yra tai, kuo tarnaujama vyresniems. Meilė vaikams yra tai, kuo valdoma dauguma. *IX,2.* „Kan [-shu] valstybės raštuos" pasakyta: „Tarsi sergėtum kūdikį" [17]. Jeigu širdis tikrai į ką nors veržiasi, ji nesitrauks, kol nepasieks tikslo. Dar taip nebuvo, kad pirmiau išmoktų prižiūrėti vaikus, o jau po to tekėtų.

IX,3. Jei žmoniška viena šeima, tai ir visoje valstybėje tarpsta žmoniškumas. Jei nuolanki viena šeima, tai ir visoje valstybėje tarpsta nuolankumas. Jeigu godus ir drumstos sielos vienas koks žmogus [18], tai ir visoje valstybėje drumsčiama ramybė. Taip vienas savaimingai judina visus. Juk pasakyta: vienas žodis sužlugdo reikalą, vienas žmogus įtvirtina valstybę. Yao ir Shun [19] Dangaus paskliautę valdė žmoniškumu, ir tuo sekė visi žmonės. Tsei ir Chou [-sin] [20] Dangaus paskliautę valdė žiaurumu, ir tuo sekė visi žmonės. Jų įsakai prieštaravo tam, ką jie mylėjo, ir žmonės jų neklausė. Tad kilnus vyras reikalauja iš kitų žmonių tik to, ką gali pats, ir smerkia kituose tik tai, ko trūksta jam pačiam. Dar taip nebuvo, kad kas, neišsiugdęs gebėjimo atliepti, mokėtų jį įteigti kitiems žmonėms. *IX,5.* Taigi prieš įvedant tvarką valstybėje, atkuriami darnūs santykiai šeimoje.

IX,6. „Poezijos knygoje" pasakyta: „Persiko medis jaunas ir gražus. Jo lapija vešli ir

tanki. Mergaitė ši įžengia į vyro namus. Tesutars ji su namiškiais savo [naujoje] šeimoje"[21]. Pirmiausia būtina sutarti su namiškiais savo šeimoje, o tik paskui mokyti to visos valstybės žmones. *IX,7.* „Poezijos knygoje" skelbiama: „Sugyvenant su vyresniaisiais broliais, sutariant su jaunesniaisiais broliais"[22]. [Pirmiausia reikia] santarvėj gyventi su vyresniaisiais ir jaunesniaisiais broliais, o tik paskui mokyti to visos valstybės žmones. *IX,8.* „Poezijos knygoje" rašoma: „Atrodo jis, tarsi neturėtų ydų. Jis atvedė į Tiesos kelią [visų] keturių [pasaulio šalių] valstybes"[23]. Kas vertas rodyti pavyzdį, kaip turi elgtis tėvas su sūnumi, vyresnis su jaunesniu broliu, į tą žmonės ir žiūri. *IX,9.* Juk pasakyta: prieš įvedant tvarką valstybėje, atkuriami darnūs santykiai šeimoje.

X,1. Ten pasakyta: norint sukurti santarvę Dangaus paskliautėje, reikia įvesti tvarką savo valstybėje,— [o tai reiškia]. Viršūnėms rodant deramą dėmesingumą senesniems, žmonėse tarpsta sūniškas atsidavimas tėvams. Viršūnėms prideramai elgiantis su vyresniais, žmonėse klesti broliška meilė. Viršūnėms rodant gailestį našlaičiams, žmonės [jų] nepalieka likimo valiai. Tad kilnaus vyro Kelias yra tiksliai pamatuotas.

X,2. Tuo, kas atstumtina viršūnėms, negalima valdyti apačių; tuo, kas nepriimtina apačioms, negalima tarnauti viršūnėms; to, kas atstumtina ankstesniajam, negalima įdiegti būsimajam; tuo, kas nepriimtina būsimajam, ne-

valia sekti esančiajam; to, kas atstumtina kairiajam, nevalia siūlyti dešiniajam; to, kas nepriimtina dešiniajam, nevalia taikyti kairiajam,— [visa] tai ir yra tiksliai pamatuotas Kelias.

X,3. „Poezijos knygoje" rašoma: „O, džiaugsmą nešantysis kilnus vyras — jis kaip motina ir tėvas paprastiems žmonėms" [24]. Mylėti tai, ką myli paprasti žmonės, nekęsti to, ko jie neapkenčia,— reiškia būti žmonėms tėvu ir motina.

X,4. „Poezijos knygoje" sakoma: „Neįveikiami tie Pietų kalnynai. Skardingos jų uolėtos atšakos. Šlovingasai vyriausiasis Yin ministre! Į tave žiūri visi žmonės" [25]. Imperijos valdovui šiukštu ką nors praleisti pro akis. Jei jis nukryps į šalį, [jį] teis Dangaus paskliautė!

X,5. „Poezijos knygoje" sakoma: „Yin [dinastija], dar nepraradusi savo pavaldinių, sugebėjo atliepti Didžiojo valdovo Shang-ti valiai. Yin [likimas], matyt, buvo įspėtas. Ne taip lengva pakelti Dangiškąją lemtį" [26]. Tuo norima pasakyti, kad jei dauguma teiksis tave [remti], tai įgysi valstybę, o jei dauguma nuo tavęs nusigręš, tai neteksi valstybės.

X,6. Tad kilnus vyras pirmiausia puoselėja [savąją] doros malonę. [gydamas doros malonę, sutrauki žmones. Įgydamas žmonių palankumą, įgyji tvirtą pagrindą [27]. Turėdamas tvirtą pagrindą, turi turtus. Turėdamas turtus, gali kaip nori [jais] naudotis. IX,7. Doros malonė — tai šaknis, turtai — tai viršūnė. X,8. Jei šaknis bū-

na mažiau svarbi už viršūnę, tai [viršūnės], besigalynėdamos su paprastais žmonėmis, atiminėja. *X,9.* Todėl kai turtus susirenka [valdovas], tai žmonės jį palieka, o kai turtas išdalijamas žmonėms, tai jie susitelkia [aplink valdovą]. *X,10.* Todėl netinkamai ištartas žodis taip pat netinkamai sugrįžta, o nedorai įgytos brangenybės nedorai ir prarandamos.

X,11. „Kan [-shu] valstybės raštuos" pasakyta: „Tik lemtis ir nebūna pastovi" [28]. Tuo norima pasakyti: jei būsi doras — ją palenksi į save, jeigu nedoras — ją atstumsi. *X,12.* „Ch'u aprašymuose" kalbama: „Ch'u karalystėje nėra nieko branginamo — [ten] turtu laikomas tik gėris" [29]. *X,13.* Dėdė Fan yra sakęs: „Netekusysis gimtinės neturi ką branginti — [jam] lobiu yra tapęs žmoniškumas ir artimo meilė" [30].

X,14. „Tsin priesaikoje" sakoma: „Jei atsirastų koks pavaldinys, tiesus ir sąžiningas, kad ir nepasižymintis gabumais, bet jiems širdingai prielankus ir tarsi pats jais būdamas apdovanotas, o kitų žmonių talentus laikantis savais, širdingai mylintis žmones už tai, kad jie gabūs, ir sugebantis [tai] įkūnyti ne vien kalbomis, bet ir darbais, tai [jis] sugebės užtart mano vaikus, vaikaičius bei kitus žmones. O, kaip tai kilnu! [O jeigu jis] pavydės kitiems žmonėms jų gabumų ir dėl to jų neapkęs, jei jis kliudys skleistis kitų žmonių sugebėjimams ir išminties galybei, pats neįstengdamas [to] įkūnyti savo darbais, tai [jis] nesugebės pasirūpinti mano vaikais, vaikaičiais ir kitais žmonėmis. Argi [tai] ne pavojinga!" [31].

X,15. Tik žmoniškas žmogus [gali] tokį [pavaldinį] atleisti iš pareigų ir ištremti, pasiųsdamas jį į visas keturias [pasaulio puses] pas laukinius ir neįsileisdamas jo į Vidurio valstybes. Juk pasakyta, kad tik žmoniškas žmogus sugeba kitus mylėti ir jų neapkęsti [32].

X,16. Pastebėti kilniadvasį, nesugebant [jo] išaukštinti, arba išaukštinti, nesugebant [jam] suteikti pirmenybės — tai lemtis. Regėti bloga, nepajėgiant jo pašalinti, arba pašalinti, neįstengiant atitolinti — tai nusikaltimas. *X,17.* Mylėti tai, ko neapkenčia žmonės, ir nekęsti to, ką jie myli — tai reiškia prieštarauti žmogiškajai prigimčiai. [Tokį] žmogų būtinai ištiks nelaimė.

X,18. Tad kilnus vyras eina Didžiuoju keliu. Norint iš jo neišklysti, reikia ištikimybės ir tvirtumo; norint jį pamesti — didybės ir išpuikimo.

X,19. Turtai kuriami irgi Didžiuoju keliu. Jei kuriančiųjų turtą — daugybė, o eikvojančiųjų — vienas kitas, jei jis įgyjamas greitai, o naudojamas lėtai, tai turto niekuomet nepritrūks.

X,20. Žmoniškasis, užuot kūręs turtus, ugdo savo esybę, nežmoniškasis, užuot ugdęs savąją esybę, kuria turtus. *X,21.* Dar taip nebuvo, kad viršūnėms mylint žmoniškumą, apačios nebūtų ištikimos pareigai ir teisingumui [33]. Dar taip nebuvo, kad būdamos ištikimos pareigai ir teisingumui, jos neužbaigtų to, ką pradėję. [O jeigu taip, tai] dar nebuvo, kad saugyklose ir slėptuvėse sukrauti turtai priklausytų kažkam, o ne joms.

X,22. Išminčius Sian vyresnysis[31] yra sakęs: „Kas laiko arklius ir karietas, tas neaugina vištų ir paršelių. Šeimos, dalyvaujančios ledo kapojimo [rituale], nelaiko karvių ir avių. Šeimos, atgabenančios šimtą [kovos] vežimų, nesamdo mokesčių rinkėjų. Verčiau turėti pavaldinių grobikų, negu pavaldinių mokesčių rinkėjų". Juk pasakyta, kad geriau pasitarnauti valstybei ne nauda, o atsakomybe teisingumui.

X,23. Valstybės galvai arba šeimai, siekiančiai turtų ir teisės [jais] naudotis, reikia prastų žmonių paramos, [nes] šie sumaniai tai atlieka. Tačiau kai prasti žmonės palenkia į savo pusę šeimą ar valstybę, tai netrunka ištikti negandos ir vargai. Ir nors yra dar kas spinduliuoja gėrį, tačiau jau per vėlu. Juk pasakyta, kad valstybei pasitarnaujama ne nauda, o ištikimybe pareigai ir teisingumui.

Šia knyga lietuvių skaitytojui pirmą kartą autentiškai pristatoma Konfucijaus filosofija. Be pagrindinio konfucianizmo šaltinio „Lun yu", knygoje kaip priedas spausdinamas trumpas, bet esminis konfucianizmo tekstas „Ta-Hsueh" („Didysis mokymas"), kurį sinologai vadina „konfucianizmo katekizmu". Kinijos istorinių epochų, vardų, dinastijų, terminų rašyba pateikiama pagal autoritetingiausio komparatyvistų judėjimo centro Honolule priimtą transkripciją, kuri yra įsigalėjusi lotynišką alfabetą vartojančių šalių orientalistinėje literatūroje.

APMĄSTYMAI IR PAŠNEKESIAI

[1] Tobulintis pritaikant tai, kas išmokta; turima galvoje ir dvasinė, ir praktinė sritys. Čia įeina ir išmokto kartojimas.

[2] *Yu-tzu* — mokytojas Yu, Konfucijaus mokinys, vėliau ir pats vadintas „mokytoju". Jo vardas Yu Ju.

[3] Turimos galvoje pagrindinės konfucianizmo vertybės — pagarba *hsiao* ir gerbimas *ti*. Pagarba tėvams reiškė ne vien pagarbumą, dėmesį ir klusnumą, bet ir tarnavimą jiems. Jaunuoliui sulaukus pilnametystės arba mirus jo tėvams, ši pareiga nesibaigdavo. Tėvus ir protėvius reikėdavo garbinti ir po jų mirties. Mirus tėvui, reikėdavo elgtis pagal jį. Manyta, kad tokia nuostata daro įtaką ir šeimai, ir visuomenei, ir valstybei.

[4] Pabrėžiama valstybės ir šeimos vienovė. Ir visuomenei, ir šeimos nariams keliami tokie patys doroviniai reikalavimai. Šeima — bendrųjų elgesio normų šaltinis, tai gerio ir dorovingumo pamatas. Šeima sukuria teisingo el-

gesio normas, ji — dorovės šaknis. Taigi šeima Konfucijui reiškė ne tik dorovinio, bet ir socialinio drausminimo būdą.

[5] *Jen* — labai svarbi, daugiareikšmė konfucianizmo sąvoka. Ja nusakoma artimo meilė, meilė žmonėms, teisingas elgesys su kitais žmonėmis, dorovinių poelgių vykdymas, be to — tai, kas doroviniga, gera, doras elgesys, geras būdas, dorovė, gero norėjimas ir kt.

[6] *Tseng-tzu* — mokytojas Tseng, Konfucijaus mokinys, vėliau pats vadintas mokytoju. Jo vardas buvo Tseng Shen.

[7] Karo vežimų skaičius rodė valstybės dydį. Tais laikais valstybė, turinti per tūkstantį karo vežimų, jau nebuvo nei didelė, nei galinga.

[8] Turimos galvoje ne tik geros nuostatos, bet ir geri žmonės.

[9] Kilniu žmogumi *chun-tzu* Konfucijus laiko idealų, tobulai dorą žmogų, kuris įkūnija visas gerąsias savybes. Anksčiau šis žodis reiškė *valdovo sūnus, valdovas, valdantysis.*

[10] Tzu-kung buvo Konfucijaus mokinys, bet neaišku, ar juo buvo Tzu-ch'in.

[11] Turimas galvoje elgesys per aukojimą.

[12] Primygtinai pabrėžiama darnos ir *li* (hierarchinė tvarka bei jos laikymasis) priklausomybė. Sykiu akcentuojama, jog *li* reikalauja *jen* (žr. 5 paaiškinimą), antraip nebus darnos.

[13] „Poezijos knyga" („Shih ching") — XI—VII a. pr. Kr. dainuojamosios poezijos rinkinys. Pirmoje dalyje pasitaiko socialinio protesto dainų, antroje — vien imperatoriaus rūmų dainos. Han laikotarpiu (1—2 m. po Kr.) „Shih

ching" sykiu su kitais veikalais sudarė „Šešias kanono knygas" („Wu-ching"): „Istorijos knyga" („Shu ching"), „Permainų knyga" („I ching"), „Ritualų knyga" („Li chi"), „Muzikos knyga" („Yo ching") ir „Pavasario bei rudens knyga" („Chhun chhu"). Pastaroji yra Lu valstybės kronika nuo 722 iki 481 m. pr. Kr.

[14] Žmonių elgesį privalo formuoti *li* (žr. 5 paaiškinimą), žmogus neturi peržengti *li* ribų ir apribojimų.

[15] Konfucijui „Poezijos knyga" buvo dorovės knyga, turinti etinę prasmę ir galinti žmogų sutaurinti.

[16] Šiuo pasakymu tarsi numatytas Ch'in dinastijos (206 m. pr. Kr.) žlugimas.

[17] Meng Yi-tzu buvo aukštas Lu valstybės pareigūnas.

[18] Garbinant prosenius, išlaikoma mirusiųjų galia gyviesiems.

[19] Meng Wu-po — Meng Yi-tzu sūnus.

[20] Turimas galvoje mokinys Yen Hui (Jan Yuan, Jan Yu, Yen Yan). Jis buvo laikomas Konfucijaus numylėtiniu.

[21] *Chung-tzu* — kilnus žmogus, *hsiao jen* — prastas, eilinis, mažas žmogelis; nedoras žmogus.

[22] „Kung" — diduomenės titulas.

[23] Tzu K'ang-tzu buvo Lu valstybės didikas. Jos valdovas tik nominaliai atliko savo funkcijas.

[24] „Istorijos knyga" — viena iš šešių kanono knygų (žr. 13 paaiškinimą). Manoma, kad kai kurios šios knygos dalys parašytos dar iki XII a. pr. Kr., kitos sukurtos apie VIII a. pr. Kr.

14 — 637

[25] Turima galvoje Shang dinastija (XVIII—XI a. pr Kr.).

[26] Hsia dinastija — XXI—XVI a. pr. Kr.

[27] Vakarinė Chou dinastija — nuo XI a. iki 771 m pr. Kr.; rytinė — 770—221 m. pr. Kr.

[28] Chi — Lu valstybės didikų giminė. Tai viena iš trijų galingų šeimų, kurios Lu valstybėje dalijosi valdžia. Konfucijus kritikavo Chi giminę, nes ji savinosi daugiau valdžios, negu jai derėjo pagal hierarchiją. Tik imperatorius (arba Dangaus sūnus) turėjo išskirtinę teisę laikyti aštuonias grupes ritualiniams šokiams ir muzikai. Valstybės (tokios kaip Lu) valdovas galėjo turėti šešias, o aukštas diduomenės pareigūnas — tik keturias tokias grupes. Taigi Chi giminės vyresnysis tegalėjo turėti keturias grupes.

[29] Žmogus iš Lu valstybės.

[30] Vienas iš penkių kalnų, kurie senovės Kinijoje turėjo ypatingą spiritualistinę reikšmę. Jam buvo atnašaujamos aukos, kurias tegalėjo aukoti imperatorius.

[31] Jan Ju, arba Jan Ch'iu, buvo vienas iš Konfucijaus mokinių.

[32] Didžiąją Auką tegalėjo atnašauti imperatorius. Čia Konfucijus pasisako prieš valstybėlių valdovus, kurie savindavosi šią teisę.

[33] Sakydamas *vidinio namo dvasia*, Wang-sun Chia turėjo galvoje Wei valstybę, o sakydamas *židinio dvasia* — save. Šiuo palyginimu jis tikriausiai norėjo paryškinti savo valdžią Wei valstybėje. Tačiau Konfucijus nurodė Dangaus valią, kurią reikia suprasti kaip tikrosios dorovės simbolį.

[34] Šis teiginys yra pritarimas ligtolinėm socialinio pavaldumo formom.

[35] Vyras iš Tsou — Konfucijaus tėvas. Jis buvo Tsou valstybės valdininkas.

[36] Konfucijaus mokinys.

[37] Ženklas *li*, reiškiantis kaštoną, dar turi ir kitą prasmę: drebėti iš baimės, bijoti.

[38] Kuan Chung — aukštas ankstyvojo Ch'un Ch'iu laikotarpio (VII a. pr. Kr.) pareigūnas, padėjęs sustiprėti Ch'i valstybei. Jis buvo reformatorius, matyt, ir asmeniniame gyvenime laužė įsigalėjusias tradicijas, o tai Konfucijus laikė išsišokėlišku poelgiu.

[39] Žr. 6 paaiškinimą.

[40] Ši teksto vieta aiškinama dvejopai: „Elkis taip, kaip norėtum, kad su tavim elgtųsi" ir „Nedaryk kitiems to, ko pats nenorėtum".

[41] Savikontrolė buvo suprantama kaip esminis socialinės darnos elementas (žr. IV, 24).

[42] Brangus aukojimo indas būdavo naudojamas ypatingiems, sakraliniams atnašavimams. Tzu-kung, Konfucijaus nuomone, tiko kilniam tikslui.

[43] Kuklumas rodo pagarbumą, tai reiškia, kad toks žmogus pasiruošęs pareigingai paklusti.

[44] Žr. 19 paaiškinimą.

[45] Konfucijaus mokinys.

[46] Turimas galvoje senųjų raštų išmanymas („Poezijos knygos", „Istorijos knygos").

[47] Tai, kas bendra visų žmonių prigimčiai. Žr. XVII, 2.

[48] Turima galvoje gamtos reiškiniai, metų laikų kaita, klimatas, taip pat kalendorius ir jų poveikis žmonių gyvenimui.

[49] Aukštas Wei valstybės pareigūnas. K'ung Wen-tzu — papildomas garbingas titulas.

[50] Tzu-ch'an — aukštas Chang valstybės (542—522 m. pr. Kr.) pareigūnas, įvedęs rinkliavos ir mokesčių sistemą, baudžiamąjį kodeksą ir kitokių pažangių dalykų.

[51] Aukštas Ch'i valstybės pareigūnas.

[52] Aukštas Lu valstybės pareigūnas. Vėžlys buvo naudojamas pranašavimams, todėl jį laikė ypatingos, valstybinės reikšmės gyvūnu. Tik valdovas tegalėjo turėti tokį didelį vėžlį. Valdininkai privalėjo tenkintis mažesniu.

[53] Aukštas Ch'u valstybės valdžios pareigūnas.

[54] Ch'i valstybės valdininkas.

[55] Šį pasakymą reikėtų suprasti kaip tam tikrą išminties raiškos formą.

[56] Tikriausiai koks nors Lu valstybės žmogus.

[57] Šio žmogaus tapatybė iki šiol nenustatyta.

[58] Tzu-lu rūpi materialūs dalykai. Yen Hui trokšta sau gerųjų savybių, o Konfucijus nesavanaudiškai rūpinasi kitų gerove.

[59] Tekste *nan mian* — *veidu į Pietus*. Senovės Kinijoje valdovai sėdėdavo veidu į Pietus. Pasakymą *veidu į Pietus* reikėtų suprasti kaip *žodžio valdyti* sinonimą. Pietūs senovės Kinijoje buvo ypatinga pasaulio kryptis. Senovės kinai įsivaizdavo, kad Pietūs yra begaliniai. Kinų kultūros plėtrai Pietų kryptimi beveik nebuvo jokių didesnių geografinių kliūčių, o Šiaurėje stūksojo kalnai, Vakaruose plytėjo dykuma, Rytuose tyvuliavo jūra. Todėl į Pietus šalis tarytum neturėjo ribų. Atsiradus Chou dinastijai, tarp Rytų ir Vakarų prasidėjo vidinė politinė įtampa. Šiauriniame pasienyje nuolat vyko kovos tarp nomadų ir stepių tautelių. Todėl ir Kinų siena buvo pastatyta Šiaurėje. Iš Pietų pusės kraštui negrėsė užkariautojų pavojus. Kinai

lengvai asimiliavo ir išstūmė pietines tauteles, jiems atrodė, kad Pietų kraštai natūraliai priklauso kinams.

[60] Tikrai nėra žinoma, kas buvo tasai Tzu-sang Po-tzu.

[61] Tai kinų javų matai. Vienas fu lygus 64 scheng, vienas yu — 16 tou, arba 160 sheng. Vienas ping — 16 hu, arba 1 600 sheng. Vienas sheng yra mažiau kaip pusė litro.

[62] Konfucijus šiuo palyginimu nori apginti savo mokinį Chung-kung. Jis nekaltas dėl savo tėvo. Jautukas čia reiškia aukų gyvulį, atnašaujamą kilnesniam tikslui. Lygindamas Chung-kung su jautuku, Konfucijus nori pabrėžti, kad tai garbingas žmogus. Aukojamas jautukas turėdavo būti žalas, nes Chou dinastijos spalva buvo raudona.

[63] Žr. 23 paaiškinimą.

[64] Žr. 28 paaiškinimą.

[65] Chi giminei priklausiusi vietovė.

[66] Norima pasakyti, kad tam tikrom aplinkybėm ištikimybė teisingoms nuostatoms reikalauja nesutikti su pasiūlymu.

[67] Tikriausiai Po-niu sirgo užkrečiama liga ir nieko neprisileido. Todėl Konfucijus per langą paėmė jo ranką. Konfucijus vertino dorovines Po-niu savybes.

[68] Tekste *hsian* — išminties ir dorybės vienovė.

[69] Tai vienintelė „Apmąstymų ir pašnekesių" vieta, kur yra ženklas *ju*. Čia išverstas *mokslo vyru*. Vėliau šiuo ženklu žymėta konfucianizmo mokykla — Ju chia (Žu mokykla).

[70] Meng Chih-fan buvo Lu valstybės valdininkas. Čia minimos kautynės prieš Ch'i valstybę, jos vyko vienuoliktais Ai-kung (Lu valdovo) valdymo metais (483 m. pr. Kr.).

[71] Turimas galvoje siekimas dorovinio tobulumo, tik po to galima tikėtis atlyginimo, naudos ar pelno.

[72] Išorinis pasaulis yra tarsi tekanti upė. Kas siekia pažinti išorinius daiktus, džiaugiasi vandeniu. Kalnas yra tarsi nugrimzdęs savyje. Tai vidinės darnos ir pusiausvyros simbolis, kalnas yra tarytum kilnus, dorovingas žmogus.

[73] Turima galvoje tam tikra aukojimų indo rūšis, šie indai buvo keturkampiai, vadinami *ku*. Ilgainiui tų indų forma pasikeitė, tačiau pavadinimas išliko. Taigi Konfucijui *ku* jau nebereiškia *ku*. Šiuo palyginimu Konfucijus nori pasakyti, kad jo laikais valdovas jau nebėra valdovas, o pavaldinys nėra pavaldinys, jam svarbu, kad pavadinimas tiksliai atitiktų sąvoką.

[74] Nan-tzu, Wei valdovo žmona, buvo laikoma ištvirkusia, ji esą turėjusi seksualinių ryšių su savo pusbroliu.

[75] Tai legendiniai senosios Kinijos imperatoriai, kuriuos Konfucijus šlovino.

[76] Apie Lao P'eng nieko tikro nerasta. Galimas daiktas, kad čia kalbama apie du asmenis, Lao ir P'eng.

[77] Chou-kung buvo valdovo Wen sūnus, Lu valstybės prosenis. Jis turėjo didelę įtaką imperijos istorijai, nors pats niekada jos nevaldė. Konfucijus laikė jį savo pavyzdžiu ir labai garbino.

[78] Tekste yra *jen*.

[79] Ši vieta susijusi su XV,39 — mokslas turi būti visiems prieinamas, negalima daryti jokių luominių skirtumų. Mokinys turėdavo ką nors atsinešti, kad tuo simboliškai įrodytų savo mandagumą.

[80] Shun, legendinio imperatoriaus Yao įpėdinio, muzika vadinosi *Shao muzika*. Dorovine ir estetine prasme ji buvo laikoma tobula.

[81] Vertinant dabartį, praeitis tradicinėje kinų mąstysenoje turėjo ypatingą, įrodomąją, galią. Čia Konfucijus kritikuoja Wei valstybės valdovų santyklus. Išsakydamas savo požiūrį į Po-yi ir Shu-ch'i, jis netiesiogiai pasako savo nuomonę, o tai Kinijos tradicijoje buvo ypač reikšminga.

[82] Ch'u valstybės, esančios pietinėje imperijos dalyje, sritis.

[83] Konfucijus manė esąs kultūros ir civilizacijos sergėtojas, kuriam tekusi dangiškoji misija. Įsivaizdavo esąs *Tao* (Teisingo kelio) vartai. Vietoj *priešų* tekste yra pavardė Huan Tui, vertėjai čia pasielgė laisviau, rinkdamiesi bendresnę sąvoką. Huan Tui buvo Sung valstybės valdininkas. Pasak legendos, jis norėjęs Konfucijų nužudyti.

[84] Šalia šių žinių dar yra įgimtos žinios.

[85] Iki šiol neišaiškinta, kas buvo turima galvoje kalbant apie Huhsiang sritį.

[86] Turimas galvoje mokinys Tzu-hua.

[87] Tai-po — vyriausias Chou dinastijos prosenio sūnus. Čia daroma užuomina apie įvykius, kurie padėjo sužlugti Shang dinastijai. T'ai-po tėvas sumanė sugriauti Shang valdovų rūmus. T'ai-po, kaip vyriausias sūnus, būtų turėjęs tapti sosto įpėdiniu ir šalies valdovu. Sakoma, kad jis pasitraukė į Pietus, pas laukinius. Vėliau, susikūrus Chou dinastijai, jo šeima buvo apdovanota Wu valstybe. Shang dinastiją tepavyko nuversti tik XI a. pr. Kr. Tai padarė T'ai-po brolio anūkas.

[88] Šią vietą sunkoka paaiškinti. Manoma, kad pagarba tėvams reikalavo, kad vaikai išsaugotų savo kūną nesužalotą, nes jis yra tėvų dalis.

[89] Lu valstybės valdininkas.

[90] Čia kalbama apie *chun-tzu* — valdžios žmogų, valdovą.

[91] Aukojimų indais turi rūpintis specialūs tarnautojai.

[92] Žr. 77 paaiškinimą.

[93] Ši vieta parodo luominį Konfucijaus mąstymą. Kiekvienas turi turėti visuomenėje savo vietą. Niekas neturi peržengti savo ribų, nes tai, pasak Konfucijaus, reikštų įžūlumą ir visuomeninės netvarkos, suirutės pradžią.

[94] Yao, Shun ir Yu buvo trys legendiniai imperatoriai. Manoma, kad jie valdė III a. pr. Kr. Konfucijus laikė juos visuotinės kultūros kūrėjais.

[95] Valdovas Wu buvo tikrasis Chou dinastijos įkūrėjas.

[96] Tikriausiai turima galvoje Wen žmona. Ji valdė sostinę.

[97] Wen buvo Chou valdovo Wu tėvas. Jis valdė du trečdalius imperijos. Jo sūnui pavyko nuversti Shang.

[98] Pažodžiui būtų: „Jis visas jėgas skyrė vandenų reguliavimui".

[99] Šios vietos interpretacija jau nuo seno kėlė sunkumų. Konfucijus iš tiesų retai kalbėdavo apie naudą ir likimą. Konfucijus ir jo pasekėjai manė — jei teisingai elgiamasi, nauda ateina tarsi savaime. *Ming* (likimą) reikia suprasti kaip Dangaus valią, dangiškąjį įsakymą. Dangus yra tarytum dorovinės nuostatos sinonimas, dvasinis Konfucijaus pasaulėžiūros pamatas. Vis dėlto Konfucijui svarbesnė žemiškoji tvarka. Keblumų kelia teiginys, esą Konfucijus retai kalbėjęs apie *jen* (čia verčiama *artimo meile*). Tačiau šis ženklas „Apmąstymuose ir pašnekesiuose" sutinkamas net 109 kartus, jis iš esmės sudaro visą IX skyriaus turinį.

Konfucijus apie *Jen* kalba ne tiesiogiai, o atsakydamas į kitų klausimus, todėl čia verčiama, kad pats Konfucijus apie *Jen* — *artimo meilę*, kaip abstrakčią, savaiminę vertybę, kalba retai. Jam labiau rūpi konkretus elgesys.

[100] Ironiškas Konfucijaus atsakymas.

[101] Konfucijus, keliaudamas iš Wei valstybės į Ch'en valstybę, turėjo kirsti K'uang sritį. Ją buvo užgrobusi Lu valstybė, kurioje Konfucijus gimė.

[102] Wen, Chou valdovas, buvo valdovo Wu tėvas. Sakoma, kad jis valdęs beveik du trečdalius imperijos, tačiau ištikimai tarnavęs Shang (žr. VIII,20 ir 97 paaiškinimą).

[103] Konfucijus supranta save kaip kultūros skleidėją (žr. 83 paaiškinimą).

[104] Pasak Cheng Hsuan, kuris Han laikotarpiu parašė pirmąjį komentarą Konfucijaus „Apmąstymams ir pašnekesiams", Lao buvęs vienas Konfucijaus mokinių.

[105] Šis pasakymas sietinas su IX,6. Konfucijus turėjęs griebtis pašalinių dalykų, nes jam nepatikėję didesnių uždavinių. Tačiau nereiktų suprasti, kad jis neigė valstybinę tarnybą ar jai priešpriešino mokymąsi. Mokymasis Konfucijui buvo svarbus politikos tikslas.

[106] Feniksas buvo laikomas dvasingumo ir meilės paukščiu, reiškiančiu taiką. Šie paukščiai, pasak padavimo, pasirodydavę legendinio imperatoriaus Shun (III a. pr. Kr.) ir Chou valdovo Wen laikais. Fenikso pasirodymas reikšdavęs, kad ateisiąs išmintingas valdovas ir sutvarkysiąs kraštą.

[107] Tikriausiai turima galvoje legenda, pagal kurią garsiųjų imperatorių Shun ir Yu laikais iš Geltonosios upės iškildavę pasakiški gyvūnai su mįslingais rašmenimis ant nugarų.

[108] Konfucijus abejoja, ar beatsiras valdovas, kuris būtų pasirengęs priimti jo mokymą.

[109] Brangakmenis reiškia ne vien gabumus ir talentą, bet ir dorovinį, teisingą valdymo būdą. Ragindamas jį parduoti, Konfucijus nori pasakyti, kad reikia išnaudoti galimybes ir įgyvendinti jo (Konfucijaus) visuomeninės santvarkos sampratą. Siūlydamas palaukti pirklio, Konfucijus perspėja, kad reikia būti santūriam ir tarnauti tik tokiam valdovui, kuris teisingai elgiasi.

[110] Tai buvo vienuoliktais Ai-kung valdymo metais (483 m. pr. Kr.).

[111] Yia (himnai) ir sung (giesmės) yra „Poezijos knygos" (Shin ching) dalys. Čia kalbama apie bendrą dainų ir giesmių klasifikaciją.

[112] Tikriausiai ši pastaba buvo taikoma to meto valdovams, kurie, Konfucijaus nuomone, labiau paisė geidulingų malonumų, o ne dorovinės atsakomybės. R. Vilhelmas *(R. Wilhelm. Kung tse.— Stuttgart, 1925.— P. 34)* mano, kad šį pasakymą lėmė konkretus atsitikimas, kurį Konfucijus patyrė Wei valstybėje. Per vieną pasivažinėjimą valdovas išvažiavo su gražia savo žmona pirmas, o Konfucijui liepė važiuoti iš paskos. Turguje žmonės šaipėsi: grožis važiuoja priekyje, o išmintis — iš paskos.

[113] Ši teksto vieta pabrėžia dorovinę žmogaus atsakomybę, individualaus dorovinio aktyvumo būtinumą. *Mokymasis* čia beveik atitinka *dorovinio tobulėjimo* sąvoką.

[114] Šis skyrius gerokai skiriasi nuo kitų. Čia daugiausia aprašomas formalus Konfucijaus kaip asmens elgesys, mažiau vietos skiriama jo dorovės ir visuomeninės tvarkos sampratai. Konfucijus čia tik vieną kartą pavadinamas *dzi* (Mokytoju), visur kalbama apie Kung-tzu (Mokytojas Kung) arba *chun-tzu* (kilnusis). Tikriausiai šis skyrius paimtas iš kito šaltinio. Todėl Konfucijaus minimi įvykiai ir elgesio būdai čia neatrodo autentiški, o tarsi primygtinai jam priskirti. Šiame skyriuje ypač ryšku, kokią reikšmę konfucianizmas skyrė elgesio formoms. Vėliau, ypač prasidėjus Tang laikotarpiui (618—907), formos vis labiau ima laikyti savitikslu.

115 Iškilmių apdarai būdavo dėvimi per aukojimo ceremonijas ir priėmimus.

116 *Pasninkavimas* — vidinio apsivalymo būdas. Vidinis apsivalymas atitiko išorinį apsivalymą. To reikalavo ne tik imanentinis kinų mąstymas (atitikimo logika), bet ir siekimas vidaus ir išorės darnos.

117 Aukojamo gyvulio mėsa būdavo valgoma ne dėl pasisotinimo, o iš pagarbos protėviams ir dvasioms, todėl atsargai jos nekaupdavo.

118 Pasilikdavo kaip auką kitai aukojimo ceremonijai.

119 Pagal senovės kinų paprotį šeimininkas turi sutikti svečius ant rytinių namo laiptų — jis atsigręžęs į Vakarus, o svečiai žiūri į Rytus. Kai į namus ateina valdovas, svečio ir šeimininko santykis pasikeičia — valdovas tampa ne tik valstybės, bet ir namų galva, todėl šeimininkas privalo žiūrėti į Rytus. Kai Konfucijus apsirgo, jo lova prieš valdovo apsilankymą buvo perstatyta taip, kad jis galėtų žiūrėti į Rytus.

120 Žr. III,15.

121 Tai buvo pagarbos ženklas šeimininkui.

122 Griaustinis ir vėjas buvo Dangaus „ženklai".

123 Ši vieta nėra pakankamai išaiškinta. Gal iškraipytas tekstas.

124 489 m. pr. Kr. Konfucijus keliavęs iš Ch'en valstybės į Ts'ai, tačiau buvęs suimtas Ch'en valstybės valdininkų. Mat jie bijoję, kad Konfucijus nenukeliautų į didelę Ch'u valstybę pietuose ir neparemtų jos agresijos.

125 Plg. V,2.

126 Ši vieta prieštarauja žymaus kinų istoriko Ssuma Chhien veikalui „Shih-chi" („Istorijos užrašai"), kur pažymėta, kad mokinys Yen Hui mirė anksčiau už Konfucijaus sūnų. Puošnus karstas rodė, kad laidojamas aukštesnio visuomenės sluoksnio žmogus.

[127] Konfucijus buvo visuomeninių darbų ministras, paskui — Lu valstybės teisingumo ministras, tačiau tai buvo dar gerokai prieš Yen Hui mirtį.

[128] Buvo kelinta pastatyti „pailgą iždinę". Konfucijus tikriausiai tam prieštaravo. „Pailga iždinė" būtų išsiskyrusi. Mat iždinės būdavo nedidelės.

[129] Kai kurių komentatorių nuomone, Konfucijus peikia Tzu-lu už per daug įžūlų grojimą, nes jis neatitinka Konfucijaus sampratos apie vidinę darną ir sielos pusiausvyrą.

[130] Jan Ch'iu buvo Konfucijaus mokinys ir galingos Chi giminės iš Lu valstybės valdininkas.

[131] Konfucijaus mokinys Tzu-kung buvo vargšas, bet tapo turtingu, tačiau nepasiekė tos dorovinės tobulybės, kuria pasižymėjo Yen Hui.

[132] Turimas galvoje mokinys Tzu-hua (žr. VI,4).

[133] Plg. IX,5. Ši teksto vieta paryškina Konfucijaus sampratą apie dvejopą *chung* (ištikimybę): ištikimybė nuostatai (Teisingam keliui) svarbesnė už ištikimybę valdovui.

[134] Vienas *li* — 0,5 km.

[135] Tekste — *jen*.

[136] Žmogus iš Sung valstybės.

[137] Senovės kinai įsivaizdavo, kad Kinija yra „vidurio karalystė", apsupta keturių jūrų, atitinkančių keturias pasaulio kryptis. Pasakymas *Tarp keturių jūrų* buvo tapęs Kinijos sinonimu.

[138] Žr. VI,27.

[139] Žr. 135 paaiškinimą.

[140] Tang laikomas Shang dinastijos įkūrėju (XVI a. pr. Kr.) Yi Yin buvo imperatoriaus Tang ministras ir jo anūko,

vėliau — įpėdinio, globėjas. Jį galima sugretinti su Chou-kung, Chou valdovu.

141 Spėjama, kad mokinys Tzu-lu padėjo parūpinti Konfucijui tarnybą (apie 485 m. pr. Kr.) Wei valstybėje, tačiau Konfucijus to pasiūlymo atsisakė, nes politinė Wei valstybės padėtis prieštaravo praktiniam jo idealų įgyvendinimui. Tuometiniai valdovai ten buvo pažeidę pagrindines padorumo ir pagarbos taisykles — šalį valdė sūnus, o pareigos priklausė tėvui.

142 Manoma, kad Lu ir Wei valstybių valdovų protėviai buvo broliai, Chou dinastijos įkūrėjo Wu, sūnūs.

143 Yu-fu priklausė Lu valstybei.

144 „I ching".

145 Pasak Chu Hsi, kalbama apie Konfucijaus mokinį Nan Jung (žr. V,2).

146 Pagal legendą, Yi buvo ministras Hsia dinastijos (XXI—XVI a. pr. Kr.) metu, jis visam krašte užsigrobė valdžią ir buvo vieno savo ministro nužudytas iš pavydo, nes puikiai šaudė iš lanko.

147 Jis irgi gyvenęs Hsia dinastijos metu. Esą jis nužudęs imperatorių, o vėliau pats buvo nugalabytas imperatoriaus giminaičio. Pasak legendos, Ao buvo toks stiprus, kad galėjo nustumti ant seklumos užplaukusį nedidelį laivą.

148 Žr. 94 paaiškinimą. Yu buvo laikomas Hsia dinastijos įkūrėju.

149 Valdant legendiniam imperatoriui Shun, Yi buvo žemės ūkio ministras. Jis davė pradžią Chou dinastijai. Kai sakoma, jog Yi gavęs kraštą, tikriausiai turimi galvoje jo palikuonys, kurie perėmė krašto valdymą, praėjus šimtmečiui po Chou dinastijos įkūrimo. Nan-kung Kuo, kalbėdamas apie senovės asmenybes, nori Konfucijaus paklausti apie dorovės vaidmenį visuomenės gyvenime.

[150] Tekste — *chun-tzu*. Turimas galvoj ne tobulas žmogus (Tao įsikūnijimas), o valdovas, valdantysis.

[151] Tekste — *hsiao jen*. Turimas galvoje žemiausias socialinis žmonių sluoksnis.

[152] Žr. 50 paaiškinimą.

[153] Čia kalbama apie Cheng valstybės diplomatinių raštų rengimą. Ši valstybė buvo apsupta stiprių kaimynų, todėl turėjo imtis protingos užsienio politikos ir labai rūpestingai tvarkyti diplomatinius reikalus.

[154] Cheng valstybės valdininkas.

[155] Žr. 38 paaiškinimą.

[156] Lu valstybės valdininkas (iš didikų Meng giminės), greičiausiai Konfucijaus garbintojas.

[157] Lu valstybės valdininkas. Jis buvo laikomas labai sumaniu ir išmintingu. Manoma, kad jis numatė Ch'i valstybės žlugimą ir atsisakė pasiūlymo būti jos ministru.

[158] Pien greičiausiai yra vietovė, iš kurios tasai Chuang kilęs. Jis buvo pagarsėjęs savo drąsa.

[159] Žmogus iš Wei valstybės.

[160] Turimas galvoje Kung-shu Wen.

[161] Didikų Meng gentis privertė Chang Wu-chung palikti Lu valstybę. Tačiau jis sugrįžo į žemvaldžio Fang valdas ir jas užėmęs pagrasino Lu valdovui, kad tol jų nepaliks, kol vietoj jo Chang šeimos vyresniuoju nebus paskirtas vienas iš įpėdinių. Jam ir jo šeimai tai buvo labai svarbu, nes be įpėdinio nebūtų galima atnašauti aukų protėviams. O tai atneštų šeimai nelaimių.

[162] Tuo metu When-kung iš Tsin valstybės ir Huan-kung iš Ch'i buvo galingiausi valdovai iš visų dalinių valstybėlių.

[163] Žr. 38 paaiškinimą.

[164] Plg. XIV,14.

[165] Turimos galvoje didikų Meng, Chu ir Chi giminės, kurios Lu valstybėje turėjo tikrąją galią. Trokšdamos valdžios jos buvo nusistačiusios prieš Lu valdovą ir turėjo tuos pačius kėslus kaip žudikas Ch'en Ch'eng iš Ch'i valstybės. Todėl Konfucijaus pasiūlymui jos nepritarė.

[166] Konfucijus davė politinį patarimą, tikėdamasis, kad atkeršijimas už Chian-kung nužudymą paveiks vidinę Ch'i valstybės situaciją ir padės jam priartėti prie tikslo — visame krašte įvesti tvarką.

[167] Plg. VIII,14.

[168] Wei-sheng Mou buvo iš Konfucijaus gimtinės.

[169] Šiuo palyginimu norime pasakyti apie dorovines žmogaus savybes, jo *te*.

[170] Tekste — *te*, dorovė.

[171] Skambantys akmenėliai (muzikiniai akmenėliai) — tai sukabintos įvairaus dydžio nefrito plokštelės.

[172] Šioje vietoje pasisakoma prieš Konfucijaus norą patekti pas valdovą, todėl ir jo grojimas pavadintas „barškinimu".

[173] Šią citatą iš „Poezijos knygos" („Shih ching") reikia suprasti kaip palyginimą: prisitaikyk prie aplinkybių.

[174] Kao-tsung — XIII a. pr. Kr. Gedulo palapinė būdavo statoma netoli kapo.

[175] Ten Konfucijus buvo gyvenęs.

[176] Metraštininkas Yu ir Ch'u Po-yu buvo Wei valstybės valdininkai.

[177] Yen Yuan, arba Yen Hui,— mylimiausias Konfucijaus mokinys.

[178] Kalendorius buvo laikomas svarbiu dalyku, palaikančiu darną tarp dangaus, žemės ir žmogaus. Jis turėjo ir politinę mistinę reikšmę. Pagal gamtos kaitą būdavo nustatomi ekonominiai, politiniai, kultūriniai įvykiai. Trys senosios dinastijos — Hsia, Shang ir Chou — turėjo skirtingus kalendorius; metai juose prasidėdavo skirtingu laiku. Konfucijus manė, kad Hsia dinastijos kalendorius geriausiai atitinka sociokosminę darną.

[179] Turima galvoje Shang dinastija, kurios valstybės vežimai paprastesni ir kuklesni negu Chou.

[180] Plg. IX,18.

[181] Žr. 52 paaiškinimą.

[182] Gabus ir garbingas žmogus iš Lu valstybės. Liu-hsia tikriausiai reiškia vietovės pavadinimą: Hui iš Liu-hsia.

[183] Kinijoje tais laikais rūmų muzikos vadovais dažniausiai būdavo neregiai.

[184] Ruošiasi karui.

[185] Jan Ch'iu (Jan Yu) buvo Chi giminės valdininkas.

[186] Turimi galvoje viso krašto valdovai.

[187] Šis kalnas yra dabartinėje Shantung provincijoje. Senovėje tai buvo vienas iš šventųjų kalnų (kaip Taishan), kurių dvasioms buvo atnašaujamos aukos.

[188] Chi genties vyresnysis.

[189] Chou Jen buvo senovės kinų metraštininkas.

[190] Turimos galvoje trys galingos Lu valstybės didikų giminės (Chi, Shu ir Meng). Žr. XVII,1 ir 194 paaiškinimą.

[191] 3 — magiškas skaičius. 3 — tai Dangus, Žemė ir Žmogus. Išsamiau apie tai — kituose skirsniuose.

[192] Žr. V,23. Šie valdovo sūnūs gyveno Shang dinastijos pabaigoje. Jai žlugus, jie laisvanoriškai mirė iš bado, nes nenorėjo būti priklausomi nuo naujų valdovų (Chou dinastijos).

[193] Ch'en K'ang, arba Tzu-ch'in, žr. I,10.

[194] Yang Huo (dar vadinamas ir Yang Hu) tarnavo Lu valstybės didikų Chi giminei. Trokšdamas valdžios jis elgėsi su Chi gimine taip, kaip ši anksčiau elgėsi su Lu valdovu (plg. XVI,2 ir 3). Yang Huo pasiglemžė Chi giminei priklausančią valdžią ir norėjo įkalbėti Konfucijų, kad šis dirbtų jam. Konfucijus, pajutęs, kad Yang Huo veiklumas prieštarauja dorovei ir pažeidžia *li*, turėjo pasmerkti jį. Tačiau aplinkybės vertė Konfucijų apsimesti, kad jis priima Yang Huo pasiūlymą, bet tarnybos jis vėliau atsisakė.

[195] Liutnios muzika ir dainos rodo gražų Wu-ch'eng gyvenimą. Tikriausiai tai buvo Tzu-yu nuopelnas, nes jis buvo Wu-ch'eng valdovas ir gerai išmanė elgesio formas. Konfucijus lygina Wu-ch'eng su višta, o gražias žmonių bendravimo formas su ilgu peiliu — tuo jis nori pasakyti, kad Wu-ch'eng būdama nedidelė sritis, tiek daug dėmesio skiria išorinei formai, gerovės plėtrai. Tzu-yu pasiteisino Konfucijaus maniera, ir Mokytojas prisipažino, kad jo žodžiai tebuvo pajuokavimas.

[196] Greičiausiai Yang Huo draugužis (žr. 194 paaiškinimą).

[197] Konfucijus iš pradžių norėjo imti siūlomą tarnybą, nes svajojo įgyvendinti savo teoriją. Tačiau vėliau tos tarnybos atsisakė.

[198] Konfucijus mané esąs pakankamai tvirtas, kad nepasiduotų blogai įtakai. Jis norėjo tarnybos, nes jam rūpėjo įgyvendinti savo teoriją. Vis dėlto dorovinlai svertai privertė Konfucijų atsisakyti tos tarnybos.

[199] Tai „Poezijos knygos" („Shih ching") skyrial.

[200] Plg. I,3.

[201] Ši vieta įvairiai aiškinama. Chang Po-jun mano, kad valstybėlių valdovai rengdavosi purpuriniais drabužiais. Tačiau pagal Chou tradiciją jiems derėjo vilkėti cinoberio spalvos drabužiais. Be to, pagrindinė senosios Kinijos spalva buvo purpurinė. Šios spalvos drabužių dėvėjimas ne pagal rangą rodė valdžios pasisavinimą.

[202] Plg. XV,11 ir IX,15.

[203] Vyriškis iš Lu.

[204] Žaidimas „Po" panašus į šaškių, o „Yin" — tai senieji kinų šachmatai.

[205] Valdovas Chou buvo žiaurus tironas, praradęs Dangaus įgaliojimą, o tai, pasak senovės kinų, atvedė Shang dinastiją į pražūtį.

[206] Žr. XV,14 ir 182 paaiškinimą.

[207] Chi ir Meng buvo dvi iš trijų didžiausių Lu valstybės didikų giminių. Meng šeima buvo ne tokia galinga kaip Chi. Tikriausi Ch'i valdovas ketino duoti Konfucijui tarnybą, todėl svarstė, kaip jam pasielgti.

[208] Juokdarys Chieh-yu iš tikrųjų buvo išmintingas, bet slėpė savo išmintį po juokdario kauke, nes manė, kad beprasmiška ją rodyti. Jis ir Konfucijų ragino atsisakyti beprasmių siekimų. Tai taoistinis kreipinys į konfucieėius. Feniksas buvo džiaugsmo, laimės ir taikos simbolis.

[209] Nieko konkretaus nežinoma, kas buvo Ch'ang-yu ir Chieh Ni.

[210] Ši vieta parodo konfucianizmo konfrontaciją su taoistinėmis pažiūromis ir elgesio būdais. Raginimas bėgti nuo pasaulio — tai pesimistinis reagavimas į aplinkybes. Konfucijaus atsakymas paryškina skirtumą tarp ankstyvojo konfucianizmo ir taoizmo.

[211] Apie Po-yi ir Shu-ch'i žr. 192 paaiškinimą. Apie Hui iš Liu-hsia žr. XV,14 ir 148 paaiškinimą bei XVIII,2. Apie Yu-chung, Yi-yi, Chu-chang ir Shaolian nieko tikresnio nežinoma.

[212] Apie Chih žr. VIII,15.

[213] Ch'i valstybė buvo į šiaurę nuo Lu ir į pietus nuo Geltonosios upės. Ch'u valstybė buvo tuometinės Kinijos pietuose. Ts'ai tais laikais buvo nedidelė vidurio Kinijos valstybėlė, į šiaurę nuo Ch'u, o Ch'in valstybėlė — vakarinėje tuometinės Kinijos imperijos dalyje. Šiame skirsnyje parodyta, kaip politinė ir socialinė netvarka sužlugdė Lu valstybės kultūrą.

[214] Chou-kung (Chou valdovas) buvo Chou valdovo Wu brolis, kuriam buvo padovanotos Lu žemių valdos. Iš Chou-kung sūnaus kilę vėlesnieji Lu valdovai.

[215] Kalbama apie keturias dvynių poras. Tikriausiai norima pasakyti, kad ankstyvasis Chou dinastijos laikotarpis davė daug gabių vyrų.

[216] Tzu-hsia ir Tzu-chang buvo Konfucijaus mokiniai, o čia minimi Tzu-hsia mokiniai jau būtų Konfucijaus anūkai. Šiame skirsnyje tikriausiai ir kalbama apie konfucianizmo mokyklos situaciją po Konfucijaus mirties. Tai rodytų, jog šis skyrius atsiradęs daug vėliau. Be to, jame nėra nė vieno tiesioginio Konfucijaus pasakymo.

[217] Čia turima galvoje ne abstraktūs išvedžiojimai, o konkrečios gyvenimo tikrovės įsisavinimas.

[218] Po Konfucijaus mirties konfucianizmo mokykloje, matyt, buvo rimtų nesutarimų ar net ginčų dėl teisingo Mokytojo dvasinio palikimo aiškinimo (žr. XIX,16).

[219] Žr. 6 paaiškinimą.

[220] Iš didikų Meng giminės (Lu valstybėje).

[221] Paskutinis Shang dinastijos valdovas.

[222] Wen ir Wu buvo Chou dinastijos valdovai. Žr. VIII,20 ir 95 bei 97 paaiškinimus.

[223] Lu valstybės valdininkas.

[224] Lu valstybės valdininkas. Žr. XIV,36.

[225] Ch'en Tzu-Ch'in, arba Tzu-ch'in (žr. I,10), arba Ch'en K'ang (žr. XVI,13),— tikriausiai Konfucijaus mokinys.

[226] Žr. 94 paaiškinimą.

[227] Žr. 25 paaiškinimą.

[228] Li — pirmojo Shang dinastijos valdovo vardas.

[229] Sakoma, kad Tang šitaip kalbėjęs tada, kai buvo nuversta legendinė Hsia dinastija (XVI a. pr. Kr.). Hsia dinastija — kaip ir po jos ėjusi Shang dinastija, kurią įkūrė Tang — baigėsi žiauriu tironu, nevertu Dangaus įgaliojimo. Tai paaiškina Tang tariamai pasakytus žodžius.

[230] Čia, ko gero, užuomina apie atlyginimo sistemą, kurią buvo įvedę Chou valdovai (jie ėjo po Shang dinastijos) ir kuri buvo viena jų žlugimo priežasčių.

[231] Manoma, kad šio skirsnio pabaiga yra paties Konfucijaus mintys. Tokia nuomonė sutinkama ir senuose komentaruose. Plg. panašią vietą XVII,6.

[234] Dangus čia yra kaip politinių ir moralinių normų sinonimas *Tao* — „Teisingas kelias" — priklauso nuo Dangaus valios. Chun-tzu (kilnus žmogus) yra *Tao* įkūnijimas, todėl jis privalo žinoti Dangaus valią. Jis taip pat privalo gerbti ir dorovinės, ir socialinės tvarkos *li* taisykles. Dangaus valia išreiškiama teisingu mokymu. Konfucijus įsivaizdavo esąs tų teisingų principų skelbėjas. Todėl jo žodžius būtina teisingai suprasti.

DIDYSIS MOKYMAS

„Ta-Hsueh" („Didysis mokymas") — pats trumpiausias iš kanoninių konfucianizmo knygų kūrinys. Jį sudaro tik 1755 hieroglifai. Jis sukurtas tarp V ir III a. pr. Kr. ir pirmiausia buvo įtrauktas į „Li chi" („Ritualų knygą") kaip jos 42-as skyrius. Tik XI a. besiformuojant neokonfucianizmui jis įgijo savarankiško veikalo statusą ir buvo įtrauktas į klasikinį konfucianizmo „Keturių knygų kanoną" pirmuoju jo veikalu. Vėliau ne kartą buvo pertvarkoma jo struktūra, kanoninė dalis atskirta nuo komentuojamosios, tekstas suskirstytas į hierarchizuotus paragrafus. Kanoninės dalies autoriumi laikomas pats Konfucijus, o asmuo, kuris ją užrašė, jo mokinys Cheng Chi (505—436/420 m. pr. Kr.). Jis laikomas ir autoriumi komentuojamosios dalies idėjų, kurias užrašė jo mokiniai. Vėliau ne kartą buvo tikslinama šio veikalo idėjų ir teiginių interpretacija, kad jis įgytų universalaus konfucianizmo etikos vadovėlio (tarsi katekizmo), skirto ne tik valdovams, bet ir kiekvienam suaugusiam žmogui, funkciją.

Tekstas verstas iš žymaus šiuolaikinio rusų orientalisto A. Kobzevo vertimo į rusų kalbą, skelbto leidinyje: Историко-философский ежегодник'86.— M., 1986.— C. 234—239.

[1] Dangaus paskliautė (rusiškai Поднебесная — *vertėjos pastaba*) (tian sia) — apibrėžtoje teritorijoje ir tam tikrame laike gyvenantis socialinis organizmas, t. y. žmonės kartu su savo žeme (plg. su senosios rusų kalbos žodžiu *žemė*, kuris reiškė, be kita ko, *žmonės, visatos gyventojai*, ir su sanskr. Loka — *žemė, pasaulis, visata, vieta; žmonės, liaudis, žmonija*).

[2] Dangaus sūnus (tian tse) — taip tradiciškai vadinamas imperatorius, kuris Kinijoje buvo laikomas kaip pagrindinis tarpininkas tarp aukščiausių (dieviškų, gamtiškų, dangiškų) jėgų ir žmonių.

[3] Cituojamas „Shu ching" 37 sk.— „Kan[-shu] valstybės raštai" („Kan kao") [26, kn. 4, p. 481; 32, p. 383]. Valdovas Wen (Wan-wen) — tai Chou dinastijos (XII/XI—III a. pr. Kr.) įkūrėjo U-wan tėvas, konfucianizme pripažintas didžiai išmintingu valdovu. Kan-shu — jo devintas sūnus, jaunesnysis U-wan brolis.

[4] Cituojamas „Shu-ching" 14 sk.— „T'ai-tsia" [26, kn. 3, p. 278; 32, p. 199], kurios dabartinis variantas laikomas falsifikatu, t. y. jis sudarytas I tūkstm. pr. Kr. pabaigoje — I tūkstm. pradžioje po Kr. T'ai-tsia yra Cheng Tang anūkas, o pastarasis įkūrė Shang-Yin dinastiją (XVIII/XVI—XII/XI a. pr. Kr.), buvusią prieš Chou dinastiją. Jis (Cheng Tang) buvo konfucianizme pripažintas didžios išminties valdovu, ir turbūt žodžiais „anų laikų valdovai" (arba „anų laikų valdovas") nusakomas būtent jis. (...)

[5] Cituojamas „Shu ching" 1 sk. pavadintas kiek kitaip: ne „Aukščiausiojo nurodymai" („Ti tian"), o „Yao nurodymai" („Yao tian") [26, kn. 3, p. 47; 32, p. 17]. Yao (XXIV—XXIII a. pr. Kr.) konfucianistinėje normatyvinėje chronografijoje laikomas seniausiu didžios išminties valdovu. (...)

[6] Antrą kartą cituojamas „Shu ching" 37 sk. [26, kn. 4, p. 484; 32, p. 383].

[7] Cituojamas „Shih ching" (Nr. 235) — „Odė Wen-wan" (III. 1, I, 1) [14, p. 329]. (...)

[8] Kilnus vyras (chun-tzu) — viena pagrindinių konfucianizmo kategorijų, simbolizuojanti tobulos asmenybės idealą. Iš pradžių *chun-tzu* reiškė *valdovo sūnus*, todėl jo kilnumas gali turėti ir tiesioginę prasmę — aukšta kilmė ir aukštos pareigos. „Ta-Hsueh" („Didžiojo Mokymo") tekste šis terminas vartojamas abejomis prasmėmis — etine ir socialine.

[9] Cituojamas „Shih ching" (Nr. 303) — „Himnas valdovams Cheng Tang ir U-tin" (IV, V, 3, 4) [14, p. 461]. (. . .)

[10] Cituojamas „Shih ching" (Nr. 230) — „Daina apie žygio nuilsintus karius" (II, VIII, 6, 2), [14, p. 321]. (. . .)

[11] Antrą kartą cituojama „Odė Wen-wan" (III, 1, I, 1) [14, p. 330] iš „Shih ching" (Nr. 235). (. . .)

[12] Cituojamas „Shih ching" (Nr. 55) — „Aš turiu mylimąjį" (I, V, 1.1) [14, p. 69]. (. . .)

[13] Cituojamas „Shih ching" (Nr. 269) — „O, jūs, šviesiausieji valdovai" (IV, 1, 4, 3) [14, p. 416]. (. . .)

[14] Prastas žmogus (hsiao jen) — įprastinis *kilnaus vyro* antonimas, kurio prasmė įvairuoja nuo griežtai neigiamo *niekšingos menkystos* iki neutralaus *prasčioko*.

[15] Cituojamas „Lun yu" (XII, 13).

[16] „Baimingas pagarbumas" (wei) — juo nusakomas jausmas, apimantis pagarbą ir baimę (plg. *dievobaimingas*). Pasak Konfucijaus, „kilnus vyras jaučia baimingą pagarbą trims dalykams: Dangaus valiai, žymiems žmonėms ir išmintingų žodžiams" („Lun yu", XVI,8).

[17] Trečią kartą cituojamas „Shu ching" 37 sk. [26, kn. 4, p. 485; 32, p. 389]. (. . .)

[18] *Viena šeima* (i tsia) ir *vienas žmogus* (i jen) čia galima suprasti ir kaip kiekvieną atskirą šeimą bei asmenybę, ir kaip vieną vienintelę — valdovo — šeimą bei asmenybę.

[19] Shun (XXIII a. pr. Kr.) — Yao įpėdinis, kartu priskiriamas prie legendinių didžios išminties valdovų.

[20] Tse (XIX—XVIII/XVI a. pr. Kr.) ir Chou-sin (XII/XI a. pr. Kr.) — atitinkamai paskutiniai Hsia ir Shang-Yin dinastijų valdovai, pagarsėję kaip despotai ir neprilygstami pikiadariai, praradę dangaus skirtą galią ir nuversti nuo sosto: pirmąjį nuvertė Cheng Tang, antrąjį — U-wan.

[21] Cituojamas „Shih ching" (Nr. 6) — „Giesmė apie nuotaką" (I, 1, 6, 3), [14, p. 15].

[22] Cituojamas „Shih ching" (Nr. 173) — „Išsistiebė aukštyn pelynas" (II, 11, 9, 3) [14, p. 218].

[23] Cituojamas „Shih ching" (Nr. 152) — „Ant to šilko medžio nutūpus balandėlė" (I: XIV, 3, 3) [14, p. 180]. Giesmėje kalbama apie kilnų vyrą (valdovą).

[24] Cituojamas „Shih ching" (Nr. 172) — „Svečių pašlovinimas" (II, 11, 7, 3) [14, p. 216]. (...)

[25] Cituojamas „Shih ching" (Nr. 191) — „Kilniojo Tsia Fu, atskleidžiančio Yin valdovo ir jo ministro nedorybes, odė" (II, IV, 7, 1) [14, p. 245]. Tradiciniai komentarai teigia, kad Yin ministras buvo pagrindinis ministras Chou valdovo Yu-wan (valdė 781—771 m. pr. Kr.) rūmuose. (...)

[26] **Trečią kartą cituojama „Odė Wen-wan" (III, I, 1, 6) [14, p. 331] iš „Shih ching" (Nr. 235). (...) Didysis valdovas Shang-ti — tai sudievintas Pirmasis valdovas. (...)**

[27] **Terminologinė prasmė *pagrindas* (tu) reiškia vieną iš *penkių elementų*. (...)**

[28] **Ketvirtą kartą cituojama „Shu ching" 37 sk. [26, kn. 4, p. 493; 32, p. 397]. (...)**

[29] „Ch'u aprašymai", arba „Ch'u [valstybės] knyga" („Ch'u shu") — tai senovės laikų kūrinys, pasakojantis Ch'u karalystės gyvenimo istorijas. Ši karalystė buvo nusidriekusi pietiniame kinų oikumenos pakraštyje ir buvo laikoma laukiniu kraštu. (...)

[30] **Fan buvo Tsin karalystės valdovo Wen-kung (valdė 636—628 m. pr. Kr.) dėdė iš motinos pusės. *Praradusiu gimtinę* čia ir yra vadinamas Wen-kung, kadangi valdant jo tėvui Hsian-kung (767—651 m. pr. Kr.) jis buvo priverstas palikti gimtąją karalystę. (..)**

[31] Cituojamas „Shu ching" paskutinis, 58 sk.,— „Tsin priesaika", arba „Tsin [valdovo] priesaika" („Tsin shi") [26, kn. 4, p. 755—756; 32, p. 629—630], kur kalbama Tsin valstybės valdovo Mu-kung (valdė 659—621 m. pr. Kr.) vardu. (...)

[32] Beveik pažodžiui persakoma Konfucijaus mintis: „Tik geras žmogus sugeba mylėti arba jų neapkęsti". („Lun yu", IV, 3).

[33] *Atsakomybė teisingumui* (i) — tai viena pagrindinių kinų filosofijos, pirmiausia konfucianizmo, kategorijų, apimanti daug reiškinių: ***pareiga, pareigingumas, teisingumas, atsakomybė, padorumas, sąžiningumas, teisumas, principas, reikšmė, prasmė*** — ir išreiškianti teisingo (chen) subjektyvių poreikių atitikimo (i) objektyviems reikalavimams idėją, vidinio teisingumo jausmo atitikimą išoriniams visuomeninės pareigos imperatyvams, turinio atitikimą formai. (...)

[34] Išminčius Hsian-vyresnysis (Meng Hsian-tzu) (VI a. pr. Kr.) — Lu karalystės (Konfucijaus gimtinės) aukštas pareigūnas. Tikrasis jo vardas buvo Chun-sun Me. Meng reiškia *vyresnysis (iš brolių), pirmagimis.* Hsian-tzu — pomirtinis titulas.

TURINYS

Konfucijus
APMĄSTYMAI IR PAŠNEKESIAI
Iš vokiečių k. vertė *Zita Mažeikaitė*

Redaktorė *Jadvyga Šaparauskienė*
Serijos dailininkas *Algis Grubevičius*
Techninė redaktorė *Eugenija Petrulienė*
Korektorė *Jadvyga Šaparauskienė*

SL 1573. 1994 08 05. 10 leidyb. apsk. l.
Tiražas 5000 egz. Užsakymas 637.

Išleido UAB „Pradai" leidykla, T. Vrublevskio g. 6,
2600 Vilnius.
Spaudė Poligrafinių paslaugų įmonė. 2600 Vilnius, A. Strazdelio 1.

Kaina sutartinė.

Konfucijus

Apmąstymai ir pašnekesai / Iš vokiečių k. vertė Z. Mažeikaitė: [Moksl. red. ir įž. str. „Konfucijus ir konfucianizmas", p. 5 — 51, aut. A. Andrijauskas].— V.: Pradai, 1994.— 227 p.

ISBN 9986-405-18-1

Vieno žymiausio senovės Kinijos filosofo, konfucianizmo religijos pradininko Konfucijaus (apie 551—478 m. pr. Kr.) autentiškų raštų nėra išlikusių. Jo mokslą perteikia mokinių ir sekėjų atkurti ir užrašyti pokalbiai ir pamokymai. Reikšmingiausiu ir patikimiausiu konfucianizmo šaltiniu laikoma „Lun yu" („Apmąstymų ir pašnekesių") knyga, atspindinti pirminę konfucianizmo dvasią ir idėją, kad žmogaus likimas yra įkvėptojo kūrėjo rankose. Šiame leidinyje spausdinamas ir tikras konfucianizmo katekizmas „Didysis mokymas". Taigi lietuvių skaitytojas pirmą kartą turi progą susipažinti su autentišku konfucianizmo šventraščiu.

UDK 101.9 Konfucijus